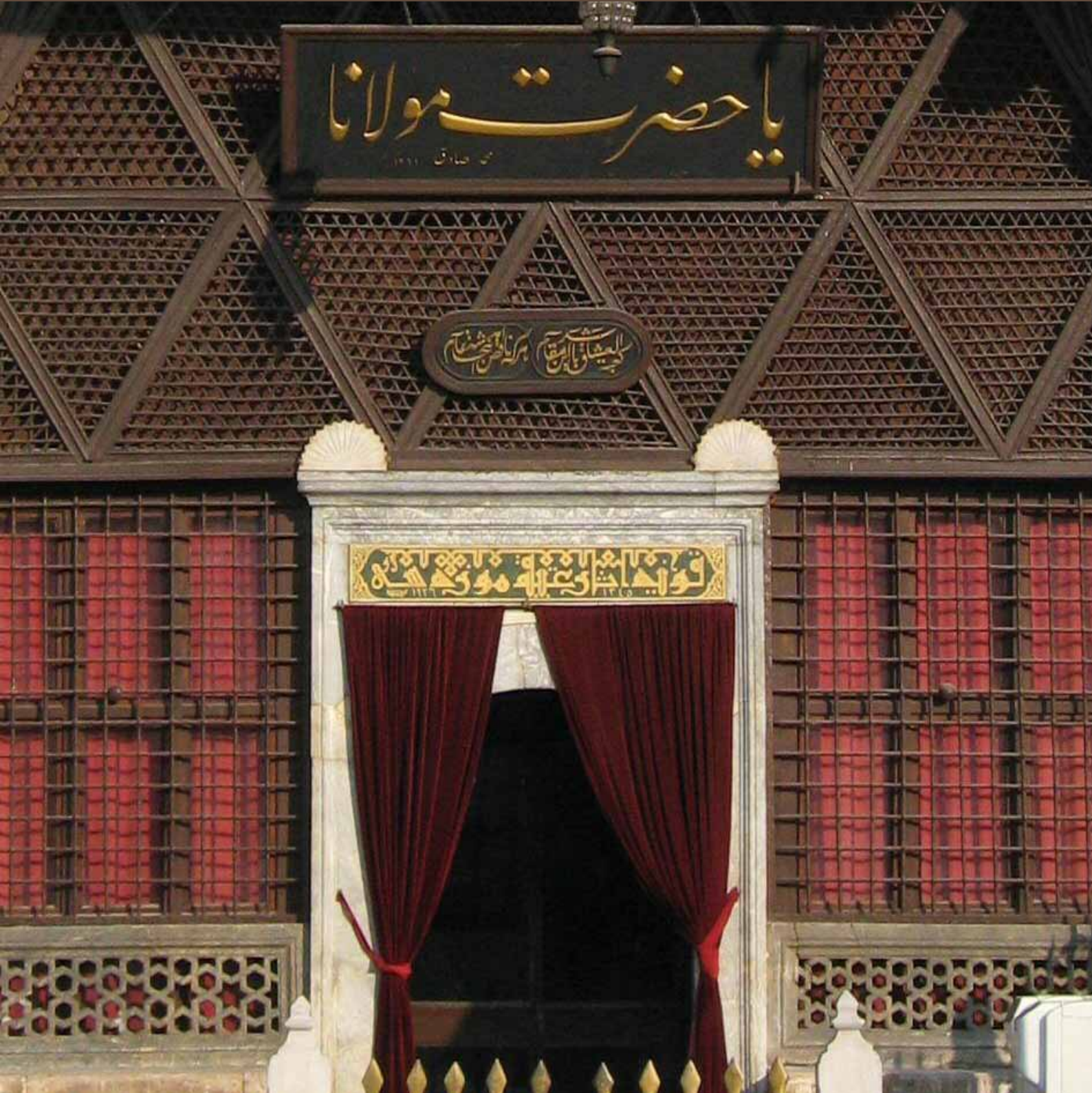

Asitane

2

Şubat 2010

Mevlevî Kültür Dergisi

6

Süleyman Uludağ
Mêvlânâ'nın Ahlâk ve
İbadet Anlayışı

14

Konya Mevlânâ Dergâhının
24. Postnîşini
Mehmed Said
Hemdem Çelebi

20

Ömer Tuğrul İnançer
Güzel ve Çirkin

26

Semih Ceyhan
Bir Mukabele Üç Devir
Mevlevîlik Yolu

34

Celalettin Berberoğlu
Yün, Keçe, Sikke ve Derviş

44

Hacı Feyzullah
Mevlevî Âyinde
Manevî İşaretler

50

Timuçin Çeviloğlu
Nezr-i Mevlânâ

66

Ahmet Cahit Haksever
Abdûlbâki Baykara Efendi

Âsitâne

Mevlevî Kültür Dergisi

Yıl 1 Sayı 2

Şubat 2010

Yayın Tarihi: 15 Şubat 2010

Semazen Yayın Grubu Adına
İmtiyaz Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Emin Holat

Yazı İşlerinden Sorumlu
Selin Turan McCallum

Dergi Tasarımı
Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Fotoğrafi
Semazen Arşiv

Bu sayı'nın hazırlanmasında değerli
katkılarını esirgemeyen
Sayın **Timuçin Çevikoğlu**, **Kagan Ulaş**,
Yaşar Enis Diker, **Maarif Erdem'e** ve
logo çizim için **Muhammed Başdağ'a**
teşekkür ederiz.

Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi
www.semazen.net
Semazen Yayın Grubu E-Dergisidir.

Değerli Mevlânâ bendeleri,

Vakt-i şerifleriniz hayrola...

Hazreti Mevlânâ, Hazreti Kur'ân ve Sünnet'ten feyz ile 'Efendimizin ahlâkı ile ahlâklanmak' hakikatını ve bu hakikat yolcusunun da güzel ahlâk üzere ulaşacağı nimetleri bir cennet muştusu olarak eserlerine nakşeylemiştir. **Mesnevî-i Şerif** başta olmak üzere Hz. Pîr'imizin ikrar ettikleri her kelâmda sâdır olan aşk-ı Muhammedî, her hallerinden sâdır olan da ahlâk-ı Muhammedî'dir. İkinci sayımızda büyüklerimizin bizlere önemle arz ettikleri "Ahlâk" mevzuunu, yine onların engin görüşleri ışığında, zamanımızın maddiyat cihadından, en büyük cihadımız olan nefsimize dönerek "Gerçek müslüman cihanda herşeyin kendinden emin olduğu kişidir" ifadesinin mânâsını idrak etme ve nasiplenme gayesi ile ele almaya çalıştık.

Cenab-ı Allah'tan biz kullarını Hazret-i Kur'ân'ın, Besmele-i şerif'in ve vücûd bulmuş hali olan Efendimizin ahlâkı ile ahlâklamasını niyâz ederiz.

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

İllâ Hûû, Dâim Hûû

"Ahlâk" mevzuunu, zamanımızın maddiyat cihadından, en büyük cihadımız olan nefsimize dönerek "Gerçek müslüman cihanda herşeyin kendinden emin olduğu kişidir" ifadesinin mânâsını idrak etme ve nasiplenme gayesi ile ele almaya çalıştık.

Mevlânâ ve Ahlâk

»Dr. Celâleddin Bâkır Çelebi

Bir gönül eğitimcisi, arayış içindeki ruhlara şifa olan Mevlânâ; insanlara sevgiyi, aşkı anlatırken, örnek insan olmayı da öğretir. Güzel ahlâk sahibi ve gönül alemi zengin fertlerden oluşan toplumun mutlu ve huzurlu olacağı; eğitimle kötü huylardan arınmanın, yüksek ahlâkî değerler kazanmanın mümkün olduğu düşüncesindedir. "Din, nasihattir." Ve "İslâm, güzel ahlâk dinidir." hadislerinden yola çıkarak eserlerini birer öğütler manzumesi şeklinde insanlığın hizmetine sunmuştur.

Mesnevî'de farklı konulara örnek olarak anlattığı her hikayeden ahlâkî öğütler çıkarmak mümkündür.

«)) Güzel huyların insana kazandıracağı değeri, diğer yandan kötü huyların da insandan alıp götürdüklerini hemen her fırsatta dile getirir. Ancak ahlâkî güzelliğin, ya da onun diliyle edebin gösterişte kalmaması, gönülde yerleşmesi şarttır. (Mesnevî, II / 3249-50)

«)) Bunun için hırs, kıskançlık, kibir, yalan, iki yüzlülük, gıybet gibi kötü huylar terk edilmelidir. Zira hırs insanın temiz bir göz, akıl ve kulak edinmesine manidir; kalbi körleştirir. (Mesnevî, II / 575)

«)) Kıskançlık; bütün kusurların mayası, en kötü huydur. (Mesnevî, II / 812-13)

«)) Gıybet, insan eti yemeğe benzer, başkalarının arkasından dedikodu yapanların ağız kokusunu Cenab-ı Hak'tan gizlemek imkansızdır. (Mesnevî, III/ 107-10)

«)) Kibir, daha önceden melek olan şeytanın lanetlenmesine sebep olmuş, ebediyen aştan mahrum kalmıştır. (Mesnevî, I / 3401-02)

«)) Mal düşkünlüğü, insanın boğazına takılan bir çöp gibidir. Dünya sevgisi ve mal hırsıyla dolu olanların boğazındaki bu çöp ebedi saadetin

“Hakk’ın bize edeb ihsan etmesini isteyelim. Zira terbiyeden noksan olan, O’ nun lutfuna layık değildir. Edebsizin kötülüğü yalnız kendisine değildir. Belki bütün dünyaya karışıklık, ateş verir.”

kaynağı olan ab-ı hayatı içmeye engeldir. (Mesnevî, II / 132-33)

❦ Bir toplumda rüşvet yaygın hale gelirse, adalet mekanizması felç olur, zalimle mazlum birbirinden ayıramaz. (Mesnevî, I / 1347).

❦ İsrâf kötüdür, en büyük israf ise insanın zamanını kötü harcamasıdır. (Mecalis-i Saba, 23).

❦ İnsan öncelikle kendi kusurlarını düzeltmeye çalışmalı, başkalarının ayıbını görmemelidir. Başkasında kusur arayanlar, kınadıkları hale mutlaka kendileri de düşerler. (Mesnevî, II / 3064).

❦ Yalancılara yemine inanılmaz, doğruların ise yemine ihtiyacı yoktur. (Mesnevî, II / 2902-03).

❦ Çünkü yalan gönüllerde şüphe doğurur, doğru söz ise kalbe huzur verir. (Mesnevî, II / 2762).

❦ Zalim insan zulmünün cezasını görecektir. Yoksulun gönlünü zulümle kebab eden, aslında kendi budunu kızartıp yemektedir. (Mecalis-i Saba, 23)

Mevlânâ; alçak gönüllülük, cömertlik, sabırlı olmak, sözünde durmak, sır saklamak gibi huyları metheder.

❦ Alçak gönüllülük, insanı yücelten bir değerdir. (Mesnevî, III / 547-66).

❦ Meyveli ağacın dalları yere eğilir, meyvesi yoksa dalları havaya uzanır. Ağaçtaki meyveler arttıkça dalların yere değmemesi için direklerle desteklerler. Tevazu konusunda, iki alemin meyvelerinin toplandığı Hazreti Peygamber; eşsiz bir örnektir. (Fihi Mafih, 164)

❦ Cömetler, özellikle fakir ve muhtaçlara yardımda bulunanlar cennet selvisinin dalını tutarlar, verdikleri çoğalarak kendilerine döner (Mesnevî, III / 869-70, I / 23335, II/1286).

❦ Sözünde durmak, insanın vefası için bir ölçüdür. Ancak sözüne vefalı insanlar övgüye layıktır. (Rubailer, 69).

❦ Kızdığı zaman öfkesine hakim olan, Cenab-ı Hakk’ın hışmından korunur. (Mesnevî, IV / 114).

❦ Sabır, ferahlığın anahtarıdır. Sabırla her güçlük ortadan kalkar. (Mesnevî, III / 1848).

Mevlânâ; sonunda pişman olmamak için her zaman ihtiyatlı olmak, başkalarının halinden ibret almak, aceleci olmamak, az yemek, az uyumak ve az konuşmak gibi konuların önemini de dile getirir. Bu meziyetler hiçbir zaman sözde kalmamalı, yaşanmalıdır. Zira amlı olmayanın hikmetli sözü iğreti bir elbise gibidir. (Mesnevî, II / 676)

❦ "Hakk’ın bize edeb ihsan etmesini isteyelim. Zira terbiyeden noksan olan, O’ nun lutfuna layık değildir. Edebsizin kötülüğü yalnız kendisine değildir. Belki bütün dünyaya karışıklık, ateş verir." (Mesnevî, I / 79-80)

sözleriyle Mevlânâ’nın bu konuda önemli bir ikazı vardır. İnsan edebsizlerin kötülüğünden korunmak için, öncelikle dostlarını seçerken dikkatli olmalıdır:

❦ "Samed olan Cenab-ı Hakk’ın zatının hakkı için kötü dost yılandan beterdir. Zira kötü yılan, insanın sadece canını alır. Kötü arkadaş ise, cehennem ateşine rehberlik eder. Kötülerle arkadaşlık eden, onlarla düşüp kalkan; şüphesiz onların kötü huylarıyla huylanır. Kötü arkadaş, sana gölge salınca o mayasız olduğu için, bil ki senin de yolunu keser, mayanı çalar." (Mesnevî, V / 2643-46)

Neticede Mevlânâ güzel ahlâk sahibi olmak için iyi dostlar edinmeyi tavsiye ederken; insanları daima iyiliğe davet eder:

❦ "Yürü, iyilik et ; zaman iyiliği tanır. İyilerin iyiliğini unutmaz o... Herkesin malı kaldı, senin de kalacak; Şu halde mal yerine iyiliğin kalması daha iyi..." (Rubailer, 88)

*Mevlânâ'nın
İbadet ve
Ahlâk Anlayışı*

» Prof. Dr. Süleyman Uludağ

Tasavvuf itikâd, ibâdet ve ahlâk hayatının belli bir şekildeki terkididir. Bu üç unsurun birleşmesi her zaman tasavvuf olgusunu oluşturmaz. Bu olgunun oluşması için söz konusu üç unsurun belli bir şekilde bir araya gelmesi ve özel bir tarzda kaynaşması lâzım gelir. Bundan başka tasavvufun bir de fikir boyutu vardır. Bu boyut sayesinde tasavvuf bir zihniyet ve bir dünya görüşü haline gelir. Bu noktadan sonra bu zihniyete sahip olan sufide ibadet, ahlâk, insan ve âlem farklı bir anlam kazanır. Aşağıdaki örneklerde bunun kısa bir açıklaması yer alacaktır.

Tasavvuf inanç, düşünce, duygu, ibadet ve ahlâkî davranışlardan oluşan bir hayat tarzı olmakla beraber bu çerçevede çok sayıda farklı hayat tarzları da yer alır. Bunların bir kısmı ferdî; bir kısmı zümrevîdir, cemaat halinde yaşanır.

Tasavvufta ahlâk kurallarına makam denir. Makamların sayıları sufîlerle sufî cemaatlara göre değişir. *Serrâc, Tevbe, Vera, Takva, Zühhd, Fakr, Sabır, Rıza, Tevekkül* olmak üzere yedi makam zikreder, bunların teker teker açıklamalarını yapar, ama daha başka makamların bulunduğunu da özellikle belirtir. (el-Luma, Kahire, 1960, s. 65). Sufîler makamların kapsamalarını bazan çok genişletirler, bazan da daraltırlar. Bu çerçevede ahlâk-tasavvuf konusuna Mevlânâ merkezli bakmadan önce ahlâkın da tasavvufun da iki temel insanî değer olduğunu, bu sebeple gerçek tasavvufta insanın daima öne çıktığını belirtelim.

Tevbe: Özür dileme anlamına gelir. Kişi işlediği günahlardan dolayı yüce Allah'tan, yaptığı kötülüklerden dolayı da O'nun kullarından samimi surette özür diler ve pişmanlık duyarsa işlediği günah ve kötülükleri kabul ve itiraf etmekle beraber bu tür şeyleri bir daha yapmamağa da kesin olarak karar vermiş demektir, (bkz. Mevlânâ, Mesnevi trc. İst. 1968, -V-, 183.) Mevlânâ, memeden

çıkan sütün çıktığı yere dönmesi kadar tevbekâr olan kulun günahlara ve kötü işlere geri dönmesi imkânsız olmalıdır. Nusûh samimî tevbe budur, diyor. O'na göre bu şekilde tevbe eden bir kul terk ettiği günahları ve kötülükleri bir daha işlemek bir yana onları aklına bile getirmez, onlardan bu kadar çok uzaklaşmıştır. Ara sıra aklına gelecek olsa onlardan iğrenir ve onları zihninden uzaklaştırır. Vefa zamanı cefâ akla gelmez, gelmemeli. Allah Teâlâ'nın lütuf ve nimetleri içinde bulunan kul bu halde iken daha önce işlediği günahları ve kötülükleri düşünürse yanlış bir şey yapmış olur. “Falan adam kuşbazdır, ama uygun olmayan işler de yapmaz”, diyen birine Mevlânâ: “Keşke yapsaydı da tevbekâr olsaydı”, demişti. (Cami, 518)

Vera: Takva günah ve kötülüklerden kaçınmada gösterilen titizliktir. Takva sahibi günahlardaki çirkinliği, kötülüklerdeki çirkefliliği görür ve bunlardan uzak durur. İradesine hâkim olarak ve akl-ı selimini kullanarak canının arzu ettiği meşru ve mübâh olmayan şeyleri yapmadığı gibi gereksiz ve anlamsız şeyleri, bunlar meşru ve mübah bile olsa yapmaz. Takva, tehlikeli bir alana girmek bir yana oraya yaklaşmamaktır. “Tehlikeden sakınmak farzdır, benden bu samimi sözü duyun” (Mevlânâ, VI, 289) “Dünya külhana, takva hamama benzer. Aç gözlüler hamamı ısıtmak için külhana odun taşıırken, takva sahipleri bu hamamda yıkanır, günah ve kötülük kirinden arınır, sonra da hamamı terk ederler”. (Mevlânâ, IV, 20). İnsan günahsız, kul kusursuz olmaz. Önemli olan takva hamamında temizlenmektir, bir daha kirlenmemek için dikkatli olmaktır.

Zühhd: Ahiretten çok dünyaya meyletmek ve bağlanmaktır. Ahrette rağbet eden dünyaya karşı soğuk olur. Zühhd, ihtiraslı, tamahkâr, menfaatperst ve maddeci olmamaktır. Kısaca ahiret karşılığında dünyayı satın almaktır. Marifet zühhdün ürünüdür diyen Mevlânâ: “Zühdü kendime yol yordam yaptım” diyor. (II, 291, VI, 167).

Mevlânâ bütün ahlâk kurallarını birbirine bağlıyor, ibadetlerle de ilişkilendiriyor. O'na göre şükür, nimet memesini sağmaktır. Sağıldıkça memeden süt gelir, şükredildikçe nimetler ziyadeleşir.

Fakr: Mevlânâ'ya göre, fakr insanı eğiten ve ona yol gösteren süt anne gibidir. [Mesnevi, IV, 151,1,191,198]. Utanılacak bir şey değil, övünülecek bir şeydir. Hadiste "Ben fakirlikle övünürüm" buyrulmuştur. Mevlânâ, Hizmetçisine: "Evde yenecek içecek bir şey var mı? diye sorduğunda, eğer: "Hayır, yok" cevabını alırsa sevinir, şükreder ve "Elhamdülillah hanemiz bugün Peygamber (a.s.)'ın evine döndü", derdi. "Evet, var" cevabını aldığı zaman da: "Bugün bu haneden Firavun kokusu geliyor" derdi. (Cami, Nefhatü'l-üns trc. İst., 1289. s. 517) Fakirlik cevherdir, geri kalanlar araz, diyor Mevlânâ. Mevlânâ, evini çıra ile aydınlatırdı. Derdi ki, evi şamdanlarla aydınlatmak zenginlere, çıra ile aydınlatmak fakirlere özgüdür. (Cami, 518). Mevlânâ zenginleri ve zenginliği kötülemezdi, ama fakiri zengine, fakirliği zenginliğe tercih ederdi.

Sabır: Mevlânâ, sabır insanın göğsünü açar, can sıkıntısını giderir, kişiyi ferahlandırır, der. Birisinin güzel bir elbise giydiğini görse bunu sabrın âlâmeti ve neticesi olarak görürdü. Çıplağın halini de sabırsızlıkla izah ederdi. (Mevlânâ, VI, 114) Sabırla dut yaprağı ipek, koruk tatlı üzüm, kamış şeker olur, diyor Mevlânâ. (IV, 119).

Rızâ: Mevlânâ, Allah Teâlâ'nın takdir ve tecellileri karşısında rıza halinde olmaya büyük önem verir. Hak Teâlâ madem ki mumsuz da bize ışık vermekte, ateş olmadan da bizi ısıtmakta, mum söndü, ateş yok diye

niye üzüleyim ve sızlanayım, diyor. (Mesnevî, III, 152, 155). Her şeye hikmet ve basiret gözüyle bakanlar hangi durum ve ortamda olurlarsa olsunlar rızâ halinde bulunur ve iyimserliklerini korurlar.

Tevekkül: Mevlânâ, tevekkül çalışmak ve kazanmaktır, sakın onu tembel olmanın gerekçesi haline getirme, diyor ve ekliyor: Hazreti Peygamber "Önce deveni bağla, sonra tevekkül et", Hazreti Ömer: "Mütevekkil olunuz, müteekkil olmayınız, yani Allah'a itimad ediniz, başkalarının çalışarak kazandıklarını yiyerek geçinmeyiniz" buyuruyorlar. [Mesnevî trc. I, 73, 76., VI, 92.).

Halvet: Zaman zaman müminin sessiz ve ıssız bir yere çekilip iç âlemine dönmesi, kendini dinlemesi, Mevlâ ile birlikte olması halidir. Adamın biri halvette tek başına oturan bir derviş gördü ve sordu: "Neden yalnızsın!" Cevap: "Yalnız değilim, sen gelince yalnız oldum" (Cami, 518). Hak ile idim, sen gelince ondan ayrıldım ve yalnız kaldım., esas yalnızlık da budur.

Mevlânâ bütün ahlâk kurallarını birbirine bağlıyor, ibadetlerle de ilişkilendiriyor. O'na göre şükür, nimet memesini sağmaktır. Sağıldıkça memeden süt gelir, şükredildikçe nimetler ziyadeleşir. Allah beden vermiş. Namazda kıyam ayakta durmak bunun şükrüdür, baş vermiş. Alnı secdeye koymak bunun şükrüdür. (Fihi Mâ-Fih, trc. İst., 1969, s. 578). Mevlânâ, namazdaki her hareketi

şükürün bir simgesi olarak görüyor. Tevbe, Takva, Zühd, Fakr, Sabır, Rıza, tevekkül de öyle. Bu tür ahlâki değerleri oruç, zekât ve hac gibi ibadetleriyle de yorumluyor. Diğer yandan ibadetlerin ahlâkî hayat üzerindeki olumlu etkilerine de dikkat çekiyor. O'na göre ibadet ve ahlâk et ile tırnak gibidir, birbirlerinden ayrılmaz.

Adamın biri yol üstünde diken ağacı dikmiş, yoldan geçene batıyor, elbiselerini yırtıyormuş. Adama bu durum anlatılmış ve dikenleri sökmesi istenmiş. Adam, “olur” demiş, ama sökmeyi ihmal etmiş. Mevlânâ diyor ki: “Kötü huylarını diken, bunu bil ve insanlara verdiği ezayı unutma. Bugün yarın sökerim diye de ihmal etme. Hemen şimdi! Zira sen yaşlanırken dikenler gençleşmekte, çoğalmakta ve kuvvetlendirmektedir”. (Mesnevi II, 94-96.).

Ahlâk gibi ibadetin de evrensel olduğu söylenebilir. Geçmişte ve günümüzde bütün toplumlarda farklı şekillerde de olsa ibadet etme geleneği mevcuttur. Semavî dinlerde de durum böyledir. Bütün semavî ilâhi dinlerde ibadet ve yaratana, kulluk ubudiyet vazgeçilmez bir temeldir. Bununla beraber bu dinlerde bile ibadet hayatının ayrıntıları az çok birbirinden farklıdır. Ayrıntıya ilişkin bu farklar bir dinden diğerine değişebilir. Bunun küçük bir örneği dört mezhep arasındaki ibadet hayatının ve tarzının ayrıntıları itibarıyla farklı olmasıdır. Daha evvelki sufîler gibi Mevlânâ beşeriyetin ve çeşitli din ve mezhep mensuplarının ibadet hayatına bakınca bunun ayrıntısından ve biçiminden çok özüne ve amacına bakıyor, burada evrensel bir boyut, insanî ve ilâhî bir öz, ortak bir payda görünüyor ve bu nokta üzerinde yoğunlaşıyor, insanlığa bu mercekten bakıyor, bir şeyi överken veya kötülerken bu noktadan hareket ediyor ve bütün insanlığı kuşatan geniş bir daire çiziyor. İnsan sevgisini ve hoşgörüsünü bu temel üzerine bina ediyor.

Bir yandan insanlığa açılan Mevlânâ diğer yandan

mensup olduğu İslâm dininin ibadet tarzı ve ahlâk şekli üzerinde duruyor. Bu tarz ve şekil önemle vurguluyor, buna saygı duyuyor, bağlı kalıyor. Fakat bu tarzın Özüne, bu şeklin içeriğine baktığında orada da evrensel bir boyut görüyor. İslâm'ın ibadet ve ahlâk hayatı ile diğer dinlerdeki ibadet ve ahlâk hayatı aralarında öz ve amaç itibarıyla bir paralellik ve benzerlik görüyor. Üzerinde durduğu ve eserine aldığı bütün âyet ve hadisleri bu açıdan bakarak açıklıyor ve yorumluyor.

Mevlânâ'nın bu tarzdaki yorumlarının şekilci ve genelci çevreler tarafından garip görülerek eleştirilmesini bir bakıma doğal karşılamak gerekir. Nitekim daha önceki sufîler de bu tür eleştiri oklarına hedef olmuşlardı.

Siracuddin o dönemin büyük alimlerinden idi, ama Mevlânâ ile arası iyi değildi. Ona gelip dediler ki: “Mevlânâ, yetmiş üç mezheple beraberim, diyor, bu söze ne dersin?” Bunun üzerine Siracuddin öğrencilerinden birine şu talimatı verdi. “Mevlânâ'ya git bu sözü söyleyip söylemediğini sor. Eğer evet söyledim, derse, hakaret ve rezil et”. Adamı gitti Mevlânâ'ya bu soruyu sordu: “Evet” cevabını alınca sövmeye, saymaya başladı. Bunun üzerine Mevlânâ güldü ve: “Bunu ki dahi dersin beraberim” dedi. (Câmî, 517). Mevlânâ, bir toplumda bu tür eleştirilerin bulunması doğru bulmasa da doğal buluyor. Hoşgörüsünü muhaliflerinden de esirgemiyordu. Bugün de onun karşıtları var. Mevlânâ muhiblerinin hoşgörülerini onlardan esirgememeleri ve ustalarının yolundan ayrılmamaları gerekir. “Pes mugû in cümle dinhâ bâtilend” (Dinlerin hepsi batıldır, deme) diyen Mevlânâ [Mesnevi II, 224] der ki: “Aşk milleti bütün dinlerden ayırdır, âşıkların mezhebi ve milleti Hudadır.” Bütün bunlar “Yetmiş iki millete bir gözle bakmak”, Yaratıcı'dan ötürü yaratılanı hoş görmek” anlayışının ifadeleridir.

Mevlânâ'nın semâ anlayışına o dönemde de karşı

çıkılmıştır. Mevlânâ demiş ki: “Rebâb nağmeleri cennetin kapısı açılırken çıkan seslerdir, bu ses bizi coşturmakta ve mest etmektedir.” Bu sözü işiten Mevlânâ muhalifi biri: “Bizde Rebâb, sesi işitiyoruz, neden coşmuyor ve mest olmuyoruz” demiş. Bu itiraz Mevlânâ’ya iletilince demiş ki: “Bizim işittiğimiz ses kapı açılırken çıkardığı sestir, onunki ise kapı kapanırken çıkardığı sestir de ondan coşmuyor ve mest olmuyor.” (Câmî, 518). Mesele bakış ve görüş meselesidir. Sema Mevlânâ’nın bakış açısından bakınca mesele kalmaz.

Hâkimler derler ki insan küçük âlemdir. “Evet, görünüşte de öyledir” diyor Mevlânâ, “Fakat aslında insan büyük âlemdir”. O, “O halde zahiren sen küçük âlemsin, fakat aslında sen büyük âlemsin. Dal olduğu için üzerinde meyve vardır sanılır, ama hakikatte meyve için dal vardır. Bahçıvan ağacı meyve için diker.” (Mesnevi, IV, 43.). Âlem de insan için, yani insan-ı kâmil içindir.

Âlem insan için vardır, dedikten sonra Mevlânâ: “Beden de ruh için vardır” diyor ve esas itibarıyla insanı ruhtan ibaret görüyor, bedeni ise onun bir âleti ve organı olarak değerlendiriyor. “Biz biliyoruz ki şu bedenden ibaret değiliz. Bedenin ötesinde Hak’la yaşamaktayız. Ne mutlu o kimseye ki kendini tanıdı, ebedî emniyet sahasında köşk yaptı.” Cevizin içine göre kabuğu ne ise ruha göre beden de odur.” [Mesnevi, V, 273]. Cevize çocuklar önem verir, onunla oynarlar. Cevizin içine ise büyükler ve akıllılar değer verirler. Hakikatla arasında perde bulunan bir kimse büyük olsa da çocuktur. [Mevlânâ, Fihi Mâ-Fih, trc. S. 18.).

Mevlânâ insana hitap eder: “Sen zerre içinde gizli bir güneşsin, kuzu postuna bürünmüş erkek aslansın” (Mesnevi, I, 249). “Sen deryasın, katre neyine! Sen tamamiyle varlıksın, yokluk neyine!”. “Biz insanı şerefliendirdik’ tacı başında; “Biz sana Kevser nehrini verdik gerdanlığı boynunda*.” “Sen böyle iken neden kendini ucuza satıyorsun?” [Mesnevi, V, 290]. Mevlânâ’nın bu sözleri Hazret i Ali’nin “Sen kendini küçücük bir şey

sanırsın, oysa âlemler dürülü olarak sendedir” sözünü hatırlatmaktadır.

“İlhamımı Mesnevî’den aldım” diyen Gâlib Dede:

“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen”

diyor ve bu dizelerle Mesnevinin özünü yansıtmaya çalışıyor.

Mevlânâ insanın özünü bir cevher, ona bulaşan kötülükleri de araza benzetir. Cevher esastır, araz gelir geçer şeydi. Cevheri örten kötülük ve günah perdesi kaldırılınca bütün insanların aynı derecede temiz ve şerefli oldukları ortaya çıkar. Kâfiri ve müşriki kâfir ve müşrik yapar küfür, inkâr ve şirk arazıdır. Aslında insanda bu gibi arazların örttüğü bir cevher vardır. Kelime-i tevhid ve imanla bu arazlar temizlenince insandaki ilâhi cevher ortaya çıkar.

Mevlânâ’ya göre insanlar arasındaki ihtilafın, kavga ve çekişmelerin kaynağı hakikati bilmemektir. Bu görüşünü şu örnekle açıklar. Adamın biri dört kişiye bir akçe vermiş. Bu parayı alanlardan biri İranlı imiş, “Bununla engür alalım”, demiş, ama diğer üçü bu teklifi kabul etmemiş İstafil alınmasını isteyen Rumun reddedildiği gibi, üzüm alınmasını isteyen Türkün teklifine de kimse yanaşmamış. Böylece ihtilaf ve kavga sürüp gitmiş. Oysa Farsça engür, Arapça ineb ve Rumca istafil üzüm anlamına gelmektedir. Fakat bu dört kişi birbirinin dilini anlamadıklarından manada değil, lafızda, özde değil kabukta ihtilafa düşmüşlerdir. Bu dilleri bilen bir arif gelip Verin bana o bir akçeyi, dördünüzün de isteğini yerine getireceğim” deseydi, onlar da ona güvenip teslim olsalardı bu arif hepsinin isteğini yerine getirir, dördünün maksadı kavgasız, çekişmesiz hasıl olurdu” diyor Mevlânâ. (Mesnevi, II, 283). İhtilaf lafızda ve zahirdedir; manada ve maksatta değil, mana ve maksada ulaşılmıca ihtilaf sona erer. Mevlânâ, dinler ve mezhepler arasındaki ihtilafları genellikle böyle görüyor.

*Sabî iken semâya oldu çün seyrân-ı Mevlânâ
Velîler üzre her vech ile var rûchan-ı Mevlânâ*

*Bulur her demde rûhâniyyetinden mürîde dile cân
İrişür çâresiz dertlilere dermân-ı Mevlânâ*

*İder deryâda hem bedre olan muztarlara imdâd
Hemân çağır olur lâ-büdd sana ihsân-ı Mevlânâ*

*Kerâmâtı anın günden 'ayan her ân zuhûr eyler
Gürûh-ı 'ârifan içre bülenddir şân-ı Mevlânâ*

*Cihânda evliyânın her biri gösterdi bürhânlar
Sekiz yaşında zâhir oldu bil bürhân-ı Mevlânâ*

*Giren anın tarîkına olur Mevlâyâ tîz vasil
Hudâm sevgülü dostları dervîşân-ı Mevlânâ*

*Şeb-i mi'râcda gösterdi anı Yezdân Habîbine
Melâik oldılar ol gice heb hayrân-ı Mevlânâ*

*İder züvvârına ikrâm u in'âm ol kerem kânı
Seni mahrûm komaz sen ol hemân mihmân-ı Mevlânâ*

*O şâhin bende-i ednâsdır bî-çâre Kuddûsî
Bu 'âli câhı bahş itmiş ana Yezdân-ı Mevlânâ.*

Şeyh Kuddûsi

*Hele bâğ-ı behişt-âsâ o
Harîm-i cennetü'l-Me*

durur Dergâh-ı Mevlânâ *'vâ Dergâh-ı Mevlânâ*

Konya Mevlânâ Dergâhının 24. Postnîşini

Mehmed Said

Hemdem Çelebi

(? - 1815)

» Dr. Yakup Şafak

Konya Mevlânâ Dergâhı'nın 24. postnişini Hacı Mehmed Çelebi (v.1155/1742-43) 31 yıldır Makam'da bulunuyor; Osmanlı coğrafyasındaki bütün mevlevîleri manevî şahsında temsil ediyordu. Vefat tarihinden birkaç yıl önce büyük oğlu Hüseyin Rifat, 40-45 yaşlarında iken irtihal etmişti; küçük oğlu Mehmed Said ise henüz 8 yaşındaydı. Çelebi her ne görüyor ve ne hissediyor ise o tarihte, dergâhtaki bütün dervişleri toplayıp vasiyetlerde bulunuyor; Sultan Mahmud'a bir dilekçe yazarak oğlu Mehmed Said'e hilâfet verip kendi yerine geçirdiğini, zât-ı şâhânelerinin hatt-ı hümayunla bu görev değişikliğini kabul buyurmalarını rica ediyor. Mektup, tayinin onayının sağlanması ve İstanbul'daki şeyhlerin rızasının temini ricasıyla, o zamanın güçlü devlet adamı, mevlevîliğe müntesip ünlü Hâlet Efendi'ye ulaştırılıyor.

O sıra dergâhta sertarîk olan Hasan Emir Dede'ye, "Bilirim, benden sonra çelebiler arasında ihtilâf çıkar; sen oğlumu al, İstanbul'a götür" diye vasiyette bulunuyor. Bu hadiseden üç gün sonra Hacı Mehmed Çelebi, Hakk'a yürüyor. Bunun üzerine Said Hemdem Çelebi dokuz çelebi ile birlikte İstanbul'a gidiyor ve 28 gün sonra, 26 Rebî'ül-âhir 1230 (7.4.1815)'te tayini onaylanıyor. Dergâh işlerini yürütmek üzere Ferruh Çelebi görevlendiriliyor ve Konya'ya dönüyorlar.

12 yaşına kadar Sertarîk Hasan Emir Dede'nin manevî terbiyesi altında yetişen Said Çelebi, yaşından beklenmedik bir gelişme ve olgunluk gösterir. Tıpkı şeyhi gibi, vuslat zamanının yaklaştığını anlayan Hasan Emir Dede, Said Çelebi'ye hilâfet verir; dervişlerinden Süleyman Tûrâbî'ye de hilâfet vererek, "Yakında Şems-i Tebrîzî gibi bir zatın Konya'ya geleceğini, sohbetinden feyiz almalarını" tavsiye edip İstanbul'a gider ve orada 1235 (1819-20)'de âlem-i bekâya intikâl eder. Mürşidinin vefat haberini alan Hemdem Çelebi, büyük bir hayal kırıklığına uğrar; fakat tam bu sırada dergâhın

hâmûşan (mezarlık) kapısından içeri bir zat gelerek Çelebi'nin hücreğine girer; nice manevî nasihatler ile kendisini teselli eder ve Pîrî Paşa Zâviyesi'ne geçer. Bu zât, Seyyid Şah İbrâhim-i Hindî'dir. Süleyman Tûrâbî, onu mezkûr zâviyede kalan misafirler arasında görünce, mürşidinin tasvir ettiği zatın, o olduğunu anlar. Seyyid Şah, Süleyman Tûrâbî, Silleli Osman Hâkî ve diğer bazı zevâtı, belli bir süre manevî eğitimden geçirerek kendilerine hilâfet verir ve bir gün Konya'dan, geldiği gibi ayrılır.

Üsküdar Mevlevîhanesi son postnişini, değerli âlim ve şair Ahmed Remzi Akyürek'in (v.1944) dedesinin babası olan ve halen Kayseri'de Hz. Seyyid Burhâneddin türbesinde medfun bulunan Süleyman Tûrâbî, o tarihten itibaren 1240 (1824-25) yılına kadar Said Çelebi'nin mürşidi ve mürebbîsi olur. 1242 (1826-27) senesinde, kendi isteğiyle Kayseri Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin olarak ailece buraya göç eden Tûrâbî, Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin manevî huzurunda dokuz senelik hizmetten sonra 1251 (1835-36) senesinde Hakk'a vâsıl olur. (Kendisiyle birlikte dört kuşak adı geçen Mevlevîhanenin şeyhliğini deruhte etmişler, tarikatler kapanıncaya kadar bu görev, ailenin üzerinde kalmıştır.)

Said Hemdem Çelebi dinî ilimlerden başka Farsça'yı, edebî ve tasavvufî incelikleri Hintli, Bengal kibarzâdelerinden Hoca Vecdi Efendi'den; âyinhanlığı ve neyzenliği Mısır mevlevî şeyhi Edimeli Nakşî Dede'den öğrenmiş; bu sırada hat sanatını da öğrenerek talik hatla Kur'ân-ı Kerîm, Mesnevî, Dîvân-ı Sultan Veled ve Gülistan'ı talik hatla baştan sona istinsah etmiştir. (Bu eserler, halen dergâh kitaplığında bulunmaktadır.)

Artık yetişkin bir yaşa gelen Çelebi, dergâhta mesnevîhanlık vazifesini de üstlenmiş, bu sahada da başarısını göstermiştir. İyi bir şair olan Çelebi, Hemdem mahlâsıyla Farsça ve Türkçe şiirler söyler. Tertip

Çelebi'nin postnîşînlik zamanı, ülkemizde önemli siyasî olayların vukû bulduğu bir zaman dilimidir. II. Mahmud (1808-1839), orduyu yeniden teşkil etmek üzere 1826 yılında yeniçeriliği kaldırdınca, bu ocağın dayandığı Bektaşîlik de yasaklanmıştı.

edilmemiş olsa da bir divançe teşkil edecek kadar şiiri bulunan Çelebi'nin,

Nice aktâb nice ârif-i billâh gelir

Dergeh-i Pîr'e velî ben gibi hemdem gelmez

yani, "Mevlânâ'nın dergâhına, nice kutuplar, marifet sırrına ermiş nice mânâ adamları gelir; ama benim gibi bir dost gelmez" meâlindeki coşkulu beyti, edebî zarafetinin en bâriz nişânelerinden biridir.

Fizik olarak, çeşitli eserlerde yayınlanmış olan fotoğrafında da kısmen görüldüğü gibi, orta boylu, mutedil vücutlu, beyaz çehreli, elâ gözlü, top sakallıdır. Hilim ve haya sahibi, güzel ahlâklı, ilmin, kitabın, sanatın değerini bilen, aynı zamanda riyâsetinin sorumluluğunu müdrik, yüksek şahsiyet sahibi bir zâttır. Onun için mevlevîlik tarihiyle yakından ilgilenip bazı önemli olaylara açıklık getirmiş; uzun tetkiklerle çelebiler şeceresini hazırlamış; usûl ve âdap ile ilgili risâle yazmış; Dîvân-ı Kebîr'den seçmeler yapmış, bazı Mesnevî beyitlerini manzum olarak şerhetmiştir. Fakat onun bu yoldaki çalışmaları, ailesinin hayli kalabalık olması, meşgûliyetlerinin fazlalığı sebebiyle arzu ettiği bir noktaya gelememiştir.

Tarikat disiplinine son derece önem veren ve bu yolda güçlü bir yönetim gösteren Said Hemdem Çelebi'nin,

adının hayırla yâdına vesile olacak büyük hizmetlerinden birisi de dergâh kütüphanesinin tesisidir. O zamana kadar dergâha vakfedilen, orada bulunan pek çok değerli eser, Çelebi dairesinde bulunur, ya da dervişlerin elinde kalırdı; bu şekilde bir kısmının kaybolduğu da muhtemeldi. Çelebi önce bu kitapları derleyip toparlayarak kayda geçirmiş, mühürletmiş, kendi vakfettiği kitaplarla birlikte 1854 yılında kurulan kütüphaneye koymuştur. (Mühründeki Farsça mısra şöyledir: "*Bâ meşîhat şud Muhammed ibn-i Mevlânâ saîd*") Yani Mevlânâ oğlu Mehmed, şeyhlik makâmıyla şereflendi.)

Çelebi'nin postnîşînlik zamanı, ülkemizde önemli siyasî olayların vukû bulduğu bir zaman dilimidir. II. Mahmud (1808-1839), orduyu yeniden teşkil etmek üzere 1826 yılında yeniçeriliği kaldırdınca, bu ocağın dayandığı Bektaşîlik de yasaklanmıştı. Bu olayda tarafsız kalan mevlevîler, padişahın saygısını kazandılar. Bektaşîlerden doğan boşluk, bir dereceye kadar mevlevîlerce doldurulmuş oldu; devlet de yapılan yeniliklerle sarsılan imajını, bir derece kuvvetlendirdi. O sebeple Mevlânâ Dergâhı'nda ve Mevlevîhanelerde onarımlar yapıldı, vakıf işlerinde gelişmeler sağlandı.

1828-29 yılındaki Osmanlı-Rus harbine katılmak üzere, Çelebi küçük bir derviş grubunu İstanbul'a göndermişti.

Bir diğer önemli hadise, **Mısır Beylerbeyi Kavalalı Mehmed Ali Paşa**'nın sadrazam olmak hevesiyle Osmanlı topraklarını işgale yeltenmesidir. 1832 yılında oğlu İbrahim Paşa kumandasındaki ordu, Konya'ya yönelince, Said Hemdem Çelebi, İstanbul'a geçip Osmanlı'ya bağlılığını göstermiş ve padişahın güvenini kazanmıştı.

Şehzâdeliğinden itibaren bir mevlevî muhibbi olan **Sultan Abdülmecid** zamanında (1839-1861) Said Hemdem Çelebi'nin itibarı çok arttı; mevlevîler bu dönemde devlet tarafından görülüp gözetildi. Mevlânâ Dergâhı son postnişinlerinden Veled Çelebi diyor ki "Çelebiler'e en büyük iltifatı **Sultan Abdülmecid**, Hemdem Çelebi'ye göstererek, bahçede beraber gezmiştir. Bunu, benim çocukluğumdan beri söyleye söyleye bitiremezlerdi. Bu uyanık ve ıslahatçı padişahın iltifatını çelebiler unutamamışlardır." (**Hatıralarım**, İst.,1946, s.53) Tabiatıyla bu dönemde mevlevîliğin itibarı ve kıymeti, halk nezdinde de artmıştır.

Diğer taraftan Hemdem Çelebi, Konya'da sosyal ve ekonomik iktidarı ele geçirmek isteyen bazı mütesellim ve ayanlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kaderin bir cilvesi olarak çocukluk çağında böyle ağır bir yükün altına giren ve görevini başarıyla sürdüren

Mehmed Said Çelebi, 25 Receb 1275 (28.2.1859) tarihinde, genç denilebilecek bir yaşta, ardında bir çok hayırlı hizmetler bırakarak, cânını cânânına teslim etmiştir.

Ahmed Remzi Dede, **Târîhçe-i Aktâb** isimli manzûmesinde, doğum ve vefat tarihlerini şu mısralarla dile getirir:

*Saîd-i Hemdem ibn-i Hâc Muhammed
O vâlâ-menzilet şeyh-i mümecced
Bin iki yüzle yirmi iki sâli – Vücûda geldi ol â'le'l-eâlî
Bin iki yüzle yetmiş beşte nâ-gâh
Cenâb-ı Pîr'e Hemdem gitti âgâh*

"Hacı Mehmed oğlu Said Hemdem; o kadri çok yüce, yüksek mertebeli, övgüye ve tazime lâayk şeyh, 1222 yılında dünyaya geldi; 1275'te ansızın hakikati müdrik biri olarak Hz. Pîr'in (huzuruna) gitti."

Mehmed Said Efendi'nin manevî mertebesi bereketiyledir ki kendinden sonra çocukları **Mahmud Sadreddin** (v.1881), **İbrahim Fahreddin** (v.1882), Mustafa Safvet (v.1888) ve **Abdülvâhid Çelebiler** (v.1907), Hz. Mevlânâ'nın makamında bulunma şerefine nâil olmuşlardır. Şu anda hepsi de huzurda, Hz. Pîr'in gölgesi altında, ebedî istirahattedirler.

Mevlânâ Dergâhı'nın son postnişini de Said Hemdem Çelebi'nin torunu **Abdülhalim Çelebi**'dir. (v.1925, **Abdülvâhid Çelebi**'nin oğlu; Faruk Hemdem Çelebi, Esin Çelebi ve kardeşlerinin merhum babaları, Güzide Hanım'ın kıymetli eşi olan **Celâleddin Çelebi**'nin dedesi). 151. vuslat yıldönümünde Mevlânâ Dergâhı'nın bu liyâkatli, saygın, manevîyatlı ve güçlü şahsiyetini rahmetle anıyor; matbû kaynaklarda bulunmayan iki şiiriyle çocuklarına vasiyetini sunuyoruz:

*Biz her belâyı satın alan mevlevîleriz
Nâmûs u ârî hîçe satan mevlevîleriz*

Mevlânâ Dergâhı'nın son postnişini Said Hemdem Çelebi'nin torunu Abdülhalim Çelebi'dir.

*Gâlib olur hemîşe bizim farka cem'imiz
Ummân-ı aşka gavta uran mevlevîleriz
Evvel sülûke bed' ederiz ism-i zâtta
Bahr-i fenâyâ tâ can atan mevlevîleriz
Ekser sıfâtı mahv ederektir sülûkümüz
Biz şems-i zâta böyle yanan mevlevîleriz
Biz mazhar-ı velâyet-i siddîk-ı ekberiz
Yâr-i Resûl-i her dü cihan mevlevîleriz
Hemdem ne gam iki cihanın kaydı yok bize
Câm-ı safâyı vasla katan mevlevîleriz*

(SÜSAM, Y97 nolu mecmua, s.502, Feridun Nâfiz Uzluk hattıyla)

*Âh efendim zulmet-i şeb âh-ı pinhânım mıdır
Katre katre hûn-i eşkim rîze-i cânım mıdır
Nukl-i meclis sâkiyâ bu kalb-i biryânım mıdır
Bâis-i derd-i derûn cânım mı cânânım mıdır
Pür-neşât et sâkiyâ cânın içün mey-hâneyi
Derd-i gûnâgûndan kurtar dil-i dîvâneyi
Dinle gûş-i merhametle nâliş-i mestâneyi
Bak enîn ü âh edenler ney mi efgânım mıdır
Hâk-i pâ-yı dil-rübâyâ rûy-mâl eyler gönül
Hâlini arz eyler ise pür-melâl eyler gönül
Cevr-i ihvân-ı zamândan arz-ı hâl eyler gönül
Yûsuf-âsâ hîçe satan beni ihvânım mıdır
(Aynı mecmua, s. 76, Veled Çelebi hattıyla)*

Vasiyetleri: “Oğullarım Celâleddin ve Salâhaddin ve Sadreddin ve Fahreddin ve Safvet; ve kerîmelerim Nesîbe ve Aliyye! Egerçi bi-hamdillâh (baba ve anne tarafından) nesebimiz âlî ise de sizlere vasiyyetim zinhâr neseb ile iftihâr etmeyin. Ecdâdımızın isr-i aliyyelerine sülûk ederseniz, sâir sâlikin bir senede kesb ettiği feyzi, bir günde kesb edersiniz. Evlâdiyetin buna fâidesi vardır. Eger tarîkine sâlik olmazsanız el-iyâzü billâh, ‘leyse min ehlik’ (“O, senin aileden değildir” Hûd S.,46) zümresinden olursunuz. Cenâb-ı Allah, sizi ve pederiniz bu abd-i bî-çâre, hâk-pây-ı mevleviyyeyi, ecdâd-ı kirâmımız efendilerimizin sırrına ve feyzine mazhar etsin, âmîn. Sizi her hâlde evvel Allah, sâniyen erenlere emânet ettim. Hak, erenler bilenizce olsun, Hû eyvallâh.”

(Aynı mecmua, s.412, Veled Çelebi hattıyla; Abdülvâhid Çelebi, babasının vefatından sonra dünyaya geldiği için ismi zikredilmemiştir.)

Not: Said Hemdem Çelebi'nin biyografisi, en geniş şekliyle Sezai Küçük Bey'in **Mevlevîliğin Son Yüzyılı** (İst., 2003, s.59-68) adlı değerli eserinde yer almaktadır. Orada başlıca kaynaklar da gösterilmiştir. Biz, bu yazımızda Said Hemdem Çelebi, Veled Çelebi, Ahmed Remzi Dede ve Feridun Nâfiz Bey'in Selçuk Ün. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'ndeki mecmua ve risalelerde bulunan notlarından edindiğimiz bazı yeni bilgileri de sunmaya çalıştık.)

*Ey âfitâb zuhûr et nikâb-ı aşkıñdan
Karardı ufk-ı ümîdim 'itâb-ı aşkıñdan*

*Gedâ-yı dergeh-i ihsân u iltifâtıñdır
Göñül nasîb arıyor işte bâb-ı aşkıñdan*

*Görünce hikmet-i işrâkı nûr-ı çeşmiñde
Güzelce ezbere aldım kitâb-ı aşkıñdan*

*Hemîşe tâbiş-i rûyunla feyz-yâb oldum
Misâl-i zerre seniñ âfitâb-ı aşkıñdan*

*Derûn-ı sînede cûş eyliyor hakikat-i mey
O rütbe mest ü harâbım şarâb-ı aşkıñdan*

*Göñül dedikleri bir nağme-i şikâyetdir
Kemâl-i sûz ile çıkmış rübâb-ı aşkıñdan*

*Gören sanur ki visâliñle şâd u raksânım
Bu hâl bende senin ıztırâb-ı aşkıñdan*

*Gamiñla Bâkî-i bî-çâre her zaman giryân
Düşen bu katreye rahm et sehâb-ı aşkıñdan*

Abdü'l-Bâkî Efendi

Mahfil Mecmuası

Yenikapı Mevlevî-hânesi post-nişini Şeyh Abdü'l-Bâkî Efendi hazretlerininidir.

Ö. Tuğrul İnançer'den Sohbetler

Güzel ve Çirkin

Rasûl-i Ekrem Efendimiz aynı zamanda bir Mirat-ı Mücella'dır. Hasan Sezâyi-i Gülşenî Hazretlerinin buyurdıkları gibi "Muhammed'dir cemâl-i Hakk'a mir'ât, Muhammed'den göründü kendi bizzat" diyor.

Hayri Akıncı: Güzellik ve çirkinlik iki zıt kavram ama su götürür tarafı elbette var, fakat biz yine usûl olduğu üzere güzel nedir çirkin nedir veya güzellik nedir çirkinlik nedir kendi perspektifimizden ele almaya gayret edeceğiz. Nedir güzel ve çirkin olan şey onca göreceliliğe rağmen?

Ö. Tuğrul İnançer: Görecelilik şahsî zevkle sınırlıdır ama objektif olarak da güzel ve çirkin vardır. Allah'ın güzel dediği güzeldir, çirkin dediği çirkindir vesselam. Bu kadar kolay, bundan ibarettir. Efendim renkler ve zevkler tartışılmaz diye bir kaide var, doğrudur. Bu kişinin kendisiyle sınırlı olarak ben şunu güzel görürüm, bunu çirkin görürüm deme hakkıdır.

Hayri Akıncı: Yani bireysel, ferdî olarak böyle bir hakkı var. Bizim söylediğimiz görecelilikte bunu ifade ediyor aslında öyle değil mi?

Ö. Tuğrul İnançer: Evet ama güzel estetik demektir, estetik bediyyattır, Cenab-ı Allah'ın el-Mubdi, numunesiz güzellikler yaratma... Bakın Halık ism-i şerifinden farklı bir esmadır el-Mubdi; numune olmaksızın, birşeye benzetme kastı veya bir örnek, model olmaksızın model olacak kadar güzel şeyler yaratabilme.

Hayri Akıncı: Benzersiz, eşsiz güzellik...

Ö. Tuğrul İnançer: Evet. bediyyat. Bunun batıdaki adı estetik ve estetik bir ilimdir. Estetik bir ölçü ilmi değil, bir oran ilmidir. İnsanın güzelliği ve çirkinliği elbette vardır. Güzel insan var çirkin insan var. 'Efendim gözüm alıştı ben onu güzel görüyorum', o senin görüşün objektif olarak. Mesela bütün güzel yüzlü insanların kaşları ile gözlerinin arasındaki mesafeye dikkat edin çirkin diye kabul edilen insanlardan daha açıktır. Kaş yüksekliği, çehrenin güzelliğinin ölçülerinden biridir, objektif ölçülerden bahsediyoruz. Bir de görmek var ki o subjektiviteye giriyor, mesela Hazret-i Ebubekir

efendimizin Rasûl-i Ekrem Hazretlerine arz ettikleri, böyle içinden taşarak "Ya Resûlullah ne güzelsin, senin kadar bir güzel varlık var mıdır?" diye ifade ettiği güzel görme, aynı zamanda o bir hakikati görmektir. Hazret-i Ebubekir'in ki o ayrı, bir de Ebu Cehil'in (estağfirullah) Efendimize çirkin diye iftira etmesi... Kendi çirkinliğini o'nda görmesi çünkü Efendimiz aynı zamanda bir Mirat-ı Mücella'dır. Hasan Sezâyi-i Gülşenî Hazretlerinin buyurdıkları gibi "Muhammed'dir cemâl-i Hakk'a mir'ât, Muhammed'den göründü kendi bizzat" diyor. Herkesin anlayacağı incelikte bir laf değildir, biraz kalın laf'tır. Hazmı zordur; görünmek başkadır, Allah olmak başkadır. Bunlara dikkat etmiyorlar, vay efendim işte bu nevi zevat Allah'a şirk koştı falan diyorlar. Hallac-ı Mansur'u anlamadıkları gibi, Beyazid-ı Bestami'yi anlamadıkları gibi anlamazlar. E herkeste anlayacak değil ki tabii, yani Efendimiz'i bütün Ashâb-ı kirâm Hazret-i Ebubekir gibi mi anladı? 'Ben size nimetimi tamamladım ve din olarak İslam'dan razı geldim.' ayet-i kerimesi nâzil olduğunda Ashâb-ı kirâm efendilerimiz sevindiler, müjde aldılar. Hazret-i Ebubekir üzüldü, ağladı. Niye böyle diye sorulunca 'Siz bilmiyor musunuz bir peygamberin vazifesinin ve varlığının sebebi tebliğde bulunmaktır. Tamamladım dediğine göre Cenab-ı Hakk, Hazret-i Peygamberin tebliğ fonksiyonu bitti. Tebliğ fonksiyonu bitince dünya hapishanesinde kalmaz, Resûlullah artık bize misafir, dedi. Ve Efendimiz çok kısa bir zaman sonra âlem-i ahiret'e doğdu. Şimdi bakın bu inceliği anlayabilmek bile çok özelliikli bir farktır. Bunu bak herkes anlamıyor dolayısıyla İslam'ın inceliğini, güzelliğini, İslam'ın neye güzel neye çirkin dediğinde herkes tarafından eşit ve doğru bir şekilde anlaşılmasını beklemek yanlıştır. O zaman bunun varis-i enbiya olan zevat-ı kiram ki Efendimizin şeriatına vâris olanlar ulema efendilerimizdir, Efendimizin haline vâris olanlar meşayih efendilerimizdir, nedir güzel, nedir çirkin onlardan öğrenmemiz lazım. Estetik ilminin oranlar güzelliği, bu sâdece şekilde değildir; mesela mûsikîdeki oranlar... Ona bizim mûsikîmizde eski tabiriyle niseb-i şerife denir yani

seslerin kalınlıkları, incelikleri arasında frekans adedinden kaynaklanan kalınlıkları incelikleri arasındaki belli oranlar bir makam dizisi içinde ne kadar fazla ise o makam o kadar güzeldir, ne kadar az ise o kadar o makam daha az güzeldir. Bakın bunlar hep ilmî açıdan... Ama bunun yanı sıra bu niseb-i şerifeye yani güzel aralıklara daha az oranda sahip olan bazı makamlar bazen daha müessir makamları olabilir. Tesir başka birşeydir, objektivite başka birşeydir.

Güzel, Allah'ın güzel dediğidir ve Allah güzeli sever. İnnallahe Cemilun Yuhibbul Cemal: Allah güzeldir, güzeli sever. Güzel nefsimize güzel gelen değildir, çünkü nefse güzel gelen şeyde istifade fikri vardır, menfaat fikri vardır. Bu menfaat ve elde etme, talep etme olmaksızın birşey'i güzel görmek Allah'ın güzel gördüğünü güzel görmek demektir. Bazen nefse güzel gelen şeyler Allah indinde çirkindir, demek ki hakikatte çirkindir. Bazen nefse zor gelen şeyler ve belki de o nefsin zorlamasıyla da çirkinleştirilen şeyler Allah indinde güzel olduğu için hakikatte güzeldir. Ve bizim ecdadımız çok irfanlı insanlardır eğlendirirken öğretmeyi çok iyi bilirler. Onun için bizim Türk mûsikîsinde özellikle şarkı güftelerini tefekkür ederek dinlersek çok şey öğreniriz. Mesela Lem'i bey'in bir şarkısı vardır 'Severim her güzeli senden eserdir diyerek'. Eğer bunu afederseniz bir zampara bahanesiyle söylerse o zaman nefsanidir ama her güzelin hakiki ve mutlak güzel olan Allah-u zulcelâl'in güzelliğinin müşehadesi olarak görüldüğünde severim her güzeli çünkü Allah'ın eseridir.

Hayri Akıncı: Güzelden gelen güzeldir.

Ö. Tuğrul İnançer: Bu meseleleri anlayabilmek için nefsten mümkün mertebe kurtulmak lazımdır. Hadi yapamıyorsak bile birazcık düşünce bazında nefsin hakimiyetinden kurtulup daha doğru düşünmek ve daha doğru neticeler elde etmemiz yapmaktan daha kolaydır. Evvela düşünce bazında gerçekleştirecek Allah'tan

yapmaya da muvaffak olmayı temenni ederiz, dua ederiz, inşa'Allah olur.

Hayri Akıncı: Birde nesnelerin, objelerin güzelliği, çirkinliği yanında vukua gelen hadiselerin güzelliği, çirkinliği söz konusu. Hatta bu mânâ' da bir hüsnü bizzat, ya bizzat güzeldir yada hüsnü bilgayr neticeleri itibari ile güzel olan hadiseler vardır. İlk bakışta yani zahiren mülk boyutuyla herkese güzel gelen şeyler vardır; insanların birtakım nimetlere mazhar olması güzeldir, nimettir ve elbette şükürü gerektirir. Bir de birtakım hani musibet, musibat diyebileceğimiz hadiseler var ki zahiren incitici, acıtıcı, zor, zahmetli, dayanmayı, ağlamayı gerektiren insanı zor'a zahmete sokan şeylerdir,ama oralarda da, yani o ilk zahiren bakıldığında güzelliği kolay anlaşılamayan şeylerde de neticeleri itibariyle, zaman geçmesi ve bir takım neticelerin husule gelmesi itibari ile de güzelliklerin olduğu, gizlendiği güzellikler var.

Ö. Tuğrul İnançer: Ama bizzat çirkinliklerde var. Şimdi Hazret-i Hüseyin efendimizin uğradığı bela, ve o bela'nın neticeleriyle hâla günümüze kadar uzayan bir müslümanlar arasındaki ayrılık, tefrik var..Nesi güzel bunun? Hiçbirşeyi güzel değildir. Mesela zulüm güzel değildir, adalet güzeldir, zulümden de güzellik çıkarılabilir o ayrı birşey, ama zulüm bizatihi güzel değildir, Allah'ın da beğenmediği birşeydir. Yani Efendimizin 'Yarabbi sana sığınırım' buyurduğu, diye niyaz'da bulunduğu faydasız ilim çirkindir. Tembellik çirkindir, korkaklık çirkindir, güzel olsaydı Efendimiz bunlardan sana sığınırım demezdi. Bunlardan güzellik çıkabilir mi diye sorulursa, zat itibari ile çirkin olduğu için bunlardan çıkmaz, çıkaranın güzelliğinden çıkar. İmam Hüseyin efendimizin başına gelenler zulumdür, o zulme razı olmamak güzelliğini yaşamak kişinin kendi cevheridir, oradan güzellik çıkarıyor; Yarabbi ben bu zulme razı değilim. Ben o dönemde yaşasaydım Hüseyin efendimizin yanında olurdum, öldürdüm zulme razı olmazdım, demek güzelliktir. Ha

FOTOĞRAF: HALİL İBRAHİM DOĞAN

Cenab-ı Allah bir kuluna bu güzelliği vermek için Hüseyin kuluna böyle birşey yapar mı? Mülk sahibi O, ister yapar ister yapmaz. Biz O'na ne sual sorabiliriz, ne sorsakta cevabını alsakta anlayabiliriz. O anlatırsa anlaşılır. Hazret-i Zekeriyya ağacın içinde testereyle kesildi, zulüm değil mi? Hazret-i Yahya'nın Salome başını kestirdi, zulüm değil mi? Elbette zulüm...Bunlar çirkindir yani vak'alardan buyurdunuz da, vak'alarında adaletle karşı olan davranış biçimleri zulumdür. Hırsızlık çirkindir, hırsızlığa maruz kalanın sabrı güzeldir.Yarabbi zaten hakiki sahibi sensin, sen aldın sen verdin diyebiliyorsa oradan güzellik çıkar.

Hayri Akıncı: Yani birazda insanın kendi güzelliğinden hareketle, yani o güzelliğin ışık vurmuş yansıması, o kendi güzelliğini tezahür ettirmiş.

Ö. Tuğrul İnançer: Bir zat vardı, Allah kimseye göstermesin, yetişmiş oğlu trafik kazasında vefat etti, işte vazifeler yapıldı, yerine yerleştirildi eve geldiğinde tabi çoluk çocuk ağlıyorlar, üzüyorlar. Gayet vakur bir şekilde hiç unutmuyorum, o da vefat etti Allah rahmet eylesin, 'Gözyaşı dökemezseniz ehl-i beyti Mustafa'ya dökün...Evlad'ı verende O, alanda O... Gözyaşı dökülmez' dedi. Kalbi kimbilir nasıl kan ağlıyor o ayrı mesele ama bu bir terbiyedir. Resûl-i Kibriyâ Efendimizin mahdumu mükerremleri İbrahim aleyhisselam'ı defnettikten sonra gözünün sulanması üzerine, ashâbın bazılarından 'Hani

ya Resûlullah ölenin arkasından ağlamak yok', hayır, dedi yanlış anladınız, ben size 'Benim yavrumu benden niye aldın'diye Rabb'e kafa tutmayı, yaka paça yırtmayı, dövünmeyi yasakladım ama ben babayım dedi, baba! Elbette benimde bir hüznüm var, bu hüznüm gözümde yaş olarakta dökülür, dedi. Bakınız hudud meselesi... Malumalınız Kur'an-ı Kerim'de Allah mü'minleri tarif ederken, ruku ederlerse ederler..sonundaki cümle nedir: Onlar Allah'ın hudutlarını muhafaza ederler. Yani biz şaka yollu konuşurken İslam'ın şartı beş, altıncısı haddini bilmektir diyoruz ya, nerden çıkardın diyorlar. Ayetten; Allah'ın hududunu aşmamak demek haddini bilmek demektir. Haddini bilmek güzeldir, haddi aşmak çirkindir.

Hayri Akıncı: Orada tabi çok önemli bir nokta, insânî olan inkâr edilmiyor yani kalb hüzenlenir, göz yaşarır ama ötesi hududu aşmaktır.

Ö. Tuğrul İnançer: 'Ben babayım.' Bakın babalıkta böyle birşey var, bizzat Efendimiz bunu buyuruyor. Allah kimseye göstermesin, ve Efendimiz ne büyük bir fedakâr hayat yaşamıştır ki Resûlullah Efendimize muhabbeti olan bir zat, Allah göstermesin tekrar tekrar niyâzda bulunalım, bir evlad acısına maruz kaldığında, ya Habibullah bile bu acı'ya maruz kaldı, ben kim oluyorum diye en büyük teselliye yaşayabilir. Yeter ki Efendimizi sevmesini öğrensın.

FOTOĞRAF: HALİL İBRAHİM DOĞAN

Hayri Akıncı: Bu da tabîî özellikle iman'ın inkişafı, sünnet-i seniye'nin neye vasıta olduğunu idrak etmesi.

Ö. Tuğrul İnancı: Rahat yaşamaya, Allah'ın emîrleri, Efendimizin tavsiyeleri, bizzat yaşadıkları hep bizim rahatımız, bizim menfaatimiz içindir.

Hayri Akıncı: Bizim çirkinlikten uzak durmamış güzelliğe ram olmamız...

Ö. Tuğrul İnancı: Onlara bir fayda yok, ancak nasıl biz yavrumuzun, talebemizin, memurumuzun sözümüzü dinlemesinden ve doğruyu yapmasından hoşlanıyorsak, Allahü Zülcelal'de sözünün dinlenmesinden, emirlerinin yerine getirilmesinden, kullarının Habibi edibi'nin gösterdiği yolda gitmesinden memnun olur. Çünkü o bizim evladımızın, memurumuzun, talebemizin doğruluğundan memnun oluşumuz, O'nun o memnuniyetinin bizdeki halifetullah yansımasıdır.

Hayri Akıncı: Hani bir dua vardır; Hakkı hak bilip Hakk'a ittiba, batılı batıl bilip batıldan istinab üretme hali, bir mana'da hani güzelle çirkin arasındaki tercihimizi ortaya koyuyor.

Ö. Tuğrul İnancı: Güzeli ve çirkin her hadiseye tatbik edilebilir; Hakk güzeldir, batıl çirkindir.

Hayri Akıncı: Hocam teşekkür ediyorum, inşa'Allah güzellik ve çirkinlik noktasında Cenab-ı Hakk'ın güzel dediğini güzel kabul edip, ondaki güzelliği de farketmeyi, çirkin dediğini çirkin kabul edip çirkinliklerinden farkedip istinab etmeyi Rabbimiz hepimize lütfetsin. Yoksa birçok insan hani deriz ya çirkefin içerisinde, bataklığın içerisinde...

Ö. Tuğrul İnancı: Dünya çirkef zaten.

Hayri Akıncı: Evet, bu mana'da dünyanın kendine bakan nazarında böyle bir hal söz konusu; fena ve fani olan yüzünde böyle bir durum söz konusu...

Ö. Tuğrul İnancı: Bir de Dun/yâ aşağılıkistan demek. Lûgât manası'da bu.

Hayri Akıncı: O mana'da güzellik ve çirkinlik dengesini muhafaza etmeyi, o nazarla bakmayı, hayatımıza o çerçevede ikame etmeyi bizlere nasip etsin. Şunu söyleyecek idim özellikle, Allah sevdiği kuluna kendi sevdiği şeyide sevdirebilir, razı olduğu kuluna razı olacağı şeyleri yaptırır inşa'Allah. O çerçevede bir hayat hepimize lütfetsin inşa'Allah.

* Bu söyleşi Dost Tv'de Hayri Akıncı'nın sunduğu ve Ö. Tuğrul İnancı'nın konuk olduğu "Gönül İkliminde" adlı program'dan deşifre edilmiştir.

DERGÂH-I MEVLÂNA ALBÜMÜ

Asitâne

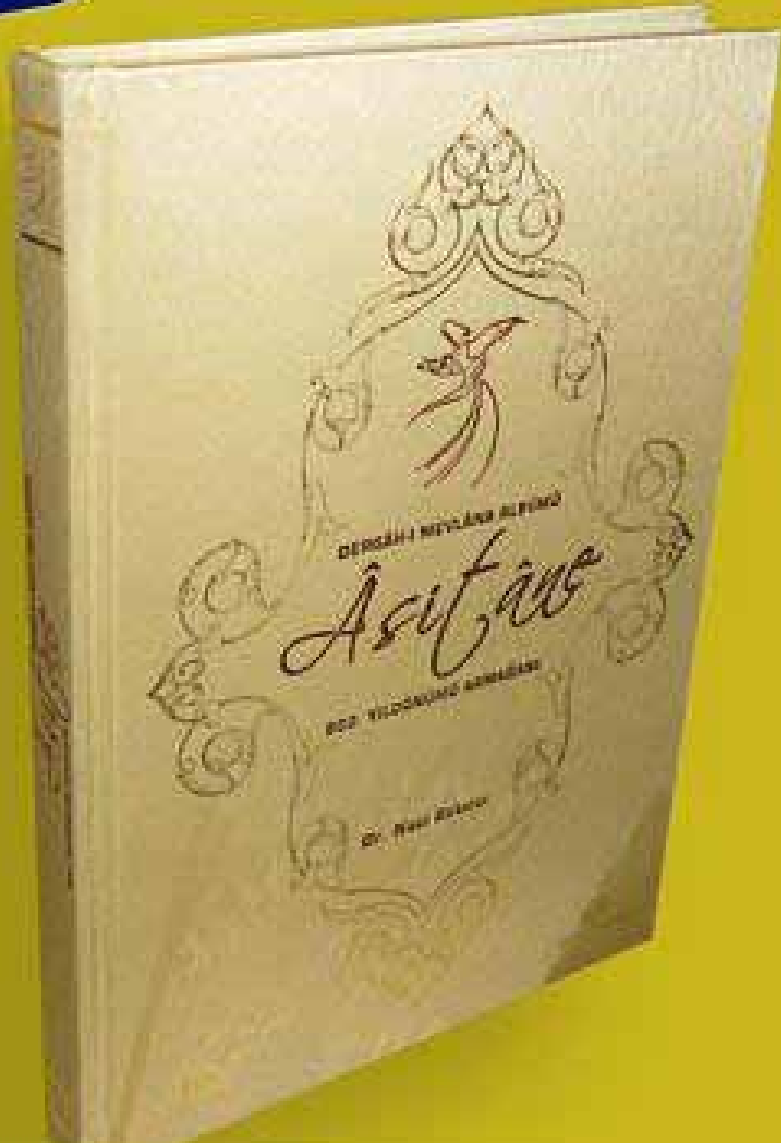
800. YILDÖNÜMÜ ARMAĞANI

Konya'dan Dünyaya...

KUŞE
KAĞIT

LÜKS
CİLT

RENKLİ
BASKI

Rûmî

RUMİ YAYINLARI

Mimar Huzaaffer Cd. 42/A KONYA Tel: 0332 353 48 11-12 Faks: 0332 353 48 11 www.kitapdunyasi.com.tr rumiyayincilik@gmail.com

Bir Mukabele Üç Devir Mevlevî Yolu

» Semih Ceyhan

İsmail Ankaravî'ye Göre Mevlevî Mukâbelesindeki Tasavvufî Remizler:

Mevlevîlerin belli günlerde bir araya gelip yaptıkları semâ zikrine mukâbele, semâ gününe de mukâbele günü denir. Mukâbelenin mahiyeti, erkânı, tasavvufî remizleri hakkında Mevlevî meşâyihî arasında kapsamlı telifte bulunanların en başında Galata Mevlevîhânesi yedinci postnişini, Mesnevî Şârihi İsmail Rûsûhî Ankaravî (ö. 1041/1631) gelmektedir.

Günümüzdeki adlandırıldığı şekilde mukâbele âyini, bir devr-i veledî ve dört selâmdan ya da bölümden oluşur. Ney taksiminden sonra peşrevin başlaması ile Şeyh ve semâzenler, mukâbele meydanında sağdan sola doğru dairevî bir yürüyüşe başlarlar. Meydanı üç kez dolaşmaktan ibâret olan bu yürüyüşe “devr-i veledî” denir. Daha sonra dört bölüm / devir / selâmdan meydana gelen semâ devrânına geçilir. İsmail Ankaravî, dört bölümün ayırıcısı olan semâzenlerin durduğu ve baş kestiği üç bölüm ya da devrin nihayetindeki üç selâmı itibara aldığı için mukâbeleği üç devir ya da selâm şeklinde tahlil etmiştir.

Mukabele: Mukâbele meydanında mukâbeleğe duran kalplerdir.

Rüsuhi Dede"ye göre mukâbele icrâ edenler cennet ehli, mukâbele meydanı cennet arzı misâlidir. Âyetle cennet ehli hakkında şöyle buyrulur: "Biz onların kalplerinden kin ve hasedi söküp çıkardık. Onlar birbirlerinin kardeşleri olarak karşılıklı şekilde (mukâbil) döşeklerinde (postlarında) otururlar." (Hicr 47) Sühreverdî âyetin tefsirinde der ki: "Mukâbele, gizli ve âşikâr her şeyin karşılıklı birbirini yansıtır mahiyette eşit seviyede olmasıdır. Kardeşine karşı kalbinde kin barındıran kimse, her ne kadar yüzü onun yüzünün karşısında olsa da kardeşinin mukâbili değildir." Mukâbele, iki kimsenin her türlü nefsânî kötülükleri def" ederek birbirleriyle yüz yüze gelmeleridir. Yüz yüze gelen baş yüzleri değil kalplerdir (vech). Zira iman eden kalptir ve "mümin mümin aynasıdır" hadisince kalp diğer bir kalbi yansıtan ayna mesâbesindedir. Gill u gîşdan tezkiye edilmiş kalpler cıllanmış aynalar misâlidir ki, mukâbeleye katılanlar birbirlerine mukâbil olan kalp aynalarında tevhid sırlarını müşâhede etmek üzere cennet arzında otururlar. Mukâbele kelimesindeki asıl sır budur ve mukâbeleden maksad bu sırrı iyan etmektir.

Mukâbele meydanında mukâbeleye duran kalpler cennet-i "âcile sahipleridir.

Cennet iki kısımdır: cennet-i "âcile (halk âlemindeki cennet) ve cennet-i âcile (emr âlemindeki cennet). Cennet-i "âcile hak edilmeden, cennet-i âcile lütfundan istifâde edilmez. Cennet-i "âcile seyr u sülûk ile kazanılır ki, "ölmeden önce ölüünüz" hadisinin sırrınca ihtiyârî ölüm neticesinde girilen cennettir. Bu cennet mukâbeledede bulunanın yani mukâbilin makberidir ki, cennet bahçelerinden bir bahçe misâlidir. Bu mertebede mukâbeledede bulunan aynı zamanda marifet cennetindedir ki, Rabbını müşâhede etmektedir. Marifet cenneti cennetlerin en yücesidir. Nitekim meşâyih-i sûfiyye bu hakikati şöyle dillendirir: "Dünyada cenneti-"âcile vardır ki, oraya giren kimse artık cennet-i âcileye iştiyâk duymaz. Cennet-i "âcile marifetullahdır." Marifetullah cennetinde bulunan fukara ve arifler, mukâbele gününde biraraya gelirler; zikrullah ve fikrullah bahçelerinde ruhları ruhâniyyet güllerini, ahadiyyet esrârı sünbüllerini derlerler. Hz. Cevâmî"u"l-kelim (hakikatleri derleyen) (a.s.) buyurur: "Cennet bahçelerinde seyr u sefer ediniz. Cennet bahçeleri zikrullah meclisleridir".

Cennet-i "âcile olan mukâbele meydanında Tuba ağacı Şeyh-i kâmilin varlığıdır.

Mukâbele meydanında yer alan semâzenler, şeyh-i kâmilin varlık ağacının gölgesinde gölgelenirler ve ağacın marifet meyvelerinden toplarlar. Hadis-i şerif bu halin esrârına şu şekilde işarette bulunmaktadır: "Cennet ağaçlarından birine rastladığınızda, onun gölgesinde oturunuz ve meyvelerinden yiyiniz. Dünyada ilim ve zikir ehlinde birisiyle karşılaşırsanız, işte O söz konusu cennet ağaçlarından

biridir." Cennet ağacı misâli olan şeyh-i kâmilin varlık ağacından dört nehir fışkırır: sudan nehir (ilim), baldan nehir (marifet), sütten nehir (ruhani zevk), şaraptan nehir (aşk). Marifet meyvelerinden yiyen semâzenler, bu nehirlerden içtikten sonra artık semâ'dan lezzetlenmeyi talep ederler.

Mukâbele meydanındaki neyzenler, mutribân heyeti ve musiki âletleri cennet-i "âciledeki ağaçların üzerinde bulunan ziller misâlidir.

Hz. Peygamber buyurur: "Cennette ağaçlar vardır ki, üzerinde ziller sallanır. Cennet ehli zillerin sesini iştimeyi (semâ") arzu ettiğinde Allah arşının altından ağaçlara bir rüzgar gönderir. Rüzgar zilleri sallandırır ve ziller güzel sesler çıkarmaya başlarlar. Dünya ehlinen bir kimse bu sesi şayet işitseydi, heyecanından vefat ederdi." Aynı şekilde cennet-i "âcile sahibi fukara ve arifler de marifet meyvelerinden yiyip, semâ ile zevklenmek murad ettiklerinde cennet ağaçları olan neyzenlere yönelirler. Hak Teâlâ neyzenlerin kalpleri mesâbesindeki derûnî arşlarından nefes rüzgârını, ziller misâli neylere sevkeyleyince; her bir neyden farklı nağmeler işitilir. Bu işitmeyi ancak âşık ruhlar hissederler ki, dünya ehlinin neyin sadasını işitmeye kabiliyeti yoktur. Diğer bir ifadeyle dünyaya âşık ruhlar neyden hiçbir ses işitemezler. Şayet dünya ehli neyden lâıykıyla bir ses işitirlerse derviş olmaktan başka çareleri kalmayacak demektir. Derviş olmak ise "ölüm öncesi ölmekten" ibarettir.

Ellerin yere vurulması, sûrun işitilip kıyâmette yeniden dirilmenin ilk aşamasıdır.

Âşık ruhlar cennet bahçesi olan beden kabirlerinde cennet-i "âcile zevkleriyle meşgûl iken sahv ile mahv arasındaki itibarî berzahlarında hayret halinden ansızın bir sadâ işitirler. Bu sadâ kıyamet sûru mesâbesindeki neyin sadâsıdır ki, ölüleri kabirlerinden dışarı atar. Eller yere vurulur ve diriliş (kıyâm) başlar. Semâ artık bir kıyamet-i suğrâdır (küçük kıyâmet). Semâzen ellerini yere vurunca lisân-ı halle şöyle haykırır: "ey gaflet uykusunda yatanlar! Uyanın. Artık sûra üflendi ve size beden kabirlerinizde ölü bir halde yatmanız yakışmaz. Dirilin ve gerçek hayata kavuşun. Kıyâmet-i kübrâya (büyük kıyâmet) hâzır ve nâzır olmak için Varlık dairesinin merkezi olan şeyh-i kâmilin etrafında pervâneler misâli dönüp durmaktan başka çıkış yolunuz yok".

Mukâbeledeki devrân mebdde ve meâd sırrını nümâyân eder.

Birinci devir meâd sırrını bildirir ve ahiret hallerine îmâda bulunur. İlk devrin sonunda Şeyhin ortadan çıkıp makamına gelmesi ve ikinci devre teveccüh etmesi, mebdde ve meâd sırlarına, âlemin zuhûruna ve Âdem'e işâret etmeleridir.

Mevlevî mukabelesinde olup-biten her şey insanın ve âlemin yaratılışı ile insanın Hakk'a dönüş kavsinin resmedilmesidir.

Sufi büyükler derler ki, Varlık dairevîdir (vücûd-i devriyye). Meselâ Hakk'ın Zât'ı olan Zât-ı ahadiyyet bir nokta gibi tahayyül olunursa, bu âlem ve insan noktadan sudûr eden dairenin çizgilerini temsil ederler. Varlık dairesinin merkezindeki noktanın sağ tarafı zâhir âlem, sol tarafı bâtın âlemdir. Merkezin mukâbilinde ise insan mertebesi yer alır. Âlem ve insan, Zât noktasının tecellisinden zuhûra gelip, Varlık dairesi üzere seyr u sülûk kılar. "İlk yaratılış mebde"i gibi me"âd da bize aittir" (Enbiyâ 104) âyetinin manasınca, "her şey aslına döner" hükmünce ve "dönüş O'nadır" gerçeği uyarınca insan, aslî madenine ve ayrıldığı nokta cânibine dolana dolana varacaktır. Varlık dairesinin çemberinde insanlar sefer etmekle birlikte, mebde ve me"âd kavsinin çizdiklerinin farkında (yakaza) olanlar oldukça nadirdir. Onlar da nebiler, veliler ve ariflerdir. İnsanlar bu hususta iki kısma ayrılırlar: bir kısmı dairenin merkezindeki hakiki noktadan ruhlarının nasıl seyr eylediğini ve insanlık âlemine kadar kat ettiği mertebeleri, insan sûretine bürünmezden evvel geçirdiği aşamaları bildiği halde; diğer kısım mebde'den ruhun zuhûrunu, nâsût âlemine gelinceye kadarki seyr u sefer menzilleri bilgisinden bîgânedir. Ancak bu kısım insanların, bâtın tarafından kalp ve ruh mertebelerini kat edip, seyr u sülûk kıldıktan sonra hakiki mebde"lerini bulma imkânları vardır. İmkânı tahakkuk ettirdiklerinde Hak, onlara Selâm ismiyle tecelli eder ve ismin diliyle onlara selâmda bulunur: "Kullarım selâm sizin üzerinize olsun (selâmun "aleykum). Artık bilginiz şüphelerden sâlim oldu ve idrakleriniz nihai derecelere ulaştı". Selâm ismiyle tecelli eden Hakk'ı kullar ilm-i yakın, ayn-i yakın ve hakk-ı yakın derecelerinde bilirler ve müşâhede ederler. Böylece bazı nebi ve velilerin önceden bildiği merâtib bilgisini, seyr u sülûk sonunda Hakk'ın Selâm ismi tecellisine meclâ oldukları halde tahsil ederler.

Mevlevî mukabelesindeki selâmlar Hakk'ın Selâm isminin tecellileridir.

Şeyh Sadreddin Konevi Selâm isminin şerhinde der ki: "her bir mertebenin Selâm isminden payı vardır". Her bir devrin de Selâm isminden hissesi vardır. Hak her üç selâmda onlara Selâm ismiyle tecellide bulunduğunda, Varlığın başlangıcından nihayetine kadarki mertebeleri devr ve seyr ederler. İlk iki selâmda ilme"l-yakin ve ayme"l-yakin seviyesindedirler. Hak Selâm isminin lisanıyla bu devirlerin nihayetinde devranda bulunanlara şöyle seslenir ve onlar da işitirler (semâ"): "Kullarım selâm sizin üzerinize olsun (selâmun aleykum). Yakın bilginiz şüphe ve gizli şîrk karanlığından kurtuldu. Mertebeleri ve hakikatleri yakın gözünüzle müşâhede ettiniz. Biliniz ki, selâmet benim Selâm ismimin tecellisindedir".

Üçüncü selâmda hakka"-yakın sırrı âşikâr olur. Hak, yakın nurunu semâzenlere verdiğinde, bu nurun aydınlığında hakiki mebde"e varırlar. Mebde ile me"âdın bir olduklarını bilirler ve müşahede kırlar. Böylece Evvel ile Âhir, Zâhir ile Bâtın bir olur. Birlik makamına ulaşma yine Hakk"ın selâm isminin tecellisidir. Tecellide Hak, onlardan şu hitabı dinlemelerini emr eder: "Kullarım! Sizlere nisbet edilen varlık ve her türlü kayıtlardan âzâde oldunuz. Varlığınızı terkedip Varlık buldunuz. Selâm ismimin üzerinize tecellisiyle müşahede selâmetine erdiniz. Artık hakka"-l-yakin nazarıyla nazar ediniz. Bakalım nokta, daire, devr ve medârı nasıl göreceksiniz?

Birinci Devir Mukabele meydanı ve devrî hareket tek bir noktadan ibarettir. Hakikatte nokta, daire, devr ve medar birdir ve tek bir dairede seyredeler. Nokta, vehmi bir düz çizgi şeklindeki daireden ibarettir. Hakikatte sadece nokta vardır." Gülşen-i Râz sahibi Şebüsteri de şu beytiyle aynı hitabın mazharı değil midir:

همه از وهم تست این صورت غیر
که نقطه دایرست بر سرعت سیر

"Bu sûretin hepsi senin vehmindir / Seyrin süratinden dolayı nokta dairedir".

Ahadiyyet Zatı tek bir noktadan ibarettir. Bu nokta süratle hareket eylese daire şeklinde görünür. Ancak bu daire vehmi bir daire olup, kendinde bir gerçekliği yani varlığı yoktur. Gerçekliği nokta olmasından ibarettir.

Mukabele meydanı Varlık dairesi, şeyh-i kâmil Varlık dairesinin başlangıç (mebde) noktası, semâzenler bu noktadan zuhûr eden ruhlar mesâbesindedir.

Mukabele meydanında şeyh-i kâmilin post makamı, mebde-i vücûd noktası misâlinedir. Bu noktanın soluna düşen taraf bâtın âlemin nümûnesidir. Semâzen fukarâ, bu taraftan zuhûra müsta"ıd olmuş yani hazır hale gelmiş mücerred ruhlar gibi hareketsiz bir halde, Varlık dairesinin başlangıç noktasını simgeleyen şeyh-i kâmile yaklaşırlar. Elleri sinelerinde şeyhi tazim edip, zâhir âlem olan sağ tarafa geçip zuhûr etmeden önce kendi istidadlarınca izin isterler. Hakk"ın kâim-i makâmı olan şeyh-i kâmilden izin alan semâzenler, sağ taraftaki yarım dairede Varlık merkezi üzere deveran etmeye başlarlar. Şeyh-i kâmil izin sağ tarafa geçip zuhûr etmek isteyen âşik ruha hal lisaniyla şöyle der: "Kendi Varlık merkezinde haydi deveran et ve kendi meşrebinde amelde bulun". Bunu işiten semâzen ise yine hal lisaniyla cevap verir: "emrini işittik ve itaat ettik. Kendi sâbit "ayn"ımıza göre devre başladık.

İşte hakikatimiz ve meşrebimiz olan Varlık merkezimizin etrafında hareket ediyoruz". Mukabele meydanındaki Zâhir âlem olan sağ yarım daireden bâtın âlem olan sol yarım dâireye geçiş her bir semazen için Varlık merkezleri etrafında dairevi olduğu gibi, tüm semâzenlerin toplu hareketi de dâirevîdir. Ferdi deveran külli deveranı devr ettirmek içindir.

Daire şeklindeki mukabele meydanını, Varlık dairesinin başlangıç merkezini temsil eden ve ahadiyyet zatının kâim-i makâmı olan şeyh-i kâmilin makamından çizilen vehmi bir çizgi –ki insan-ı kâmil / insaniyyet mertebesini temsil eder– iki yarım daireye ayırır. Sol yarım daire bâtın âlem, sağ yarım daire zâhir âlemdir. Zâhir âlemde devri hareketle mertebe kat eden semâzen, mertebeleri kendi Varlık merkezi etrafında devr ederken; tüm semâzenler de bir bütün olarak Varlık dairesinin başlangıç merkezi etrafında dairevi hareket ederler. Her bir semazen kendi varlık merkezinde hareket etmesi itibarıyla birbirinden farklı olmakla beraber, semazenler toplu halde tek bir Varlığın başlangıç merkezi –ki Varlığın başlangıç noktasını temsil eden şeyh-i kâmil– etrafında deveran etmeleri hasebiyle aynîdirler. Böylece Zâhirden Bâtına, Bâtından Zâhire sürekli bir devri hareket içindedirler. Devri harekette her bir semâzen kendi Varlık merkezi etrafında devr etmekle beraber, devir sabit değildir. Devir de aynı zamanda devrîdir. Zira her bir semâzenin devri sâbit olsaydı, Varlığın başlangıç merkezine yani şeyh-i kâmile ulaşmak mümkün olmayacaktı. Tüm hareket Varlığın başlangıç merkezinden doğar, yine başlangıç merkezine döner. Zira evvel de âhir de birdir. Tüm hareket şeyh-i kâmilden doğar, şeyh-i kâmile döner. Aslolan şeyh-i kâmilidir. Asıllarına Zâhir ve Bâtın kavsinde seyrettikten sonra dönen semâzenler, asla selâm verirler selâm alırlar. Bu selâm Hakk'ın Selâm isminin tecellisidir. Hak, kendi nümûnesi olan şeyh-i kâmilin lisanından onlara şöyle selâm verir: "Ey aşk dairesinde devredenler, Allah'ın selâmı üzerine olsun. Allah semâ'nızı ve niyyetlerinizi fitnelerden sâlim kılsın ve sizleri selametle hakiki Varlığın başlangıcına yani merkez noktaya ulaştırsın".

Devrin nihayetinde Şeyh-i kâmilin selâm vermek için insaniyyet mertebesini temsil eden çizgi üzerinde bir kaç adım atarak ileriye doğru çıkması münâzele makamına işarettir.

Münâzele, sûfiyye istilâhında kulun kendi varlığından fenâ makamına inmesi, Hakk'ın selâm ve rahmetiyle abdiyyet (kulluk) makamına yaklaşmasıdır. Nitekim hadislerde "Bana bir adım yaklaşıp bana bir arşın boyu yaklaşıp", "Gecenin yarısı veya üçte biri geçtiğinde Allah dünya semâsına iner ve yok mu beni davet eden davetine icâbet edeyim" buyrulmaktadır. Aşık kendi mertebesinden çıkıp Hakk'a

yani hakikatin merkezine yöneldiğinde, Hak ta izzet ve istiğnâ mertebesinden inip âşika yaklaşır. İşte bu münâzeledir (karşılıklı iniş).

İkinci Devir Semâzenler birinci devirdeki sûretin manaya muvâfık olması için ikinci devre başlarlar.

Sûretten manaya intikâl artarak devam eder. Bu itibarla ikinci devirde daha bir iştîyak, yanış, vecd ve inkişâf vardır. İkinci devrin mertebesi ayne"l-yakin mertebesidir. Devrin nihayetinde Hakk"ın halifesi olan şeyh-i kâmil, mertebenin gerektirdiği üzere Hakk"ın Selâm isminin mertebenin hükmünce tecellisini lisan-ı hâlle söz tennûsesine giydirir: "Ey aşk yolunda seyredenler Allah"ın selâmı üzerine olsun. Allah basiret gözünüzden perdeyi kaldırsın ki, devrin ve hakiki merkezin sırlarını göresiniz".

Üçüncü Devir Semâzenler üçüncü devirde istidâd ve kâbiliyetlerine göre tam bir istiğrak haline geçerler.

Üçüncü devir, hakka"l-yakin mertebesidir ki, "nereye yönelirseniz yönelin, Allah"ın vechiyle karşı karşıya gelirsiniz" (Bakara 115) sırrının zuhûr ettiği devirdir. Bu sır mutlak bir sır olup, semâzenlerin istidadına göre kayda girer. Bazılarında ilm-i yakın, bazılarında ayn-i yakın bazılarında ise hakk-ı yakın şeklinde yüz gösterir. Üçüncü devrin sonunda da şeyh selâma mübâdere eder ve münâzele makamının nümûnesine gelip üçüncü selâmı tebliğ eder: "ey âşıklar ve ârifler Allah"ın selâmı üzerinize olsun. Devirleriniz tamamlandı. Allah sizleri yakın hakikatine, kendisini müşahedeye selâmetle eriştirsın".

Devirlerin sonundaki selâmlar tek bir selâma râci"dir ki, Hz. Peygamber"in (a.s.) rûhâniyyetinedir.

Bir rivayete göre Hz. Pir Mevlana"ya niçin üç devir ve üç selâm verdiği sorulur. Cevâben şöyle der: "Birinci devirde Hz. Peygamber"in (a.s.) ruh-i şerifleri temessül etti. İlk selâm O'nun içindi. İkinci devirde Hakim Senâî'nin rûhları temessül etti. İkinci selâm O'naydı. Üçüncü devirde Feridüddin Attâr"ın ruhları temessül etti. Üçüncü selâm O'naydı". İsmail Ankaravî"ye göre bu zayıf rivayet gerçeklik taşısa da, yukarıda zikredilen sırlar söz konusu olduğunda mana açısından oldukça sınırlıdır. Zira Ankaravî"ye göre insan-ı kâmilin yani Hz. Mevlana'nın her bir filinde türlü türlü sırlar ve nükteler vardır ve bu sırlar Hz. Pir'in fiilleriyle mutabakat arz eder. Dolayısıyla rivayetteki mana ile deverandaki sırlar şu selâmda bir araya getirilir ki, her şeyi câmi bir selâmdır: "Salât ve selâm, Allah"ın rahmet ve bereketi ey nebi (a.s.) senin, bizim, Allah"ın ârif, âşık ve sâlih kullarının üzerine olsun".

Mevlevî Yolu Sadece Mevlevî zikri olan mukabele devrî değil, Mevlevî sülûku da devrîdir. Mevlevîlerin bedenleri devrettiği gibi ruhları da devreder.

İki tür sülûk yani tarik (yol) vardır: Düz yol (tarik-i müstatil) ve dairesel yol (tarik-i devrî). Düz yolda gidenler (tâlibân-ı tarik-i müstatîl), bülûğ çağından vefat edinceye kadar şeriat ve tarikat üzere giderler. Ancak ruhani ve cismani her ne mertebe ve menzile varsalar, Hakk"ı hâriç bilirler ve tenzih yoluna saparlar. Daima Hakk"ı bu mertebelerden daha yüce bir mertebede ve / veya mertebesiz sanırlar. Enlem ve boylam hapsinde mahpuslardır, daireyi çizemezler diğer bir ifadeyle dairede yolculuk yapmak nasiplerinde yoktur. İkinci kısım yani dairesel yolda gidenler ise, Hakk"ın inayeti ve mürşidin himmetiyle tarikatta sülûk edip vahdet-i vücûdu keşfedenlerdir. Ulaştıkları her mertebede Hakk"ın vechini bulurlar. Her yerde, her makamda ve her şeyde Hakk"ı tecelli eder görürler. Onlar devrîlerdir. Zira seyr u sülûkları Hak"tan Hakk"a Hak ile beraber ve Hak"ta yolculuktur. Şeyh-i Ekber İbn Arabi Hz.leri bu konuda şöyle demektedir: "Düz yolda gidenler, maksadlarından saparlar ve itidâl yolundan dışarı çıkarlar. Zira Hakk"ı mazharlarda görmezler. Hatta matlûblarının bu mazharlardan hâriç olduğunu vehmederler. Hakk"a ulaşmak için düz-çizgisel harekette bulunurlar. Halbuki maksadları olan Hak, kendileriyle beraberdir. Ancak bunu idrak edemezler. Onlar hayal içindedirler. Gayeleri dahi hayaldir. Onlara göre O"ndan O"na ve ikisi arasındaki söz konusudur. Diğer tabirle bidâyet (başlangıç), nihâyet (son) ve ikisi arasında bir şey vardır. Oysa Dairesel (devrî) harekette bulunanlara göre, seyrde bidâyet ve nihâyet yoktur. Zira onlar ruhani, cismani, dünyevi ve uhrevi her şey de Hakk"ı müşahede ederler. Onlar Muhammedîlerdir. Muhammedîler "şayet bir ip sarkıtsanız Allah"a düşer" manasını idrak edenlerdir. Hak, arzın bâtınında yani cisimler âleminde hâzır olduğu gibi, semânın bâtınında yani ruhlar âleminde de hâzırdır. Allah her şeyi çepeçevre kuşatır". Hakk"ın her şeyi kuşattığını gören ve bilen kimsenin müşahede ve sülûku daireseldir.

Muhammedî olan Mevlevîlerin sülûku ve mukabeleleri vahdet-i vücûd üzere daireseldir.

Bibliyografya:

İsmail Ankaravî, Minhâcu'l-fukarâ, İstanbul 1256, s. 67-76.

İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı (Şerh-i Âhâdîs-i Erba'în), haz. Semih Ceyhan, İstanbul 2001.

Tâhirü'l-Mevlevî, Nisâbu'l-mevlevî Tercümesi, haz. Yakup Şafak- İbrahim Kunt, Konya 2005, s. 57- 60. Afif Tektaş, Şeyh İsmail Ankaravî'nin Minhâcu'l-fukarâ Adlı Eserinin Özü, haz. Mustafa Çiçekler, s. 42-47.â

Y n, Keçe, Sikke ve Dervif 

» Celalettin Berberoğlu

ilk sikke yapmaya ba lad m zamanlarda, çok farklı bir şey deneyimledim. Bu deneyim y n n keçe ve sikke olma aşamasına gelene kadarki serüveniyle, dervif n yolculu undaki m thif  benzerliklere şahit olmamd  ve o zaman anladım aslında sikkenin dervif , dervif nde sikke olduğunu. Şimdi bu benzerlikleri sizlerle paylaşmak istiyorum.

 lk önce y nden bahsedeyim. Arapçada suf kelimesinin y n anlamına geldiğini ve sufi kelimesinde y nden elbise giyenler anlamına geldiğini herkes bilir.  lk sufilerin y n ile gerçekten çok sıkı bir ba ı vardı ve ben belki de yolu yani suluk-  y nden   rendiklerine inanıyorum. Y n, yumuşak ince telli, sıcak ve so u a karşı bir yalıtkan, istediğiniz biçime göre  ekle girmeye hazır bir materyaldir. En iyi keçe olabilecek y n ise kuzu doğduktan sonraki ilk k rkımı yani bizim kuzu y n 

dediğimiz y nd r. Yetif kin bir koyunun y n nden istenilen kalitede bir keçe elde edemezsiniz. Hz  sa: "Tanrının k rall  ına ancak çocuklar girecektir" der ya hani kuzu y n  yada insan buradan ba lar bu gizemli serüvene. Kuzu do mu , üzerinden 7-8 ay geçmiş, üzerinde çöpler ve dikenler olu mu  yani y n bu toprak alemine bulanmı tır. Oysa do du unda tertemiz kar gibiydi.

Önceden bu arınma yada temizleme işlemi köylerde akarsu kenarlarında köylü kadınları tarafından toku  ismi verilen tahtayla y n  döverek yapılırdı. Evet ilk önce bir arınma yani tevbe gerekiyor yola çıkan muhip için. Akarsudan murad g zya larımızdır ki: "bütün  ayır  imen, g l gülistan akarsu kenarlarında olur" diyor HZ.P R efendimiz. G zya larımızla yıkadı ımız bir gönül (tevbe) ancak o zaman gülistana d n  y r, kurak çölde elbette g l bitmez? Y n, toku  ve insan. Aslında hayatımızda

yediğimiz her tokuş, ben yaparım ben bilirim, güç bende diyen egomuza Allahın bir rahmeti ve merhameti olarak bize vurulur. Gücü, gücün sahibine yani mutlak olana iade etmemiz için. Her tokuş tevbe kapısını aralamamızı ister adeta. **H. Pîr**, "*Deri tabakhanede işkenceye gerilir, türlü acı ilaçlarla ıslah edilir ve şaplanır*" diyor. Derinin bütün bu kahr elinden çektiği, sonunda belki pek çok insanın yanına bile yaklaşamadığı bir güzeli kucaklaması, onun bedenini sarması, ona giysi olması içindir. Elbette HZ PİR muhibbanına halvet ve uzleti bir yere kapanıp acı çekmesini istemiyor. Aslında bu su ve çamur yurdunun başlı başına bir çile olduğunu bildiği için bunu tavsiye etmiyor. Yetişkin koyun sembolü ise hani yününden iyi kalite keçe olmayan sembol, o da hayatını alışkanlıklar üzerine kurmuş, mukallitce bir yaşam tarzı sürdüren, bilgileri katmerlenmiş, Her yeni fikir ve oluşuma itiraz eden, ufku dar, eskinin devamı, anlayış ve kavrayışta kör, makineleşen çağımızda tıpkı bir makine gibi gibi yaşayan, zihni düşünce çöplüğüne dönüşmüş zavallı insanı temsil ediyor.

Yünün bu ilk yıkanma aşaması aslında bir fark noktasıdır, kirlendiğinin farkına varmak. Değişim bu fark noktasıyla başlıyor. Her neyse... Yün ya da insan bu fark noktasından sonra bir ustaya [mürşî-i kamil] ihtiyaç duyar. Usta yada mürşîd-i kamil, ona yeni bir şekil verecek, adeta onu başka bir biçimde yeniden yaratacak, ona deneyimlerinden kazandığı en kısa yolu tarif edecektir [hattı istiva]. Usta bir şair, bir besteci yada bir heykeltıraş gibidir ve ilhamı direkt olarak yaratıcıdan alır. O karın üzerinde ayak izi bırakmadan yürüyebilir, o bunun bir yolunu bulmuştur ve o yolu bilendir.

Yün yıkandıktan sonra Mansur'unda mesleği olan hallacdan geçer. Hallac'dan geçme sembolü: Tevbe etmiş, değişim için fark noktasına ulaşmış salikin mürşide ulaşmadan önce iç dünyasında yaşadığı çelişkilerin son halidir. Arayış içindedir. Kafasında cevap bulmayı bekleyen

bir sürü soru vardır. Nasıl bir usta bulacaktır. Sistemin, alışlagelmişin, kendisine göre güvenli bu çemberin dışına çıkmak üzeredir ve meçhul bir bilinmeyene doğru gitmededir. Hallacta yün nasıl darmadağın olmuşsa salikin iç dünyası da böyle darmadağın olmuştur. Bu darmadağınlıkla gelir yün keçe ustasının önüne, yada insan mürşide.

Usta bu darmadağın yünü iki parça halinde sepki dediğimiz tarağa benzer, ince çubukla kamışdan yapılmış hasırın üstüne iyice yayar. Bu iki parça bütün zıtlıklar aleminin sembolüdür. Acı,tatlı, iyi kötü v.s... Yani kesret alemini sembolize eder. Yünün yada insanın durumuna bir işaretir. Usta sessizce muhataba ne durumda olduğunu söyler. İç dünyasındaki bölünmüşlüğü bildiğini işaret eder. Adeta yüne yada salike bir nişan olsun, gönlü mutmain olsun diye bu dağınık yün parçaçıklarının üzerine süpürgeyle, tıpkı gökten yağan yağmur damlacıklarının indiği gibi su verir ve nemlendirir. Daha sonra usta, içinde serilmiş yün bulunan bu kamış kalıbı rulo halinde sarıp, sağlam bir iple bağlar. Bu bağ, pek çok yolda yada dinde bulunan sadakat kemeri gibidir. Yani bizim elifi nemed'imizdir. Yün sadakat kemerini kuşanmıştır ve kendini tamamen ustaya bırakmıştır artık. Sonra usta bu kalıba ayaklarıyla vurarak tepme denilen işlemi yapar.Yün bu arada ustanın ayakları altında ilk dönüşüne [semasına]de başlamıştır.

Ney! Dinle neyden, diye başlar **H. Pîr**, Mesnevî'sine. Ney, içi boş kamış. Yün bir müddet bu kamış kalıbın içinde, kamışın sırrını öğrenmeye çalışıp onunla sohbet etmeye başlar. Tabiki bu arada usta onu ayakları altında ezmede, onu tepmede, ona adeta: bütün bildiklerini unut bana tamamen teslim ol ve kamışın sana anlatacağı sırları dinle demededir. Aslında neyden ve kamıştan maksat ustadır ama insan bir ustaya ulaştığında, o ustayı bilgileriyle olur olmazları ile tarttığından ilk zamanlar ustalar öğretilerini hep başka şeyler üzerinden

Bu tac cihan sultanlarının bile gıpta ettiği bir tacdır. Sikke için ayrıca nefsin mezartaşı da denilir.

verirler. Taki salikte kendisine karşı beslenen aşk doğuncaya kadar. O yüzden **Hız. Pîr** Mesneviye başlaren, dinle benden demiyor da, dinle neyden diyor.

Hasılı yün bu rulonun içinde kamışla sohbet eder. Adeta o toprağa [kamış hasıra] atılmış bir tohum gibidir. **Hız. Mevlânâ** [k.s]: "Tohum toprağa düşünce bir müddet toprakla sohbet eder. Toprak onun mürşidi olur. Ona nasıl neş-vü nema bulup canlanacağını anlatır. Tohum üstadı dinler, önce renginden vazgeçer sonra koku ve biçiminden.Varlığından sıyrılırdı yüzünü böylece güneşe döner, hayat bulur"der. Güneş sevgilidir. Toprak tohumun kulağına sevgiliyle ilgili birkaç söz fısıldayıvermiştir de, bir ölü bu sayede hayat bulmuştur. Her zerre, her tohum elest şarabından içen her yaratılmış sevgiliye aşiktir.

Biz yine yüne dönelim. Yün ustanın ayakları altında coşkuyla sema etmededir. Rulo dönmede, ustanın her ayak vuruşuyla ego [sahte ben] yok olmalıdır. Hani o kamış hasırın içine incecik serilen yün varya , o yün parça püçüklükten kurtulmuş, şekli [ego] küçülmüş ama küçüldüğü ölçüdede sağlamlaşmıştır. Küçülen, tevazu hırkasını giyen sağlam bir derviş gibi.

Keçe tepmek büyük efor isyeyen bir iştir. Usta ayağını keçeye her vurduğunda, nefes ve vuruşun ritmine göre **Hû** sesini çıkarır. Bu çalışma sırasında nefesini maksimum bir düzeyde kullanmalıdır ve her ayak vuruştaki bu **Hû** sesi, nefesle çalışmayı sürekli ve verimli bir biçim de tutar. Mürşid yada usta zaten daim zikirde [remembering]dir. Bu sesli **Hû** zikri, sevgilinin bana geri dönün hitabını sadece keçe yada insana hatırlatmak içindir. **Hû.. Hû.. Hû'**yu hatırla ve aslına rucu et...

Bu işlem yün belli bir kıvama gelene kadar sürer. Usta rulonun içindeki yünü görmemesine rağmen,vuruşların şiddet derecesinden ve rulonun giderek incelmesinden yünün kıvama gelip gelmediğini anlar. Yün iyice

incelmiş ayrı ve kaba duran telleri artık bir birine iyice yapışmış yün vahdetin kokusunu almıştır.Bir'liğe ulaşma yolundadır. Kalıba ilk serildiğinde parça püçüktür ama şimdi yünün neresinden tutarsanız tutun onun tamamı elinize gelir artık. parça püçüklük kalmamıştır.

Usta yünü rulodan çıkarıp düzgün bir yere serer. Yün için başka bir serüven başlamak üzeredir. Kamışın sert yüzeyinden ve ustanın ayak darbelerinden kurtulmuş, kendisini ustanın maharetli ellerine bırakmıştır. Sonu baştan görür olmuştur. Nereye doğru sürüklendiğinin farkındadır artık. Ustaya kendini tamamen teslim etmeside bu yüzdendir. Usta bundan sonraki aşamada sıcak su ve sabun kullanacaktır. Yün pişip keçe olacaktır. Tıpkı **Hız. Pîr**'in "hamdım piştım yandım" dediği gibi. Usta ilk önceleri sıcak suyu azar azar yünün üzerine damlacıklar halinde serpmeye başlar. Serpilen sıcak su miktarına göre de bu yünün üzerine sabun [zeytinyağı sabunu] sürer ve elleriyle yünü tekrar preslemeye başlar. Yünün o andaki durumuna ve ihtiyacına göre sıcak su ve sabun verir. Sıcak su **aşk'**tır. Aşkla yağrulan yünün gönlü coşmada ve tıpkı sabunun köpürdüğü gibi köpürmededir. Sıcak su çoğaldıkça coşkunluk ve köpürmede [sabun] çoğalmaktadır. Usta yünü her yağuruştta sıcak su ve sabuna ihtiyaç varsa ilave eder. Yün bu aşamada hiçbir hatayı kabul etmez. Geri dönüşü yoktur çünkü ve usta bu yüzden çok dikkatlidir. Bu işlem sırasında oda sıcaklığıda [çevre] çok önemlidir. Eger oda,atölye soğuksa bu işlem daha uzun bir zaman alacaktır. Atölye ne kadar sıcak olursa bu işlemde hem güzel hem daha kısa zamanda olacaktır. Önceleri keçe ustaları bu işlemi umumi çarşı hamamlarında kendileri için özel ayrılmış mekanlarda yaparlardı. Hamamda çalışanlar terlerler ve sonrada yıkanılırdı. Ben bu çevre faktörünü dergahlara benzetiyorum. Dergahın sıcak aşk dolu havasında yetişirlerdi dervişler önceleri. Dergahın manevi havası onların yetişmesine yardımcı olurdu.

Bu pişirme sırasında keçe fiziksel olarak küçülür. Ne kadar iyi pişirse, fiziksel boyutu da o oranda küçülür, mukavemeti artar. Çobanlar dağda koyun güderken, keçeden yapılan kepenek giyerlerdi. Gece bu kepenegün içindede uyurlardı.. Keçe üzerinde yılan, akrep gibi sürüngenler yürüyemediğinden bu hayvanların zararından da korunmuş olurlardı. Yılan ve akrep tasavvufta ego'nun sembolüdür. Yünden elbise yada sikke giyen Mevlevi canları da biz egomuzdan halas olduk, yani insan-ı kamil olduk demenin bir nişanesini taşırlardı. Yılan ve akrepten yani kısaca Tanrıdan gayrı her şeyin onlara yaklaşmadığını ve onların **dem'**ine zarar veremediğini sembolize ediyordu.

Biz yine yüne dönelim. Yünün sikke olması için son bir aşama daha kalmıştır. Sikke iki parçanın [zıtların vahdeti] birleşmesinden oluşur. Bu parçalar ayrı değil birbirine yapışıktır. Birbirlerinin içine geçmek suretiyle aynı zamanda hem çift hem de tektirler. Ne diyor **Hz. Pîr**:

*"Göklerin altında bir eşi olmayan o sevgili
Esirini tek mi çift mi oynamıya razı etti,
Bana sordu: tekmi istersin yoksa çiftmi
Bende seninle çift, alemde tek, mücerret olmak
isterim, dedim"*

Evet sikke görünüşte tek olan bir çifttir. Bütün çift olan şeyleri yani kesreti, vahdet örtüsü altında gizler. O kendisine çift diyenlere göre çift, tek diyenlere göre de tektir ama aslında o bütün bu gel git in merkezinde olandır ve müthiş bir ahenge sahiptir. Bu düsturu Mevlevi dervişleri kulağına küpe değil, başına tac yapar. Bu tac cihan sultanlarının bile gıpta ettiği bir tacdır. Sikke için ayrıca nefsin mezartaşı da denilir. Günümüzde Muhibban-ı Mevlânâ [k.s] evlerinde her gün bir müddet bu sikkeyi giyerek dillerinde Şeyh Galip Dede'nin o meşhur şiiri **Hz. Pîr**'in tasarrufu altında olduklarını tefekkür eder ve bunu O'nun tasarrufunun bir nişanesi olarak görürler.

Biz yine sikkenin yolculuğuna devam edelim. Usta bu iki çifti iç içe geçirir ve sikkenin şeklini verecek olan kalıba sokar. Her şey güzel ve estetik bir kalıp içindedir. Kalıplar ve semboller içlerinde ilahî olana açılacak kapının anahtarlarını barındırır ve o yüzden **Ahmed-i Muhtar** [s.a.v.]: "Allahım bana eşyanın hakikatini bildir" diye dua etmiştir. Usta sikke olacak keçeyi kalıba yerleştirir. Usta artık keçe için ayaklar altında tepilme, elde presleyip yuğurma gibi sert teknikleri uygulamaz. Keçenin sikkenin kalıbının şeklini alması için onu eliyle yavaşça okşamakta, adeta onu tebrik ve takdis etmedir. Bu işlemten sonra sikke kalıbın üzerinde kurumaya bırakılır. Artık sikke **Hz. Mevlânâ**'nın muhibbanına, dervişlerine bir hediye olarak aşk yolunun bir nişanesi olarak derviş tacı olmuştur. Hani **Hz. Pîr** "taş vardır kaldırım taşı ayaklar altında çiğnenir, taş vardır, elmas yakut padişahın tacını süsler" dediği gibi, sikkede artık, tahtının üstünde –halidine ebeden –yazan o padişahın muhibbanına miras kalmış bir tacdır ve aslında sikke derviş, derviş de sikke demektir. Ne mutlu bu tacı takıp **Hz. Pîr** kervanına girip ona muhip olabilenlere.

Buhûrîzade Mustafa İtrî Dede Efendi

» Kagan Ulaş

Klasik mûsikîmizin en büyük ismi, Mimar Sinan'la birlikte medeniyetimizin estetik boyutunu zirvelere taşıyan, mûsikînin büyük mimarı.

S. Ezgi'ye göre 1630, R. Yekta Bey'e göre 1640 yılında, İstanbul Mevlanakapı civarındaki Yaylak'ta dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsça bildiği muhakkaktır. Siyâhi Ahmet Efendiden hat meşk etmiştir. İyi bir tâlik hattatı olan İtrî, Divan yazabilecek kadar da iyi bir şairdir. Devrinin büyük bestekârları başta Hafız Post olmak üzere, Koca Osman, Küçük İmam ve Derviş Ömer'den mûsikî meşk etmiştir. Suphi Ezgi, İtrî'nin Hafız olduğunu, ney üflediğini ve "Mevlevî" olduğunu yazmıştır. Hafızlığı ve neyzenliği konusunda net bilgiler yoktur. Sultan IV. Mehmet ve Kırım Hânı I. Selim Giray tarafından himaye edilmiştir. Enderûn'da hocalık yapmış olan İtrî, kendi isteği ile 'Esirciler kethûdağlığı' na talip olmuş, Sultan IV. Mehmet tarafından bu isteği kabul görmüştür. Bu isteğin, iki sebebinin olabileceği varsayılıyor: Birincisi; kötü muamele gören kölelerin daha iyi şartlarda yaşamalarını sağlamak olabilir, bu sanatçı hassasiyeti ile uyumlu bir durumdur. İkincisi; değişik coğrafyalardan gelen kölelerin sayesinde, diğer müzik anlayışlarını öğrenme hevesi olabilir. Bu da meslekî bir açıdır. Bizce birinci gerekçe, eserlerinden duyabildiğimiz, anlayabildiğimiz bir kişilik için daha uygundur.

Devrinin, Galata Mevlevihanesi ile birlikte en önemli mevlevihanesi olan Yenikapı Mevlevihanesi yakınında doğmuştur. Yenikapı Mevlevihanesi Postnişini Şeyh Câmî Ahmed Dede Efendidir. Âlim-Fâzıl bir zât olan Câmî Ahmed Dede, adından da anlaşılacağı gibi, şahsiyetiyle herkesi etrafına topluyordu. Onun döneminde, Yenikapı Mevlevihanesi en parlak dönemlerinden birini geçirmiştir. Câmî Ahmed Dede 1671 yılında Hakka yürüdüğünde İtrî'nin 30-40 yaşında olduğu düşünülürse böylesine parlak bir devirde şair, hattat, müzisyen ve bestekâr olan İtrî'nin, Yenikapı Mevlevihanesi'ne intisab ettiği kuvvetle muhtemeldir. Hatta muhteşem Post Naat'ı Şerifi ve Âbidevî Segâh Âyini Şerifini bu dergah için yapmıştır.

Klasik mûsikîmizin en büyük ismi, Mimar Sinan ile birlikte medeniyetimizin estetik boyutunu zirvelere taşıyan İtrî, 1.000'den fazla eser bestelemiş fakat günümüze sadece 42 tanesi ulaşmıştır.

Hocaları olan Hafız Post ve Küçük İmam da Mevlevidir. Bütün bunların yanında; Abdülbâki Dede, 'Mecmûâ-i Ayini Şerif' inde Segâh Ayini Şerifî – İtrî Dede diye kayıt düşmüştür. Bu bilgiler ışığında İtrî'nin Mevlevi olmadığını düşünmek mümkün değildir. Ancak Abdülbâki Dede'nin kayıt düştüğü Dede ünvanı konusu pek net değildir. Dede ünvanı 1001 gün çileden sonra dervişe verilen ünvandır. Nâdiren de Mevleviliğe büyük hizmeti geçmiş olan önemli şahsiyetlere çile çekmeden de verilebilir.

Şeyhülislam Esad Efendi, İtrî'nin 1.000'den fazla eser bestelediğini belirtiyor. Eski güfte mecmualarını incelediğimizde; İtrî'nin klasik formlarla sınırlı kalmadığını, cami mûsikîsinden, şarkı ve türkü formlarına kadar her formda eser bestelediğini anlıyoruz. Ancak elimize tek bir şarkı ve türküsü ulaşamamıştır. Yılmaz Öztuna'nın araştırmalarına göre elimizde 42 eseri mevcuttur. Bunlardan 10 tanesi dinî mûsikî repertuarımıza, 4'ü saz eserleri repertuarımıza, 28'i de klasik mûsikî repertuarımıza dâhildir. Klasik formdaki 28 eserinden 2'si kâr, 13'ü beste, 8'i Ağır Semai ve 5'i yürük Semai formundadır.

'Eğer maksud eser ise, Mısra-i berceste kâfidir'

Bu büyük bestekârın elimizde sadece 'Segâh Tekbir'i bile olsa idi, onun ne muhteşem bir bestekâr olduğunu anlayabilirdik. 'Dilkeşhâveran Salâ'sı, 'Salât-ı Ümmiye'si de birer mısra-i bercestedir. Rast Na't-ı Şerif-i o kadar ihtişamlı çarpıcı ve muhteşemdir ki üç asırdır 'Âyin-i Şerif'lerden önce onun na'tı okunmaktadır. Neva makamındaki kârı, klasik repertuarımızın şüphesiz zirvesindedir. Hisar Beste ve Ağır Semai, Segâh Ağır Semai ve Yürük Semai ve diğer eserleri makamlarının ve formlarının en önemli örnekleri arasındadır. Eserlerinin hepsi başlı başına birer inceleme konusudur. Bir kalemde geçmek içimize sinmiyor.

Segah ayini, diğer muhteşem ayinlerin içerisinde bile parlayan bir hazine gibidir. Denge muhteşemdir. Müzikal ifade, o hikmet olan sözlere bihakkin layıktır, imtizaç

halindedir. Hele 1. selamın Kûçek bölümündeki işleyiş, eserin bütünündeki takva ve zühd, 3. selam yürük semai bölümünde, coşku içerisinde taşkın bir lirizmle, Aşk dağının zirvelerinde esen sabah rüzgarı olur samimiyet ve edepten çıkmadan...

Eser, İtrî'nin, klasik mûsikî bestekarı olarak değil de, bizzat "Mevlevi" olarak vücuda getirdiğinin delilidir. Mevlevihaneye devam ettiği, diğer ayini şerifleri dinlediği -ki ondan önce Beste-i Kadimler ve Kûçek Mustafa dedenin Bayati ayini vardı- ortaya çıkar. Bu yüzdendir ki Segâh ayinini klasik mûsikîmizin çok nakışlı girift ezgilerinden oluşturmamış, nispeten daha sade ve ayin tavrına uygun bir şekilde bestelemiştir. Özetle; klasik mûsikî tavrı ile ayin tavrını karıştırmamıştır ki bu da Mevlevi mûsikîsini iyi bildiğinin kanıtıdır. O zaman şartları içerisinde bunu kavramak, ancak mevlevihaneye devamlı mümkündür. Klasik mûsikîmizde mahir olmuş bestekârlarımız ayinlerinde zaman zaman bu iki tavrı karıştırmışlardır ve kendi dönemlerinde bu yüzden eleştirilere uğramışlardır. Bu iki tavrı birbirine karıştırmadan ortaya koyabilmek çok zor bir iştir. İtrî klasik mûsikîmizin en büyük bestekârı olmasına rağmen iki tavrı karıştırmamıştır. Bu, İtrî'nin büyüklüğünün gözden kaçmış çok önemli bir delilidir.

Bize ulaşabilmiş eserleriyle bile en önemli bestekârlarımız olan İtrî'nin, diğer eserlerini de duyabilme imkânımız olsa idi, bu büyük bestekârı hangi sıfatlarla tanımlayabilirdik merak ediyorum. Gemiler geçmeyen ummanın sakinleri, zannediyorum bu değerlendirmeyi daha iyi yapacaklardır. Hoş, bu yozlaşmış kültür ortamımızda büyük İtrî'nin elimizdeki eserleri de, galiba gemilerin geçmediği o ummanda hayat buluyor.

İtrî'nin ölümüne şu mısra ile tarih düşürülmüştür.

'Buhûrizade'yi, bûya-yı bezm-i adn ide Allah'
(Buhûrizade'yi Allah, cennet meclisinin en güzel kokusu yapsın.)

Naât-ı Mevlâna ve İtrî'ye Dair

» Safiye Ayla

İtrî, semadan gelen nağmelerin bestekâridir; onun besteleri okunurken hayalimde geniş ufuklar, açık denizler, ılık rüzgârların nefesi ile dalgalanan nihaysiz yeşillikler, refah bolluk ve ilâhî düşüncelerin sâadet verici derinliği yaşar...

İtrî'nin ismini işitince başım doğrulur, onun ruhunu göklerde arar gibi gözlerimi yukarı kaldırıyorum...

Tarihî sıhhatî ne derece doğru olduğunu bilemiyorum. Araştırdığım vesikalarda bu hikâyeye dair bir iz bile bulamadım. Fakat, şairâne olduğu kadar, sanatkârâne olan bu mevzuu dinlediğim günden beri hatırimda – hâdis ne kadar eski olursa olsun – taptaze heyecan ve hürmetle baktığım nefis bir tablo bulurum.

Bir gün, bilmem yine kaçınıcı defa anlattığım bu hikâyeyi “Radyonun Sesi” mecmuasına yazmamı istediler. İşte sevgili dinleyicelerim, seve seve bu güzel hâdiseyi sizlere de sunuyorum:

Osmanlı İmparatorluğunun en azametli devirlerini yaşadığı sıralarda, Konya şehri Selçukîler devrinde olduğu gibi hakikî bir irfân yuvası halinde bütün Türk münevverlerinin merkezi olmuştu.

Günün birinde kadirşinas Konyalılar, Mevlâna'ya büyük bir türbe inşa ettirirler...Bilmem bu satırları okuyanlar arasında Konya'da Mevlâna Hazretlerinin türbesini görenler var mıdır? Ben iki kere gördüm...

Türkün sadelik içinde ihtişamını ve azametini gösteren bütün Türk abideleri gibi bu eserin de, daha ilk bakışta insana huzûr veren sadeliği ve o nisbette huşû içinde bırakan azameti vardır.

İşte bu büyük eserin resmî küşadı günü, memleketin her tarafından kervanlara baha biçilmez hediyelerini takdim

etmeğe koşup gelen kadirşinas zenginler, mollalar, hocalar, talebeler, dindar büyük bir halk tabakası türbenin avlusunu bir mahşer yeri gibi kaplamıştır.

Dinî âyînle merasim başlamak üzere iken kapıda telâş içinde, yorgun, çekingen bir derviş görünür; sıkılarak içeri girer...O sırada, kıymetli hediyeler sahiplerinin isimleriyle sıralanmaktadır. Buhurdanlıklardan süzülen mistik ve güzel kokular içinde herkes, fakir ve zengin gözetilmeden sırasını almış, mûsikî merasimine hazırlanmışlardır.

Bu son gelen derviş kimsenin nazar-ı dikkatini celbetmeden başı önünde sessiz durmaktadır. Mûsikî başlar; bitmek üzere iken, mırırların bulunduğu hücreye doğru, bu dervişin ağır adımlarla yaklaştığı görülür...Ve tam sırasında koltuğundan çıkardığı ney'ini çok azametli ve ilâhî bir nağme ile söyletmeğe başlar.

Herkes sükût içinde mest-ü hayran dinledikten sonra ney susar, fakat halkın heyecanı bu aziz dervîşi göklere çıkarır. Elinden ve alnından öpenler, sırtını sıvazlayanlar ve takdîr için kendisine söyleyecek kelime bulamayanlar etrafını almışlardır.

Derviş, bu büyük takdirler önünde mahcup ve mahzun bir edâ ile:

“ – Hazrete hediye edecek kıymetli hiç bir şeyim yoktu... Bu naci besteyi onun ruhuna ithaf ediyorum...Allah kabul etsin...” demişti.

İşte İtrî'nin ney'inden çıkan nağmeler Mevlâna Hazretlerinin ruhuna o günün en büyük ve ebedî hediyesi olmuştur...

Mevlevî âyînlerinde okunan bu beste “Naâtı Mevlâna”dır.

(Radyo Dergisinden, 1954)

*Sôfî hele gel meclise
dinle bu sâzı
Gör nic'olur tellerin
Allâh'a niyâzı.*

A person in a black costume with red cylindrical protrusions on their head and back, standing on a red carpet at night. The background shows a building and trees illuminated with blue and purple lights.

Ey ayrılığıyla yeryüzünü de, gökyüzünü de ağlatan (sevgili)! Gönül, kan-
lar içinde oturakalmış, akılla can, ağlamaya koyulmuş. Cebraîl'le melek-
lerin kanatları yandı; peygamberlerin gözleri de yaşlar döküyor, eren-
lerin gözleri de. Ah yazık, evvah yazık, yazıklar olsun, yazık; öyle bir can
gözüne baş gözü, ağlamaya koyulmuş.

Ey âşıklar, ey âşıklar! Onun yüzünü görenin aklı karışır, huyu değişir.

Mevlevî Âyininde Manevî İşaretler II

» Hacı Feyzullah en-Nakşibendî el-Murâdî el-Mevlevî

Mevlânâ'mız tertip ettiği seçkin âyin-i şerifi kastederek hâl diliyle ve sözleriyle buyurmuşlardır ki: "Ey kalp gözleri görenler,(bu âyinden) ibret alınız. Ey derinlikleri görenler ve ince meseleleri kalpleriyle kavrayanlar! Şu yaratılmışların sonsuzluğuna ve Allah'ın yaratmadaki sanatına ibret almak için bakınız ve ilâhî kudreti onlardan görüp ibret alınız ve biliniz."

İşte bu yüce söz gereği, ilâhî bir farz olan öğle namazını birlikte, topluca kıldıktan⁽⁴¹⁾ ve duadan sonra, dervişlerin ve gönül yaralı âşıkların hepsi birden şeriatin edeblerine ve tarikatın âyin usullerine göre tamamen bir huzur ve gönül rahatlığı ile otururlar. Tıpkı evreni inşa eden unsurların bir araya gelmesi ile çokluk âlemine ilk defa geliyor gibi beklemeye başlarlar.⁽⁴²⁾

Bu bekleyiş âdeta şu âyetteki hâli anlatır: "İşte sana da (Ey Muhammed,) kendi buyruğumuz altında hayat veren

bir mesaj vahyettik. (Bu mesaj sana gelmeden önce,) sen vahiy nedir, iman nedir bilmezdin. Ama şimdi bu mesajı bir ışık yaptık ki onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola ulaştıralım. Şüphesiz sen de (insanları onunla) doğru yola ulaştıracaksın.”⁽⁴³⁾

Bu âyet-i kerimenin buyurduğu gibi, vahiyden önce iman nedir ve İslâm nedir, kimse bilmiyordu. İslâm ve iman ancak Cebrail vasıtasıyla nâzil olan Kur'an-ı Azîm ve Furkan-ı Hakîm ile bilinmiştir. Bu bağlamda, yalnız akıl yeterli olmadığından, peygamberlerin gönderilmesi ve ilâhî kitapların indirilmesi gerekli ve zorunludur.

Nasıl peygamberlere yücelik âleminden Allah kendi hakikatini ve Peygamberinin hakikatini bildirmişse, sema âyininin önce okunan nat-ı şerif'te⁽⁴⁴⁾ de zatın⁽⁴⁵⁾, sıfatın⁽⁴⁶⁾ ve filin birliği⁽⁴⁷⁾ ile Muhammed Mustafa'nın övgüsü ruhlara anlatılır, bildirilir.

Tıpkı şu âyetinde olduğu gibi "Şüphesiz kalpleri açık olanlar, 'Şüphesiz bunda, akli olan yahut hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır'⁽⁴⁸⁾ fehvasınca "İnne fî zâlike" diye nidâ edilir.

Alıntı yaptığımız âyet-i kerimede ve bu âyetin yer aldığı celil sûrede anlatıldığı gibi, insan manaya vâkif olmak arzusuyla, na't-ı şerif'i can kulağıyla dinlediğinde ve onda var olana kalp huzuru ile kulak verdiğiğinde kendisinden istendiği biçimde iman eder. Böylelikle görünen dünyayı kuşatan eşyaların özünde saklanmış hakikati anlamak için açılmış bir kalb-i hâfız'a (hatırlayan bir kalbe)⁽⁴⁹⁾ sahip olur.

Nitekim Peygamberlerin sonuncusu Efendimiz'e indirilen ilâhî emirler ve şeriata dair hükümleri dinleyen; ve o hükümlere itaat eden; hâl diliyle "Ey Rabbimiz, senin indirdiğin Kitab-ı Kerîm'e biz iman ettik ve Resul-i Ekrem Hazretleri'ne tâbi olduk. Bizleri senin mükemmel birliğine, tekliğine şahit olanlarla birlikte yaz"⁽⁵⁰⁾ demektedir.

Her ne kadar bu âyet-i kerîmenin indirilme sebebi, Hazret-İsa'nın dostlarından olan havarilerin İsa'ya teslim olmaları ise de; Allah, onların lisanından hikâye yoluyla -özel sebep genel hükme mâni değildir, düsturunca- bize seslenmektedir.⁽⁵¹⁾

İşte, bu şahadeti ikrardan ve tevhidi kabul ettikten sonra, dünya hayatı devam ettikçe, "Siz ey imana erişenler! Allah'a karşı sorumluluk bilincinden uzaklaşmayın ve hep doğru sözlü kimselerden olun!"⁽⁵²⁾ âyeti gereğince selâmet yolunda olunması gerektiği tembih edilmiştir. Peygamberlerin vârisi, Allah'ı bilme uğraşı ve Allah'a kavuşma çabası içinde olan kâmil, dosdoğru adamlarla birlikte olmak emredilmiştir.⁽⁵³⁾

(41) Toplulukla yapılan ilk sema ile ilgili Mevlevî kaynaklarından Seyyid Sahih Ahmed Dede'nin *Mecmuatü't-Tevarihü'l-Mevleviyye* isimli eserinde şöyle bir rivâyetten bahsedilmektedir: "Mevlânâ altmış beş yaşlarındayken bir gün, dostlarıyla Karatay Medresesi'nin önünden geçerken ezan okunuyor. Dostlar içeri giriyorlar. Mevlânâ, en son girip selâm veriyor. Namazdan sonra Kur'an okunuyor; vaaz veriliyor. Mesnevi takrir ediliyor. İsm-i Celâl (zikir) çekiliyor. Sonra gene Kur'an okunup gülbân çekildikten sonra na't okunuyor; ney üfleniyor. Mevlânâ ve dostları kalkıyor, medresenin çevresinde üç kez dönmek sûretiyle yürüyorlar. Sonra üç fâsılayla ve her fâsılayla selâm verir gibi "baş kesilerek" sema ediliyor. En son yine Kur'an'dan bir bölüm okunuyor. Herkes oturarak dinliyor. Sonra kalkılıp bayramlaşır gibi birbirleriyle musafahalaşıyorlar. Hayır sahibine dua ederek tören sona eriyor."

(42) Âlem-i Nâsüt: İnsanlık âlemi demektir. İbnü'l-Arabî ve ondan sonrakilerin vahdet-i vücud tezlerine göre Allah'ın isim ve sıfatlarının bir tezahürü olan bu cihan, beş mertebede meydana gelmiştir. Allah'ın zatının ve sıfatlarının sonu olmadığı gibi cihanın da sonu yoktur. Çünkü cihan, Allah'ın isim ve sıfatlarının aynasıdır. Demek ki âlemler de sonsuzdur. "O, her an başka bir şe'nedir" âyeti gereğince Allah'ta son yoktur. Allah, kudretinin yüceliğinden, bir kuluna aynı sûrette iki defa görünmez, iki kuluna da bir sûrette görünmez. Bütün bu sonsuz âlemleri, beş mertebe içine almaktadır: **Birinci mertebe**, gayb-ı mutlak (mutlak gizlilik) mertebesidir. Bu mertebeye lâhut âlemi denir. **İkinci mertebe**, Ceberut âlemi, ilk tecelli, ilk cevher, Hakikat-i Muhammediyye, kitabü'l-mübîn mertebesidir. **Üçüncü mertebe**, melekût âlemidir. Buna misal âlemi, hayal âlemi, küçük berzah âlemi de denir.

Dördüncü mertebe, mutlak şühud mertebesidir ki buna şehadet âlemi, mülk âlemi, nâsüt âlemi, his âlemi, unsurlar âlemi, felekler âlemi, yıldızlar âlemi denir. **Beşinci mertebe**, bunların hepsini kendinde toplayan İsm-i Kâmil mertebesidir. Önceki dört âlem, Allah'ın İsm-i A'zamıdır. Bunların tamamı, Allah'ın zatını gösterir. Bu âlemlerin tamamı, insanda da vardır.

(43) Şûrâ Suresi, 52.

(44) Bu Mevlevî Âyini'nden önce okunan Na't, Ulu Arif Çelebi'ye aittir. Rast Makamındaki bestesi de İtîr'nindir.

Ya habiballah resûl-i Hâlık-ı yektâ tûyi, / Ber güzîn-i zülcelâli pâk ü bî-hemtâ tûyi;

Nâzenîn-i hazret-i Hak sadr ü bedr-i kâinat, / Nur-i çeşm-i enbiya çeşm-i çerağ-ı mâ tûyi;

Der şeb-i mi'rac bude Cebrail ender rikab, / Pâ nihade ber ser-i nüh künbed-i hazra tûyi;

Ya Resulallah tû dâni ümmetanet âcizend, / Rehnümâ-yi âcizani bî-ser ü bî-pâ tûyi;

Serv-i bostan-i risalet nev bahar-ı ma'rifet, / Gülbün-i bağ-ı şeriat sümbül-i bâlâ tûyi;

Şems-i Tebrizi ki dâred na't-i Peygamber ziber, / Mustafa vü Mücteba an seyid-i a'lâ tûyi.

Mânâsı; Ey Allah'ın sevgilisi! Eşsiz Yaratıcı'nın elçisi sensin, / Allah'ın kulları arasından seçtiği pak ve benzeri olmayan sensin;

Ulu Allah'ın nazlısı, kâinatın yüksek derecelisi ve tekemmül etmiş / Peygamberlerin gözünün nuru bizim gözlerimizin ışığı sensin; Mirâç gecesi Cebrail'in omzuna binerek, / Dokuz kat yeşil kubbenin üstüne ayak basan sensin; Ey Allah'ın Elçisi! Bilirsin ki ümmetlerin âcizdirler, / Başsız, ayaksız âcizlerin yol göstericisi sensin; Peygamberlik bostanının selvisi, ma'rifet dünyasının ilkbaharı, / Şeriat bağının gül fidanı, yüce sümbül sensin; Şems-i Tebrizi Peygamber'in methini söyler, / Mustafa (temizlikle seçilmiş) vü Mücteba (ululukla yüceltilmiş), o yüksek ulu sensin.

(45) Tevhid-i zat: Mutasavvıf, "Allah'tan başka mabûd yoktur" cümlesiyle ifade edilen tevhid fikrini vahdet-i vücudçu bir anlayışla ele almaktadırlar. Onlar tevhidi üç merhalede yaşamaktadırlar. Buna göre en üst makam, Tevhid-i Zat da denen fenâfillâh mertebesinde yaşanır. Bir tek varlık vardır, o da mutlak hakikat olan Allah'tır. Ölmeden önce ölen seçkin ruhların asıl gayesi de bu tevhidi yaşamaktır. Bu merhalede tevhid, tamamıyla dilden çıkmış, gönüle yerleşmiştir.

(46) Tevhid-i sıfat: Bu makamda mürid kâinatta bulunan bütün eşyanın Hakk'ın birer sıfatı olduğunu; renk, şekil ve desenlerin Allah'ın birer tecellisi olduğunu anlar. Bu tecellilerde vahdet, kalp gözüyle anlaşılır. Sıfatlar tevhidinde sıfat çok, hakikat tektir. Bu hakikat Zat'tır. Bu makamı tam olarak yaşayanlar Hakk'a itaat eder, her şeyde Hakk'ı görür ve vecde gelirler.

(47) Tevhid-i ef'al: Fiiller tevhidini yaşayan mürid küçücük bir zerrede bile görülen binlerce ibretin yaratıcısını bilir. Bu makamdaki kişi akli ve gücü ile hiçbir iş yapamaz. Ne yaparsa Allah yaptırır. Yaratıcıyı tanıyan mürid, hayır ve şer olanın Allah'tan olduğunu anlar.

(48) Kaf Suresi, 37.

(49) Sufiler, zikri "Elest bezmi"ni ve orada verdiğimiz sözü hatırlamak olarak anlamaktadır. Sema ise, "Elestü bi-rabbiküm" hitabını duymaktır. Kur'an'ın kendisi ve emirleri hep bu ilâhî mukaveleyi hatırlatan birer zikirdir. Bu yüzden Kur'an bizzat kendisini ve namazı da 'zikir' olarak adlandırmıştır. Buradan amacın "elest bezmi" sözleşmesini unutmamak olduğu da anlaşılmaktadır. Mutasavvıflara göre gerçek zikir, Allah'ı şiddetle sevmek, O'ndan nasıl korkulmak gerekiyorsa öyle korkmak ve gaflet meydanından müşâhede semasına yükselmektir. Ya da Allah'tan başkasını unutmaktır. Çünkü Allah "Unuttuğun zaman Rabbinizi zikret!"

Mevlevî âyininde na't-ı şerifin okunması tamamlandıktan sonra, kudümzenin bir düm vurması, ilk nefes'e işaretler; yeryüzünde bulunan ruh sahibi, terkip edilmiş varlık ya da insanlar ve cinler, her ne varsa, hepsi fânidir, ancak Yüce Zat yok olmaktan ve son bulmaktan uzaktır, mânâsındadır.

Mevlevî Âyininde bu na't-ı şerif'in okunması tamamlandıktan sonra, kudümzenin bir düm vurması⁽⁵⁴⁾, ilk nefes'e⁽⁵⁵⁾ işaretler. Rahman Suresi'nde 'Göklerde ve yerde var olan her şey yok olup gitmeye mahkûmdur. Ama kudret ve ihtişam sahibi Rabbinizin Zatı sonsuza dek kalıcıdır.' buyurulmaktadır. Bu faydalı kelâmın özü üzere, âyin-i şerif'in "düm" sesiyle başlaması, yeryüzünde bulunan ruh sahibi, terkip edilmiş varlık⁽⁵⁶⁾ ya da insanlar ve cinler, her ne varsa, hepsi fânidir, ancak Yüce Zat yok olmaktan ve son bulmaktan uzaktır, manasındadır.

Taksim yapan neyzenin neyinden dağılan nağmeler ve taksimde icra ettiği makamlar⁽⁵⁷⁾, Allah'ın tecellîlerine dalmış ve Allah'ın varlığında kendini yok etmiş salih insanların durumuna işaret etmektedir. O insanlar ki, ölmeden önce ölmüş⁽⁵⁸⁾ yani nefislerini çekici dünyalık heveslerin karşısında dizginlemişlerdir. Ney'in sesi aynı zamanda bütün yaratılmışların yok olacağını ve ölümden sonra âlem-i berzah'ta⁽⁵⁹⁾ bir süre hareketsiz ve sessiz bekleyeceğini haber vermektedir.

Bundan sonra şu üç ayette anlatılan "Sur'a bir tek üfleme

üflendiğinde", "O yer ve dağlar yükletilip arkasından bir çarpılış çarpıldıklarında", "İşte o zaman o kıyamet kopmuş olacaktır"⁽⁶⁰⁾, "Kendilerine ilim ve iman verilenler de derler ki: "And olsun ki; Allah'ın kitabınca dirilme gününe kadar kaldınız, işte bu dirilme günüdür; fakat siz bilmezler grubuydunuz"⁽⁶¹⁾ tekrar dirilmek üzere bekleyiş ifade edilmektedir.

Yani Hakk Teala dünyanın nasıl harap olacağını, yeniden dirilmeyi ve kıyametin vukuunu açıklamak üzere şu şekilde emir ve ferman buyuruyor ki; İsrail'in sur'a ilk üflemesi, ilâhî emirle ve bir tek nefes olarak gerçekleştiğinde bütün dünya büyük bir yok oluşla yok olur, dağlar ve yeryüzü birbirine çarpılır ve sanki dünya dümdüz, yayılmış bir döşek gibi bir toprak parçası haline gelir. İşte bu halden sonra kendinde hiç şüphe olmayan, eğrilik ve yalan bulunmayan kıyamet o zaman vuku bulur. Ve yine diğer âyette buyrulur ki; ölümden sonra âlem-i berzah'ta beklendikten, dinlendikten sonra, ilim ve iman sahibi olanlar diyecekler ki: Ey inkâr edenler, Allah'ın ezeli ilminde takdir ve levh-i mahfuzda tayin ettiği diriltirme günü berzaktan sonra ortaya çıkacak idi. İşte bugün o diriltirme günüdür; ancak sizler ey inkâr edenler; bu diriltirmenin gerçekleşeceğini kabul etmezsiniz. Şimdi o hatanız ve yalanınız ortaya çıktı.

(Neyzen'in taksiminden sonra) işte Kur'an'ın âyetlerinde bildirilen yeniden diriltirme ve bir araya toplanma gününe misal olmak üzere herkes, birden ayağa kalkıp, tıpkı şu âyette bildirildiği gibi "O günde ki; ruhları kabzetmekle görevli olan melekler veya melek cinsinden olanlar ya da Hazret-i Cebrail ya da büyük meleklerden üstün yaratılışlı olanları ayağa kalkıp, ilâhî huzurda saf tutarlar"⁽⁶²⁾ ve hiçbir şekilde, kimse hakkında şefaata edemeyecekler. Ancak, Allah, kime izin ve ruhsat buyurur ise Hakk'ın isteği üzere onlar konuşacaklar ve şefaata⁽⁶³⁾ edecekleri" ayetindeki hale gelirler.

Dervişler; âyet-i kerîmede anlatılan ilâhî huzurda el pençe divan durduklarında hayret ve sessizlik makamında bulunduklarına örnek ve sembol olmak üzere sessiz ve sakin oayağa kalkarak, "Ayakkabılarını çıkar." (64) şerefli hitabından tasavvuf ehlinin anladığına göre, sadece vehimden ibaret olan beşerî varlıklarından, (soyunmayı temsil etmek için) beşeri varlıklarının sembolü olan hırkalarından soyunurlar. Âyetle (65) anlatılan bütün gizlilikler ortaya çıkar, bilinir; yapılan iyi ve kötü şeylerin hepsi belli olur. İnsan için bu durumu engelleyici bir kuvvet ve kendisini bu durumdan kurtaracak bir yardımcı da bulunmaz. Kıyamet gününde gerçek yardımcı ve destekleyici, ancak merhametlilerin en merhametlisi Cenab-ı Hakk'tır. İşte tıpkı bu âyetle anlatıldığı gibi semazenler de hırkalarını (66) çıkararak hırkalarının altındaki tennureleriyle (67) meydana çıkıp 'İşte bu en şiddetli gündür' (68) âyetindeki halin şiddetini hissetmiş gibi hayran ve dalgın bir halde Allah'a teslim olarak Peygamber Efendimiz'in şefaatinin rica ederler, isterler.

Altı büyük hadis kitabının (69) en sahihi olan Buhari-i Şerif ve Müslim adlı kitaplardan, ashab-ı kirâmın en çok hadis rivayet edenlerinden, suffe ashabından (70), peygamber efendimizin (yolunun) hizmetçilerinden Ebu Hureyre (71) ve Enes bin Mâlik (72) -Allah her ikisinden de razı olsun- rivayet ederler ki:

Peygamber efendimiz buyurmuşlar ki: "Kıyamet gününde Allah, önceyi ve sonrayı bir araya toplar. İşte bu bir araya toplanmış mahşer ehli, kederli ve hüzünlü bir halde derler ki: "Ne olaydı Rabbimiz bizim için bir şefaataçı tayin etseydi!"

Yine bir başka hadis-i şerifte gelen habere göre, Peygamber Efendimiz, kıyamet gününün izdihamından insanların deniz dalgaları gibi birbirine çarpacağını bildirmişti.

Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre ise: Güneş mahşer ehline yaklaşır, insanlar buna takat getiremezler, kederlenirler, tahammülleri kalmaz ve birbirlerine bakarak derler ki; "İstemez misiniz, dilemez misiniz, bir şefaata edici?" diyerek Hazret-i Âdem'e gelirler ve derler ki: "Ey Âdem, sen hepimizin babasisin ve insanoğlunun atasısın. Allah seni kudret eliyle yarattı ve sana ruhundan ruh üfledi. (73) Seni cennete yerleştirdi (74), melekler sana secde eyledi, (75) eşyanın isimlerini tamamen sana öğretti, (76) bu şiddetli günde bizim için Allah katında şefaataçı ol, biz de bizi boğan bu mekânda biraz rahatlayalım. Halimizi görmüyor musun, ne haldeyiz?"

Bizim efendimiz, Hazret-i Âdem der ki: "Allah bugünde öyle bir gazap etti ki, bundan önce kimseye böyle gazap etmemiş idi. Beni zakkum ağacı yemekten (77) yasaklamıştı ama ben yedim. Hata eyledim. Vay bana,

(hatırla)" buyuruyor. Kehf Suresi, 24.

Ayrıca, Elest Bezmi'nde Yüce Allah'ın, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna bütün ruhların "evet" cevabı vermesiyle başlayan insanlık macerası, aslında gerçek ile yalan, hakiki ile sahte, normal olan ile olmayan arasındaki gerilimin ve gidiş-gelişin hikâyesidir.

(50) Al-i İmran Suresi, 53.

(51) İsa'nın tevhide daveti üzerine İsrailoğullarının az bir kısmı iman etmiş, çoğunluğu etmemişti. İman etmeyenler bilinen küfürlerini, kötü niyetlerini İsa'ya hissettirdiler. İsa da bunlardan bu küfrü hissedince kendine, özü Allah'a doğru yardımcıları aradı. "Ben Allah'a giderken yardımcıları kimler? Allah'a teslim ve uymuş olarak bana yardım edecekler kimler? Benim, Allah için yardımcıları kimler? Allah ile beraber olup yardımcı olacak yardımcıları kimler? Allah'a iman etmiş ve Müslüman olmuş, nefsinin Allah'a teslim etmiş olup da, yardımını Allah'a bağlayarak ve Allah rızasından başka bir şey düşünmeyerek bana Allah yardımı yapacak, özetle özü Allah'a bağlı, Allah'a doğru yardımcıları, dostları kimler?" dedi.

Hz. İsa'nın bu isteği ilk olarak bir sosyal tesir yapıyordu. Kelime başlangıçta Meryem'in rahminde ilâhî seçim ile cisimlendiği gibi, şimdi de dışarıda belirlemeye başlıyordu ki, İsa'nın dünyada itibarı bununla olacaktı. Bu andan itibaren tevhid dini maneviyatta kalmayacak, maddiyata da geçecekti. Bu isteğe, İsa'nın ölüyü diriltme mucizesinin kazanç meyvesi olan en güzide ashabı (arkadaşları) havariler cevap verdiler. Havariler bir ağızdan dediler ki: "O Allah yardımcıları, Allah dostları biziz. Yani biz, Allah için sana yardımcıyız. Zira sana yardım, Allah'a dostluktur, Allah rızasına uygundur. Çünkü sen O'nun peygamberisin." Bundan, "Sen Allah değilsen, biz sana yardım etmeyiz." gibi veya "Sen Allah'sın, şu halde biz de senin yardımcılarıyız." gibi bir kötü anlam çıkmaması için sözlerini açıklığa kavuşturdular. Yani biz Allah'a iman ettik ve sen şahit ol ki biz şüphesiz Müslümanız, Allah ve Resulüne itaat ediciyiz. İşte Nasârâyâ (Hristiyanlara), Nasârâ (Hristiyan) denmesinin sebeplerinden birisi, İsa ile havariler arasındaki bu yardım anlaşmasıdır.

Onlar o zaman böyle Müslüman ve Allah'ın birliğine inanmış idiler. Bununla İslâm dinine ve Muhammed aleyhisselâma ait davete de manevi bakımdan ikrar vermişlerdi. Bunun için havariler cevaplarını şu dua ile bitirdiler: "Ey Rabbimiz, biz senin indirdiğin emre inandık ve peygambere (yahut o resule) uyduk, şu halde bizi yalnız bir şahid olan İsa ile değil, birliğine şahitlik eden bütün erbâb-ı şühud (şehadet ehli) ile beraber yaz."

(52) Tevbe Suresi, 119.

(53) Tevbe Suresi, 119. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."

(54) Türk-İslâm musikisinde usulün ehemmiyeti açısından Kudüm'ün apayrı bir yeri, bambaşka bir işlevi ve benzersiz sembolik görevi vardır. Kudüm, "düm" ve "tek" darplarıyla kâinatın yaratılışındaki "Kün" emrini ifade eder. Varlık âlemi yokken, birdenbire verilen bu emir ile her şey var oldu. Bu ilk emir aynı zamanda, müziğin temelini teşkil eden sesin de ilk duyuluşuydu. Elbette her varlık bu sesi, kendine verilen kabiliyet ve ruh derinliği ile duydu. Bu duyuş, bizim beş duyumuzdan biri olan duyma kabiliyetimizden bambaşka bir boyutta idi. Ama ses olma özelliğini de muhafaza ediyordu.

Ve bu emir, ilk ses idi; ezeli sonsuzluktaki ilk anda kendine has titreşim yapıyla yayılmaya başladı ve ebedî sonsuzluğa dek duyulacak her çeşit müziğin ilk tınlamasıydı. Kaynağı elbette Yaratan olan bu ilk tınlama, aynı zamanda kâinattaki ilk hareketlenme, ilk canlanma idi.

Ayrıca Kudüm içi boş olduğu için fenâyî, fânîliği simgeler. Mevlâvilerce kutsal sayılmış ve "Kudüm-ü Şerif" diye anılmıştır. Mevlânâ'nın içinde Kudüm'ün de geçtiği bir sözü şöyledir: "Ney kuru, değnekler kuru/ Kudüm üstüne gerilmiş deri kuru/ O halde bu Allah sedası nereden geliyor?" Yine bir başka sözünde sen Kudümzenbaşı'sın Ya Rabbi! Vurdukça bizden ah çıkar, demektir. Kudüm'teki düm, tek, düme, tekka sesleriye anlatılan farklı şiddetteki vuruşlar, ahiret âlemi, dünya âlemi, ahiret âlemiyle dünya hayatı arasındaki sürekli gidiş geliş ifade etmektedir. Ayrıca bunların bir tek enstrüman üzerinde sembolleştirilmesi Mevlânâ'nın yukardaki sözünün de şerhetmektedir.

(55) Hak Teala, kendi nefsinin "kullarına şefkat gösterici" (Bakara Suresi, 207.) diye niteleyerek, bunu ilâhî haber yoluyla bildirdi. Hakk'ın Rahman'a nisbet olunan Nefes ile verdiği ilk Nefes (feyz-i mukaddes, yani kudûsî bereket); bütün varlıkların yaratılıp gelişmesini ve bütün ilâhî isimlerin talep etmekte olduğu âlemi var eden Nefes'tir. Bu yüzden, hiç kuşkusuz, Hakk'ın rahmeti her şeyi içerisine almıştır. Hattâ Hakk'ı da içerisine almıştır.

(56) Terkip edilmiş varlık: Unsurların (ateş, su, hava, toprak) bir araya gelmesiyle vücuda gelmiş varlıkların tamamı. Nefes alıp veren canlıların dışında diğer yaratılmış eşyalar âlemi de Allah'ın adını her dâim zikrederler. Sur'a üflediğinde canlı olan varlıkların yok olmasıyla diğer terkip edilmiş varlıklar da yok olacaktır. Yalnızca O, kalacaktır. O ki; ilk, tek ve ezeli-ebedî Nûr'dur. Ortağı ve O'nunla denk olan hiç bir şey yoktur. O, ikincisi olmayan bir'dir.

(57) Na't ile âyin-i şerif arasında doğaçlama icra olunan ve âyin-i şerif ile aynı makamda olan ney taksimine baş taksim denir. Neyin kaynağına ilişkin bir rivayete göre o, Peygamber Efendimiz'in Hazret-i Ali'ye emanet ettiği sırın taşıyıcısıdır. Hazret-i Ali, o sırrı taşıyamayıp bir kuyuya söylemiş; taşan sularla yetişen sazlıktan yapılan ney, o sırrı dile getirir

Mevlevî semaındaki ilk üç devirlik yürüyüş, büyük şefaathat ve kıyamet gününü, o gün mahşer ehlinin peygamberleri gezip şefaathat istemelerini, fakat hiçbir peygamberin şefaathate yetkili olmadığını ve sadece efendimizin şefaathate lâayık olduğunu teşbih etmek üzere, Sultan Veled Hazretleri, Mevlevî Semaı'nın Devr-i Veledî denilen ilk kısmını üç devir hâlinde düzenlemiştir.

vay bana!”, diyerek sızlar ve mahşer ehline “Benden başka bir şefaathatçı arayın, Nuh’a gidin!” der.

Mahşer ehlinin hepsi Hazret-i Nuh’a gelip diyecekler ki: “Ey Nuh, yeryüzüne gönderilen büyük peygamberlerin ilki sensin. Allah sana Kur’an’da ‘Çok şükreden bir kul⁽⁷⁸⁾’ adını verdi, bizim ne halde olduğumuzu görmüyor musun? Bizi bu sıkıntıdan ve ızdıraptan kurtar! Bugünkü şiddetli halde

bize şefaathat etmez misin?” dediklerinde Hazret-i Nuh: “Allah bugün öyle bir azap eyledi ki, bundan önce kimseye bu azabı yapmamıştı, bundan sonra da kimseye yapmaz. Bana gelince ben kabul olunacak bir duaya sahiptim. Onu da kendi kavmimin helâk edilmesi için yaptım.⁽⁷⁹⁾ Vay bana, vay bana!” diyerek “Benden başkasına gidin, İbrahim’e; zira Allah İbrahim’i dost edinmiştir.” dediğinde mahşer ehli Hazret-i İbrahim’e gelip diyecekler ki: “Ey İbrahim, sen Allah’ın nebisi, yeryüzünde ‘Halîl / Dost’ diye vasıflandırdığı kimsesin. Bizim ne büyük bir sıkıntıda olduğumuzu görmüyor musun, halimizi bilmiyor musun? Bize şefaathat eyle!” Hazret-i İbrahim buyurur ki: “Rabbim Teala bu günde öyle bir gazab eyledi ki, bugüne kadar öyle bir gazab etmedi ve bundan sonra da etmez.” Ve kendinden çıkan üç bilinen (görünüşte yalan olan)⁽⁸⁰⁾ sözü söyleyip korktuğunu gösterir. Kur’an-ı Kerim’de anlatılan İbrahim kıssalarında ikisi geçen bu üç kelime: “Bunu en büyükleri yaptı.”, “Ben muhakkak hastayım.” ve “Bu benim kız kardeşimdir.” sözleridir. Bunlar her ne kadar şeklen yalan gibi görünse de hakikatte hepsi doğru bir görüşle değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılır ve yalan olmadıkları ortaya çıkar.

Hadis kitaplarında bu hususta ayrıntılı bilgi vardır. Özetle İbrahim bu üç kelimeyi mahşer ehline söyleyip yaptığından korkarak, “Vay bana, vay bana! Ben genel bir şefaathate yetkili değilim.” diyerek mahşer ehline Hazret-i Musa’ya gitmelerini ve Musa’dan yardım istemelerini, zira Musa’nın ‘Kelîmullah’ (Allah’la konuşan kişi) olduğunu söyledi.

“Musa öyle bir kimsedir ki, öyle mükerrrem bir kuldur ki, Allah ona Tevrat’ı vermiştir. Onu denizde boğulmaktan kurtarmıştır.” dedi.

Nihayet mahşer ehli İbrahim’in sözü üzerine Musa’ya geldiler. Ondan yardım istediler. Hazret-i Musa da: “Ben bu şefaathate layık değilim. Çünkü ben ‘ilk terk ediş’te bulundum. Bundan dolayı korkarım”⁽⁸¹⁾ diyerek mahşer

ehlini Hazret-i İsa'ya gönderdi, "İsa hem kelîmullah, hem de ruhullah'tır. O size şefa'at eder." dedi.

Mahşer ehli bunun üzerine Hazret-i İsa'ya geldiler, aynı şekilde Hazret-i İsa'dan kendilerine yardımcı ve şefa'atçı olmasını istediler. Hazret-i İsa da onlara genel bir şefa'at etme yetkisi olmadığını, öncekilerin ve sonrakilerin efendisi, arasat gününde günahkârların yardımcısı ve şefa'atçisi Efendimiz'e gitmelerini, onun özel bir kul olduğunu, Allah'ın onun hakkında 'Senin gelmiş ve geçmiş ve gelecek bütün hatalarını, günahlarını Allah affetmiştir'⁽⁸²⁾ müjdesiyle müjdelendiğini dolayısıyla mahşer ehlinin ona gitmelerini söyledi.

Nihayet mahşer ehli Peygamberimize geldiler ve ondan şefa'at ve yardım istediler. Bunun üzerine efendimiz buyurdu ki: "Şefa'ate ancak ben yetkiliyim, büyük şefa'at hakkı bana verilmiştir. İlâhî huzura çıkıp sizin için (size şefa'at etmek için) izin ve ruhsat isteyeyim" dedi. Hadis-i Şerif'e göre Peygamberimiz buyurur ki: "Ben o gün Rabbimin huzuruna çıkarım, şefa'at kapısında secde ederim." Bir başka rivayette: "Allah'ın arşını taşıyan meleklerin bulunduğu yere gelirim. Ve orada secde ederim." Bir başka rivayette de "Hem Rabbimin huzurunda dururum ve bin bir türlü övgü ve yalvarma ile ona yalvarırım, fakat şimdi o şekilde yalvarmaya izin yok."

Ve bir başka rivayette ise: "Allah bana ilham kapısını açar, öyle bir kapı açar ki, benden önce kimseye açmamıştır. Ben bu esnada O'na hamd ü senâ ederim."

Ebu Hureyre'den gelen rivayete göre ise: "Rabbim bana izzetle hitap eder ve der ki: 'Ey Muhammed, başını kaldır ve iste. He ne dilerse bugün sana verilecektir. Şefa'at eyle. Şefa'atini kabul edeceğim.' Bu hitap üzerine ben başımı secdeden kaldırıyorum ve derim ki: "Ya Rabbî! Ümmetimi senden isterim" dediğimde Allah bana: "Ey Muhammed! Ümmetinden üzerinde hesap olmayanları cennet kapılarından olan bâb-ı eymen'den geçir, bunlar öyle kimselerdir ki, cennet kapılarının hepsinden geçmeye izin verilmiş kimselerdir ve cennet ehli ile cennette bir aradadırlar.

İşte Mevlevî semaındaki ilk üç devirlik yürüyüş⁽⁸³⁾, bu büyük şefa'at ve kıyamet gününü, o gün mahşer ehlinin peygamberleri gezip şefa'at istemelerini, fakat hiçbir peygamberin şefa'ate yetkili olmadığını ve sadece efendimizin şefa'ate lâayık olduğunu teşbih etmek üzere, kalp gözü açık, Allah'ın marifetini tatmış, -Allah sırrını takdis etsin- Sultan Veled Hazretleri, Mevlevî Sema'nın Devr-i Veleddî denilen ilk kısmını üç devir hâlinde düzenlemiştir.

Hacı Feyzullah en-Nakşibendî, Mevlevî Ayininde Manevi İşaretler, Meram Belediyesi, Konya, 2005. Editör: M. Akif Kuruçay, Dipnotlandırma ve Redaksiyon: Ali Bektaş – M. Akif Kuruçay, Çevirmiyazı: İbrahim Demirci

olmuştur. Ney, Hazret-i Peygamber'in rüyasını anlatmaktadır.

(58) "Mûtü kable en temûtü / Ölmeden önce ölünüz." Bu hadis-i şerif, her nefsin mutlaka tadacağı ölümü, nefsin isteklerini dizginleyerek, hattâ yok ederek, yaşarken gerçekleştirmeye işaret eder.

(59) Perde, geçit, kıstak anlamına gelen berzah, ölüm ile kıyamet ve yeniden diriliş arasında yer alan geçiş dönemini, kabir âlemini ifade eder.

(60) Hakka Suresi, 13, 14, 15.

(61) Rum Suresi, 56.

(62) Nebe Suresi, 38.

(63) Bakara Suresi, 255.

(64) Taha Suresi, 12.

(65) "Bütün sırların yoklanacağı gün, O zaman ne bir gücü vardır, ne de bir yardımcısı." Tarık Suresi, 9,10.

(66) Hırka, öteden beri zühdün ve dervişliğin sembolü olmuştur. Müridlere giydirilen hırkaya 'irade hırkası' denir. Henüz derviş olmayanlara giydirilen hırkanın adı ise 'teberrük hırkası'dır. Mevlevî hırkası, yakasız ve enseden göğse kadar yarlarda, ekseriyetle Oniki İmâm'a işaret olarak on iki, yahut Mevlevîlerce kutlu sayı olan on sekiz makina dikişi bulunan, topuklara kadar uzun, belsiz düz bir pardesü şeklindedir.

(67) Kolsuz, yakasız, önü göğse kadar açık ve bele kadar olan bölümü dar, belden aşağıya doğru gittikçe genişleyen bir giysidir. Etek, üstüne oranla çok geniştir ve altı parçadan meydana gelir. Eteğin içine dört parmak genişliğinde kalın ve yünlü bir parça dikilir. Semâ' tennuresi, renkli ve çok defa beyaz olur ve semâzen, semâ'a başlayınca elifi nemedle sıkılmış olan belden aşağı kısım açılır ve hafif bir dönüşle açılan etek, artık semâzeni idare eder. Semâzen, âdeta onun dönüşüne uyar. 'Hizmet tennuresi' denen ve matbah canları tarafından çile müddetinin sonuna kadar giyilen tennure, semâ' tennuresine göre kısıdır ve rengi de genellikle siyahtır. Tennure, ters çevrilmiş bir lâmelif harfine benzer. Bunu giyen insan, harfin ortasına çekilmiş bir elif gibi görünür ve böylece ortaya bir «İllâ» çıkmış olur ki bu, «Lâ ilâhe illallah» sözündeki başka ilâhları olumsuzlayıcı «Lâ» ile, Allah'ın varlığını olumlayıcı «İllâ»ya işaret sayılır. Buna nefy-u ispat denilir. Aynı zamanda tennurenin açık olan önünde, her iki taraftan onsekiz sık dikişten, yahut oraya dikilmiş ve tennure renginde tek bir kaytandan meydana gelen bir zırh da vardır ki bu zırh, tam ensede bir «Lâ» resmeder ve yine bu inancın remzi sayılır.

(68) Enbiyâ Suresi, 103.

(69) Kütüb-i Sittet: 1. Buhari'nin el-Câmiu's-Sahih, 2. Müslim'in el-Câmiu's-Sahih, 3. Ebû Davud'un es-Sünen, 4. Nesâî'nin Es-Sünen 5. Tirmizî'nin el-Câmiu's-Sahih, 6. İmam Mâlik'in el-Muvatta adlı eserlerinden oluşan hadis külliyyatı ki, Sünnet'in öğrenilmesinde en güvenilir kaynaklar arasında yer almaktadır.

(70) Medine'de mesicde kalan, hayatlarını Peygamber'in öğrettiklerini öğrenmeye adanmış sahâbiler topluluğu.

(71) Asıl adı Abdurrahman bin Sahr, kedileri sevdiği için Ebu Hureyre dendi. Hayber Savaşı sırasında Müslüman oldu ve Peygamber'in yanından hiç ayrılmadı, Hz. Ömer devrinde Bahreyn valiliği yaptı. Pek çok hadis rivayet etmiştir. V. 678, Medine.

(72) Küçük yaşta annesini kaybetti. Peygamber'in hizmetine girdi. Bedir savaşına katıldı. Pek çok hadis rivayet etmiştir.

(73) 15/28-29 : "...Rabbim meleklere demişti ki : Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balıktan bir insan yaratacağım. Onun yaratılışını tamamladığım ve içine Ruh'umdan üflediğim zaman, onun için secdeye kapanın.

32/7-9 : "...İnsanı yaratmaya çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir suyun özünden yaptı. Sonra ona bir biçim verdi, ona Kendi Ruh'undan üfledi. İşitme gücü, gözler, gönüller yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

(74) Bakara Suresi, 35.

(75) Bakara Suresi, 34.

(76) Bakara Suresi, 31.

(77) Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar. Rableri onlara seslendi: "Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi? Dediler ki: "Ey rabbimiz! biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!" A'raf Suresi, 22, 23.

(78) İsrâ Suresi, 3.

(79) "Ey Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde tek bir kişi bırakma!" Nuh Suresi, 26.

(80) "İnnî sakimün" Saffat Suresi, 37 ve "Bel fe'alehü kebîrhum" Enbiyâ Suresi, 63'te sözü edilen hadiseler. Üçüncü hadise ise, Nemrud veya adamları sorarlarsa, Sârâ Validemiz: "Ben onun kardeşiyim" diyecektir, Hz. İbrahim'e sorarlarsa Sârâ için "Kız kardeşim" diyecektir. Zira, Hz. İbrahim (as), onun zevcesi olduğunu söylese, Sârâ validemize kötülük yapmaları muhtemeldir.

(81) Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar" dedi. (Kasas Suresi, 21.)

(82) Fetih Suresi, 2.

(83) Sultan Veled Devri : Ney taksiminden sonra şeyh ve semâzenler, üç defa karşılıklı selâmlaşarak semâhanede başta şeyh olmak üzere sıra halinde yürürler. Bu, ölümden sonra dirilmeye, şeyhin yol göstermesi ile ebedî hayata yönelmeye işaretler. Üç devir, aynı zamanda 1-İlme Yakîn: Hakkı ilimle bilmek, 2-Aynel Yakîn: Görerek bilmek, 3-Hakkal Yakîn: Hak'la bir olmak hâllerine de işaret eder.

Ney ve Nezr-i Mevlânâ İlişkisi

» Timuçin Çeviloğlu

Nezr-i Mevlânâ, edebiyata da girmiş ve tarih düşürülürken bu sayı, tarih mısraına eklenerek veya mısradan çıkarılarak tam sayının bulunması yoluna gidilmiştir. Bu terim de Mevlevîlere mahsustur.

Mevlevîlikte, “nezr veya nezir” kelimesi, adak ya da hediye anlamlarında kullanılır. Mevlevîler birine hediye verecekleri zaman “Nezr-i Mevlânâ – Mevlânâ’nın

Hediyesi” diye takdîm ederler. Böyle sunulan hediye reddedilmez, alınır.

Mevlevîler, kimseden bir şey istemez, sadaka kabûl etmezler. Ancak dileyenler dergâha veya mensûblarına hediye verebilirler, “Nezr” veya “niyâz” denen bu bağışlar, Nezr-i Mevlânâ yani dokuz, on sekiz veya dokuzun diğer katları (9, 18, 27, 36, 45, 54, 63, 72, 81, 90,

Nezr-i Mevlânâ

Nezir-i Mevlânâ: Mevlânâ nezri, dokuz ve dokuzla kabil-i taksim olan sayılardır. Dokuzun iki misli olan onsekiz sayısı tam nezir sayılır ve onsekiz sayısı, nezr-i Mevlânâ’yı ifade ederdi. Tekkeye giden, dergâhtan çıkarken, dedesiyle görüşür ve bu sırada sır olarak, yâni gizlice avucuna, yahut niyaz

ederken postunun altına, kudretine göre onsekiz kuruş, yahut onsekiz yirmibeşlik, yarım lira... koyardı. Kudreti yoksa yeşil bir yaprak, nezir yerine geçerdi.

Onsekiz sayısının Mevlevîlerce kudsiyeti nerden gelmektedir? Huseyn Fahreddin Dede,

mecmuasında nezr-i Mevlevî’yi şöyle izah etmiştir:

«Nezr-i Mevlevî onsekiz olmak, Hazret-i Mevlânâ azzamallâhû zikrehû ve kuddise sırrahul a'lâ’ya yevmiyye onsekiz defa vürud eden tecelli-i zâta mebnidir. Her biri bin derece itibariyle müşahadatı onsekiz

99, 108, 117...) miktarınca olurdu. Bu katları ifâde eden rakamların kendi iç toplamlarının, birbirleriyle toplamalarının, çarpımlarının veya çarpımlarının katları ile onların iç toplamalarının da her zaman 9 rakamını verdiği dikkate değerdir. Diğer yandan bütün sayılar, 0' dan 9' a kadar büyüyerek giden on temel sayıdan oluşur ki, Nezir-i Mevlânâ olan 9, bunların en büyüğüdür.

Gölpınarlı, Nezir-i Mevlânâ'nın kutsal oluş nedenini şu inanca dayandırmaktadır:
"Mutlak Varlık, "zâtî iktizâsı" (kişisel gerekliliği)* olan aktif bir zuhûra (ortaya çıkış, beliriş, görünüşe) sâhiptir. Bu aktif tecellî (belirme), "Akl-ı Küll" veya "Hakikat-i Muhammediyye" diye anılır. Bu aktif kâbiliyet, pasif bir kâbiliyeti, "Nefs-i Küll" ü meydana getirmiştir. İkisinden dokuz kat gök meydana gelmiştir. Dokuz göğün hareketi dört unsuru (Anâsır-ı Erba'a'yı yani toprak, su, hava ve ateşi) izhâr etmiş (ortaya çıkarmış); göklerle bu unsurlardan cansızlar, bitkiler ve (diğer) canlılar doğmuştur. Böylece hepsi onsekiz olur."

Prof. Dr. Yakıt'ın aynı konuyla ilgili olarak XVI. yüzyıl şâirlerinden İdris Muhtefî'nin bir manzûmesinden seçtiği birkaç mısra ve bu mısralarda sembolize edilen inanışlara ilişkin yaptığı açıklama da şöyledir:

*"İş bu deme erince, üç kez doğdum âneden
Nice yavru uçurdum, nice, âşiyâneden (yuvadan, evden)
Dört doğurdum anamı, hâmil oldum babadan
Babam dokuz ayaklı, anlama efsâneden...
Senin İdris, hakikat bu rumûzât sözlerin
Anladı insân olan, bilmedi hayvâneden.
(Kurnaz, C., Tatçı, M., Türk Edebiyatında Şathiye, Akçağ, Ankara, 2001. s.101-102)*

Burada üç kez doğmaktan kasıt, İslâm felsefesindeki "mevâlid-i selâse" yani üç doğum olarak ifâde edilen "cemâd (cansız), nebât (bitki) ve hayvan" mertebelerinden geçiştir. "Dört ana" ise maddî varlığın dört unsuru yani "toprak, su, hava ve ateş" dir. "Dokuz Baba" tâbirinden de "Dokuz feleğe (göğe)" işâret vardır."

bin âlemi cami' olduğu gibi Hayy ism-i şerifine dahi mutabıktır. Kezalik nezir-i Şems altı olmak, altışar bin itibarıyla üç mevalid de cem'i adette envânı nezir-i Mevlevî câmi'dir.»

Bu izahattan anlaşılıyor ki Mevlevîlerde bir de «nezir-i Şems» vardır ve bu nezin sayısı altıdır.

Sûfîlerce mutlak varlık olan Allah, zatî iktizası olan hakikat-i Muhammediyye'ye tenezzül

etmiş ve bundan da kâinat zuhur eylemiştir. Yaratıcı kudretin aktif kabiliyeti olan «akl-i küll» le pasif kabiliyeti olan «nefs-i küll», dokuz göğü meydana getirmiş, bunların hareketi, dört unsuru izhar eylemiştir. Dokuz gökle dört unsurdan cemat, nebat ve hayvan vücut bulmuştur. Böylece kâinat, kısa ve toplu bir bakımla onsekiz varlıktan meydana gelmektedir. Mübalâğa ve tafsil bakımından bu onsekiz âlemin her biri, Araplarca son sayı olan binle

ifade edilmiş ve «onsekiz bin âlem» sözü meydana çıkmıştır.

Aynı zamanda Mevlânâ, Mesnevi'nin ilk onsekiz beytini bizzat yazmıştır. Mevlevîlerce bu onsekiz beyit, Kur'ânın Fâtîha'sı gibi bütün Mesnevi'nin özüdür. Allah adlarından «Hayy-daimî diri» adı da ebced hesabında onsekizdir. Bizce bu dokuz ve bilhassa onsekiz sayısında daha ziyade bu inancın ve Mesnevinin ilk onsekiz beytinin tesiri vardır.

Mevlânâ nezri, dokuz ve dokuzla kabil-i taksim olan sayılardır. Dokuzun iki misli olan onsekiz sayısı tam nezir sayılır ve onsekiz sayısı, nezr-i Mevlânâ'yı ifade ederdi. Tekkeye giden, dergâhtan çıkarken, dedesiyle görüşür ve bu sırada sır olarak, yâni gizlice avucuna, yahut niyaz ederken postunun altına, kudretine göre onsekiz kuruş, yahut onsekiz yirmibeşlik, yarım lira... koyardı.

“Dâimâ diri” anlamına gelen, Allah’ın “Hay” adının ebced hesabındaki sayısal karşılığının 18 olması ve Hz. Mevlânâ’nın, Mesnevî’nin özü kabûl edilen ilk 18 beytini bizzat kendisinin yazmış olması, Mevlevîlerce 18 sayısının kutsal kabûl edilmesinin diğer önemli nedenleridir.

Hz. Mevlânâ’nın felsefesinde ney, “İnsan-ı Kâmil” in, yani belirli aşamalardan geçerek olgunlaşmış insanın

sembolüdür. Benzi sararmış, içi boşalmış, bağı dağlanarak delik-deşik edilmiş, geldiği yerin özlemiyle yanıp tutuşan, sînesinden çıkan feryâd ve iniltileri ile tüm insanlığa sırlar fısıldayan bu dost, yaratılışın temeli olan aşktan bahseder. Ney, bu nedenle Mevlevîlerce kutsal sayılarak “nây-ı şerîf” diye anılmıştır.

Ahmed Avnî Konuk, Mesnevî Şerhi’nde şu görüşlere yer verir:

“Ney’in yedi deliği, insanın yedi a’zâ-yı zâhirîsine (görünen uzvuna) işârettir ki, beşerin filleri bu uzuvlardan sâdır olur (ortaya çıkar).”

Bu düşünceden hareketle, ney ile sembolize edilen insan-ı kâmil’in vücûdunda Hakk’dan gayrı ne varsa her şey yok edildiğinden, O’ndan ortaya çıkacak fillerin, ancak Hakk’ın mânevî etkisiyle gerçekleşebileceği söylenebilir.

Aslında neyin üflenene üst ucu ve alt ucu da düşünüldüğünde, dışa açılan deliklerinin de boğumları gibi dokuz olduğu görülür.

Kutbü’n-nâyî Niyâzî Sayın, ney ve insan-ı kâmil ilişkisi hakkındaki fikirlerini açıklarken şöyle diyor:

“Ney, yapı olarak dokuz deliktir. İnsana yakın bir duruma sahiptir. Kamışlıktan kopması bir insanın olgunluğa erişmesiyle alâkalıdır. Neyi alırsınız, kamışlıktan koparırsınız, kollarını kesersiniz, vücûdunda delikler açarsınız... Yâni insanı (da) olgun hâle getiren bir ney yapıcısı vardır. Onu da Hakk’ın kendisi olarak düşünüyoruz.”

Bize göre, İnsan-ı Kâmil’i sembolize eden Nây-ı Şerîf, dokuz boğumu ve dokuz deliğiyle, tüm insanlığa bir “Nezr-i Mevlânâ”dır da vesselâm.

MEVLANA'NIN YEDİ ÖĞÜDÜ

- 1- Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol...
- 2- Şevkat ve merhamette güneş gibi ol...
- 3- Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol.
- 4- Hiddet ve asabiyet te ölü gibi ol...
- 5- Tevazu ve alçak gönüllükte toprak gibi ol...
- 6- Hoşgörülükte deniz gibi ol...
- 7- Ya olduğun gibi görün ,ya görüldüğün gibi ol...

MEVLANA

Küçükayasofya Sanat Merkezi

Küçükayasofya Cad. No: 92 Sultanahmet / İSTANBUL

Tel: 0212 - 638 51 86

www.hat-tezhib.com

بشوین فی چمن شکایت میکنند از جسد اینها حکایت میکنند
 از تنبیه جان امرا و پیران از خشم مردم مدامان و اعیان
 بینه غلام شد و شد و ذوق کاکوم مسیح و ده اشتیاق
 هر کسی که ده ده از اسل غرض باز بود ده کار و وصل غرض
 من بر بعضی بی لاف شدم بخت به جانان خوش و حال شدم
 هر کس از غل غوغ شد از من از دامن من بخت اسپه دار من
 سر من از دامن من دور نیست یکم بزم کوش و آتش نور نیست
 قیامان جانان من مستور نیست یکم کس را دیده جان مستور نیست
 آتش این یکتای دوست با هر کس این آتش را دوست با
 آتش عشقت کاند فی شاه پوش عشقت کاند فی شاه
 فی رحمت هر که از یاد سپرد به ده ایشین برده ای نادرید
 بجز فی رحمت و تریاقی که به بجز فی امید و مشتاقی که به
 فی رحمت او به خون میسکه قصه ای عشق همسوز میسکه
 مردم بر عشق ازین فی نیست عزای مشتری هر کس فی نیست
 و غم از غم یکا است در غم با سوز با غم است
 روز اگر رفت که با یک نیست تو جانان ای نگار چون نه یک نیست
 هر که از غل از غل نیست هر که فی از نیست و از نیست
 و تیار حال نیست مسیح غلام پس من که تیار و السلام

Tâhirü'l-Mevlevî'den Mesnevî Dersleri

Mesnevî'nin (Bîşnev) emriyle başlayan birinci beytinden buraya kadar olan on sekiz beyit -Evvelce de söylenildiği gibi- bizzat Mevlânâ' nın kalemîyle yazılmış, bundan sonrakiler ise Mevlânâ tarafından söylenilmiş ve Hüsâmüddin Çelebi tarafından yazılmıştır.

Bâzı ârifler; on sekiz beyti, Mesnevî'nin mukaddimesi, sonraki beytleri de onun devâmı ve şerhi saymış, hattâ Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî onsekiz beyte (Fâtih-ül-ebyât) isimli ayrıca bir şerh yazmıştır.

Hazret-i Mevlânâ, on sekizinci beyitle pişkin ve yetişkin zevâtın sözlerini ve hallerini anlayabilmek için onlar gibi olmak lâzım geldiğine işâret etdikden sonra, hür ve kâmil ricâlin derecesine varmanın, bir takım kaydlardan kurtulmaya bağlı olduğunu beyan için buyuruyor ki:

19

«Oğul; bağıını kopar ve kurtul. Ne vakte kadar altın ve gümüş kaydında kalacaksın?» İnsanlarda mal toplamak, servet cem'etmek için tabîî bir hirs vardır. Nitekim bu hâl:

Yânî: «Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, asîl ve alâmetli atlara, ehlî hayvanlara, ekin ve tarlalara mâlik olmak arzûsu insanlara müzeyyen ve mahbûb kılınmıştır. Bunlar dünya hayatının (geçici) birer fâidesidir. Allah (a gelince) nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir.» (Sûre-i Âl-i İmrân: 14) âyet-i kerîmesile beyân edilmiş, ondan sonra da:

Yânî: «Habîbîm de ki; size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Takvâya erenler için, ind-i ilâhîde altından nehirler akan cennetler vardır ki, o müttekîler, orada daîmî kalacaklardır. Kezâ tertemiz zevceleri vardır. Bunlara ilâve olarak

Allâh'ın rızâsını bulacaklardır. Cenâb-ı Hak, kullarını hakkıyla görücüdür.» (Sûre-i Âl-i Imrân: 15) âyetiyle, Dünyâ metâına ehemmiyet vermeyenlere, onlara bağlanıp kalmayanlara verilecek mânevi mükâfat bildirilmiştir. Bu âyetlerde imâ yoluyla:

Yânî: «Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcıncaya kadar aslâ iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir.» (Sûre-i Âl-i Imrân: 92) âyetinde sarâhaten beyan buyurulduğu üzere, Allâh'ın rızâsına nâil olabilmek için, o uğurda fedakârlık edilmek, sevilen şeylerden onların infâkı sûretiyle vazgeçilmek lâzımdır. Bu fedâkârlığı gösteremiyenler, rızây-ı ilâhîye nâil olamayacakları gibi -sûretâ hür olsalar bile- hakikatde hırs ve tamâ' esrî ve altına, gümüşe bağlı bulunduklarını isbât etmiş olurlar. Allah yolunda yürüyecek olanın, ise, ayaklan bağlı değil, serbest bulunmak gerektir.

Nakşî tarikatının pîr-i âlîsi Muhammed Behâüddin Şâh-ı Nakşbend (Kuddîse sırrıhû) ya (Silsile-i şümâ, begücâ mîresed?) diye silsilesinin nereye ve kime müntehî olduğunu sormuşlar; (Kesî besilsile becâyî nemî resed) yânî: «Silsileye -zincîre- bağlı olan bir yere gidemez» cevâb-ı ârifânesini vermiş.

Demek ki altın, gümüş, kadın, oğul gibi maddî şeyler şöyle dursun, tarîkat ve siyâdet silsilesi gibi mânevî mebrûtiyetler bile, bâzı ahvâlde, Hak yoluna sâlik olacaklar için ayak bağı oluyormuş.

«Tecerred âleminde iğne ucu kadar ilişik, kolay bir şey değildir. Üstünde bulunan bir iğne, Hazret-i İsmâ'nın yolunda, demirden bir sed olmuşdu.» diye bir söz vardır. Hazret-i Alî (Kerremallâhü vecheh) ve (Raziya'llâhü anh) in:

«Ey altın ve ey gümüş; benden başkasını avutun ve aldatın..» dediği rivâyet olunmuştur. Şurası da hatırdâ bulunmalıdır ki hadîs-i şerîfde meâlen:

«Helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir.» buyurulmuştur. Hazret-i Mevlânâ bu hadîsin tefsîrinde: «Malı dîne hizmet için hâmil olursan, öyle hamûle ve hâmil hakkında Rasûl-ü Ekrem: helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir buyurmuştur.» dedikten sonra:

«Su, geminin içine girerse onu batırır. Altında bulunursa onu yüzdürür.» beytiyle bir temsîl yapmış, mal ve servet hırsıyla kalbi dolan kimseyi, içine su giren gemiye; mevcut servetine ehemmiyet vermeyen, o servetin bulunup bulunmaması, indinde müsâvî olan zâtî de derin bir su üstünde selâmetle yüzen gemiye benzetmiştir.

Hülâsa: hür olanlar derecesine varabilmek için onlar gibi hür olmaya çalışmalı, maddî ve mânevi ayak bağı olacak her şeyi koparmalı ve esâretten kurtulmalıdır.

«Dehrin metâ'ı ve Dünyâ malı, çocuk aldatan oyuncak kabîlindendir. Ona mübtelâ olanlar ve onunla oyalananlar ise idrâk-i ricâle vâsıl olamamış akılsızlardır.»

20

«Denizi bir kâseye dökecek olsan, ne kadar sığar? Ancak bir günlük rızık mikdârı.»

Bâzı kimseler vardır ki: «Kanâat, tükenmez bir hazînedir.» hikmet-i Nebeviyyesini nazar-ı dikkate almaz, barınacak kadar meskeni, doyacak kadar yiyeceği, örtünecek kadar giyeceği bulunduğunu kâfî görmez; daha iyisini, daha ziyâdesini elde etmek için didinir, üzülr, durur. Halbuki insan, fevkindekileri bırakıp da dünün-dakilere bakacak ve onlardan ibret alacak olsa, mevcûduna kanâat gösterir, kendi kendine teselli bulur. Nâbî merhûm şu beytini ne güzel söylemiştir:

Senden ednâyı görüb şükr ile demsâz olmak,

Senden âlâlara rişkeylemenin merhemidir!..

Şeyh Sâdî kuddise sırruhû, bir seyâhati esnâsında, pabuçsuz bulunuyor, yalın ayak yürüdüğüne canı sıkılıyormuş. Sonra, ayakları kesik birinin dizleriyle süründüğünü görmüş, kendisinin yalnız pabucu olmadığına şükretmiş.

Fakat insanların pek çoğu bu hakîkati anlamak istemez, beşerî ihtiyâcından çok fazla heves peşinde koşar. İhtirâsı, ihtiyâciyle nisbet kabul etmiyecek derecelere varır.

İşte bu gaflet ile onun faydasızlığını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ «Farazâ bir denizi bir kâseye dökse ne kadar su sığar?» diye soruyor. Yânî: «Servetin deniz gibi de olsa ondan istifâden, mideni bir günlük dolduracak mikdârdan ibârettdir.» cevâbını veriyor.

21

«Hırs ve tama' ehlinin gözü doymaz. Halbuki sedef, kanâat gösterip kapanmayınca içinde inci olmaz.»

Hadîs-i Şerîfde meâlen: «Âdem oğlunun iki vâdî dolusu altını ve gümüşü olsa, mutlakâ onlara ilâveten üçüncü bir vâdîsi olmasını ister. Âdem oğlunun içini ancak toprak doldurur.» buyurulmuştur.

Naklolunan Hadîs-i Şerîfin meâlini Hazret-i Mevlânâ başka bir tarzda ifâde ediyor. Harîs olanların kâselerinin dâima boş kalacağını, karınları tok olsa da gözlerinin aç bulunacağını söylüyor. Sedefin içinde inci hâsıl olması için, onun kanâat göstermesi ve kabuklarını kapaması lâzım geldiği gibi, kalbinde mârifet cevherleri husûle gelmesini isteyenler de hırs ve tama' ağzını kapamalıdır, diyor.

İncinin nasıl hâsıl olduğunu bilmiyorum. Şairâne, yânî hayâlî ve efsâne olmak üzere şöyle bir söz vardır. Gûyâ Nisan yağmurları yağarken, denizde istiridye, kabuğunu; karada yılan ağzım açarmış; yağmur damlaları istiridye içine düşünce inci, yılanın ağzına girince de zehir olurmuş.

Lâkin incinin husûle gelmesi için istiridye kabuklarının kapanması, yağmur damlalarının deniz suyuna karışmaması lâzım imiş. Hazreti Pîr'in bu misâli irâd etmesi onu hakîkat olarak kabûl etmesinden değil, şöhretine mebnî olmalıdır.

22

«Her kimin elbîsesi, aşkın pençesiyle parçalanırsa, o kimse; hırstdan da, bütün ayıblardan da temizlenir.»

Hazreti Mevlânâ bu beyt ile, bir suâlê cevap vermiş oluyor. Hırsın, tama'n fenâlığını anladık. Gerek onlardan gerek diğer ahlâkî ayıblardan kurtulmak için ne yapmalıdır? süâlîne karşı, aşkı tavsiye ediyor. Aşk, bir adamın yakasından tutub da kendine doğru çekmiye başlayınca, onu elbise gibi kaplamış olan hırs ve tam'a da; mala, servete bağlılık da, hattâ bütün ahlâkî ayıplar da sıyrılır, çıkar, diyor.

23

«Ey kasdı – yâhud faydası – hoş olan ve bütün illetlerimizin hekimi bulunan aşk; şâd (memnun) ol.»

Hazreti Pîr, bu ve aşağıdaki beyt ile aşkın ahlâkî ve rûhânî hastalıklar için hem bir tabîb-i hazîk, hem de bir devây-ı muvâfık olduğunu anlatıyor,

24

«Ey kibr ü azametimize ilâc ve bize Eflâtun ve Calinus olan aşk, yaşa.»

Aşkın insanı bütün ayıblardan temizleyeceği bildirilmişdi. Bu beytlerde ona hitâben (Hoş sevdâ) deniliyor, kibir ve azamet hastalıklarının ilâcı olduğu söyleniliyor, hattâ ona (Eflâtun) ve (Calinus) tâbîr ediliyor.

Malûmdur ki Eflâtun: Yunan feylezoflarından. (Hikmet-i işrak) erbabından ve (işrâkiyyûn) un reislerindendir

Hikmet-i işrak: Felsefî bir meslektir ki, riyâzetler, mücâhedeler ile Allâha vâsıl olmayı gâye edinmiştir.

Hakîkat şudur ki, tasavvuf ile felsefe ayrı ayrı şeylerdir. Çünkü felsefenin menşe'i akıl'dır. Tasavvufun me'hazi ise nakil, yânî Kur'ân ve hadîsdir. Akıllar farklı olduğu için felsefede (Reybiyye) ve (îkânîyye) gibi birbirine zıd düşünceli meslekler vardır. Tasavvufda ise, böyle ayrılık, gayrılık yoktur.

Mevlânâ Câmi kuddise sirruhu: «Yunanlıların felsefesi, nefis ü hevânın ifâdesinden ibâretdir. Ehl-i îmânın hikmetleri ise Hazret-i peygamberin buyurdıklarıdır.» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'de, feylezofları tenkîd eder ve onların fikirlerini çürüterek reddeder.

Hülâsa: feylezofları hangisi olursa olsun, tasavvuf erbabı, onlarla hem fikir değildir.

Gelelim (Calinos) yâhud (Galinos)'a: Bu adam, Milâddan sonraki 131 senesinde Bergama'da doğmuş, 200 târihinde ölmüştür. Bukrattan sonra hekimliğin mücidi sayılır. Eserlerinin çoğu Arabcaya tercüme edilmiştir.

Hazreti Mevlânâ, aşkı; biri hakîm, biri hekim iki zâte benzetiyor. Bu teşbîhîle de: aşkda öyle îcâzkâr bir kudret vardır ki, Eflâtunun felsefeyle, Calinos'un tabâbetle yapamadığı rûhânî ve cismânî tedâvîler icrâ eder; âşıkı, her türlü ayb ve noksandan temizlenmiş bir hâle getirir, demek istiyor.

25

«Toprakdan yaratılmış olan insan cesedi, aşk te'sîriyle semâlara çıktı, eflâkî oldu. Dağ bile o te'sîr altında çeviklik bulub oynamaya başladı.»

Hazret-i Mevlânâ, bundan evvelki beytde aşkın, ayıbları temizlemek kudretini söylemişti. Bu beytde diyor ki: aşk, öyle bir mûcizedir ki, âşıkın topraktan olan cismini semâlara çıkarır ve eflâkî yapar; cansız bir kütle olan dağ da kımıldatır ve oynatır.

Kur'ân-ı Kerîmi İdrîs aleyhisselâm hakkında: «Onu âlî bir mekâna ref'eyledik.» (Sûre-i Meryem: 57) diyor. İsâ aleyhisselâm için de, meâlen: «Allah onu nezdine yükseltti.» buyuruyor. İnsan olmaları îtibârıyla cisimleri toprak olan bu iki nebiyy-i zîşân'ın göklere çıkarıldığını haber veriyor.

Kezâ Ekmel-ül-enbiyâ Efendimiz, Mîrac gecesinde semâya, oradan da Arş-ı âlâya götürülmüştü.

Yânî: «Ben ancak sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahyolunur.» (Sûre-i Kehf: 110)âyeti delâletince, Rasûl-i Ekrem Efendimiz de, diğer iki peygamber de beşer idi; onların vücûdu mayası da topraktı. Öyle iken aşkın feyzi, her üçünü de göklere ve bizim bilemiyeceğimiz makamlara götürdü.

Aşkın tesîriyle dağın oynamasına gelince: Hazret-i Mûsâ'ya Tûr dağında vâkî olan. tecellîye işâretidir ki, îzâh edilecektir.

26

«Ey âşık; aşk, Tûr dağına ruh gibi tesîr etdi. Tûr, mest öldü. Mûsâ da kendinden geçti ve düştü.»

Mâlûmdur ki Mûsâ Aleyhisselâm, Benî İsrâîli Fir'avn'ın elinden kurtarmış, Mısır kıt'asından çıkarıp Şap denizini geçirmiş ve Sîna Çölüne nakleylemişti. Kendisine semâvî bir kitab verileceği de evvelce va'dolunmuştu. Binâenaleyh, Allâhın emriyle kırk gün oruç tuttu. Dervişlik tâbîrinde bir (çile), yânî (Erba'în) çıkardı. Sonra kardeşi Hârûn Aleyhisselâmı vekîl bırakıp Tûr dağına gitdi. Orada tecellî-i Rabbânî vukûa geldi. Bu hâl, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade buyuruluyor:

Yânî: «Vaktâki Mûsâ, tâyîn ettiğimiz vakitte Tûr'a geldi, Rabbi ona ilâhî sözünü söyledi, Mûsâ, yâ Rabbî; bana kendini göster, seni göreyim dedi. Cenâb-ı Hak, sen beni hiç bir vakit göremezsın buyurdu.»

Ehl-i Sünnet ulemâsı, beşer için Allâhı görmenin mümkün olduğunu, Hazret-î Mûsâ'nın rû'yet talebi ve: «Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi

göreceksiniz.» hadîsi ile istidlâl etmişlerdir. Mu'tezile ise: «Len terânî» sîgasının te'kid-i nefy-i istikbâl olmasından, Allâhı görebilmek muhaldır, netîcesini çıkarmışlardır.

Urefây-i sôfiyye indinde iki cihetin anlayışı da birer cihetden doğrudur. Yânî rû'yetullah mümkündür; fakat insanın varlığı ve benliği bâkî oldukça o şerefe nâil olmak imkânı yoktur. Nitekim Kelâm-ı İlâhîde: «Len terânî » yânî: «Sen, sen oldukça, sende senlik bakiyyesi bulundukça beni ebediyyen, aslâ ve kat'â göremezsın.» buyurulmuştur.

Böyle ince ve muğlâk bahislerin ilim ve akıldan ziyâde zevk ile anlaşılabilceğini hatırdan çıkarmamalıdır.

Yine Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: «Lâkin şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse, sen de beni görürsün. Vaktâki Mûsâ'nın Rabbi, dağa tecellî ve dağı parça parça etdi, Mûsâ da kendinden geçib düştü» (Sûre-i A'râf: 143)

Tecellî: Hakkın zuhûru demektir. (Tecellî-i ef'âl), (Tecellî-i sıfât) ve (Tecellî-i Zât) diye üç derecedir.

Tecellî-i ef'âl: sâlikin ef'al ve harekâtının,

Tecellî-i sıfât: sâlikin sıfâtının,

Tecellî-i zât: sâlikin zâtının, Allâhın ef'âlinde, sıfâtında ve zâtinde fenâ bulmasından ibâretidir. Meselâ menekşe çiçeğinin bir yaprağı, gül yağının içerisine konsa; rengi, sonra da kendi yok olur. İşte şu haller uzak bir teşbîh, ile tecellî-i ef'âl, tecellî-i sıfâtı, tecellî-i zâtı andırır.

Uzak bir teşbîh ile dedim. Çünkü bunda menekşe ve gül yağı diye bir ikilik, sonra menekşenin yağa girmesinde bir hulûl vardır. Allâh'ın tecellîsi ise, bu ikilikden ve hulûlden münezzehtir; yânî orada sâlikin varlığı ve benliği kalmaz ki, ikilik ve hulûl tevehhüm edilebilsin.

İşte o sırada Hazret-i Mûsâ'ya tecellî-i zâtî vukûa gelmiş, onun beşeriyetini ifnâ etmiş, hattâ o tecellînin bir ziyâsı, bir yığın taş ve topraktan ibâret olan dağı da oynatmış ve parçalamıştı.

Yânî: «Ayılınca dedi ki: Seni tenzîh ederim, sana tevbe ve istiğfârımı arzeyledim. Îmân edenlerin ilki benim.» (Sûre-i A'râf: 143)

Böyle ince ve derin bahislerin anlaşılabilmesi; zevk ve keşfe âid ol-duğunu tekrar hatırlayalım ve lâyikiyle anlayamayışımızı öyle bir zevki-miz olmadığına atfedelim ve o zevkin ihsân buyurulması için niyazda bulunalım.

27

«Demsâz ve hemrâz olan yârimin dudağıyla birleşmiş olaydım, ben de söylenilebilecek şeyleri ney gibi söyledim.»

28

«Konuştığı dili anlayan kimseden ayrılan, yüzlerce lisan ve nağme bilse de yine susar.»

Mâlûmdur ki söylemek, bir mes'eleyi anlatmak içindir. Bundan dolayı muhâtabda anlayış istidâdı ne kadar çok olursa, konuşanda konuşma kâbiliyeti de o nisbetde olur. Dinleyenin anlamayışı, söyleyenin söylemesine mânidir. Bu münâsebetle Hazreti Mevlânâ bu iki beyitte demek istiyor ki: hemrâz ve demsâzım olabilecek bir muhâtab bulabilse idim, ben de ney gibi nağmelerde bulunurdum, daha yüksek bahislere girişirdim. Fakat o muhâtabı bulamadığım için nağmeyi değiştirmeye, pek derinlere dalmaksızım bahsi sığ geçmeye mecbur oldum. Böyle olması da zarûrdır. VeleVKi yüz türlü nağmeye muktedir ve bir çok lisân ile konuşan bir kimse olsun, karşısındaki, o nağmeleri ve dilleri anlamazsa pek tâbîî olarak o adam susmaya mecbûr olur.

29

«Gül mevsimi geçib de gül açması bitince, artık bülbülün âşikâne sergüzeştini (macera, baştan geçen haller) dinliyemezsim.»

Şark şâirlerinin tehavvülüne göre gül ile bülbül arasında âşikâne bir irtibat vardır. Şâirlere nazaran bülbül, ancak gül için ve güle karşı söyler. Onun dediklerini de başkaları değil, yalnız gül anlar.

Şiir ve hayâl bakışı; gül yaprakları üstündeki çiğ damlalarını, bülbülün iniltisine karşı gülün göz yaşları şeklinde görür.

Sirişk-efşan olur gül} nâlişinle jâle şeklinde,

Ne âşıksın ki olmuş gül dahî nâlânın ey bülbül.

Fakat vaktâkî:

Figân ü nâlişinle sen sarardın goncalar soldu,

Bitirdi hem gülü, hem kendini efgânın ey bülbül!..

levhası teressüm eder, yânî bahar mevsimi geçer, gülün açılması devri biter. O vakit bülbül de sesini, sadâsını keser. Çünkü kendisini dinleyecek olanlar bulunsan bile anlayacak bulunmaz.

30

«Gül bitip de gül bahçesi harâb olunca gül kokusunu nereden arayıp bulalım?: gül suyundan.»

Evet. Gülün açılma mevsimi geçib, gülistandaki fidanlar dikenli birer çalıdan ibâret kalınca, gül râyihası, ancak gül yağından ve gül suyundan duyulabilir. Bunun gibi urafây-ı ümmetin ekmel ve efdali bulunanlar çekilib gidince, onlardaki râyiha-i mârifeti, vârisleri bulunan ve kendilerine nisbetle gül yanında gül suyu gibi kalanlardan aramak lâzım gelir.

Mesnevî şâirlerinden Sarı Abdullah Efendinin telâkkîsine göre Hazret-i Mev-

lânâ, Şems-i Tebrîzî ile Hüsâmüddin Çelebi arasındaki farkı söylemek, Şems-i Tebrîzî Hazretlerinin yanında Hüsâmüddin Çelebi'nin gül suyu gibi kaldığını bildirmek istiyor. Şems gibi bir musâhib-i ekmelim bulunsa idi, onnu geniş idrâki beni nağmeperdâz etseydi, ben de ney gibi rakîk terennümlerde bulunurdum. O demsâz ve hemrâzım geçib gitdi. Bana lâyıkıyla muhâtab olabilecek kimse kalmadı. Onun için ben de sözlerimi sığlaştırmaya mecbûr oldum. Bereket versin ki karşımda Hüsâmüddin Çelebi gibi müstaid bir muhâtab var. Şems'in irfânı râyahasını onda bulmaya ve bu suretle avunmaya çalışıyorum, diyor.

Mesnevî'nin diğer bir yerinde ise Hz. Mevlânâ:

«Şu söylediklerim yok mu? Onlar, senin fehmine göredir. Doğru anlayışlı bir muhâtab hasretiyle ölüyorum.» buyuruyor.

Burada bir süâl hatıra gelebilir: Dibâcede Hüsâmüddin Çelebi'nin Kutub olduğuna delâlet eder vasıflar bulunduğu halde, burada ondan daha anlayışlı bir muhâtab aranıyor, iki ifâde arasında tenâkuz yok mudur?

Evet, Hüsâmüddin Çelebi, hem asrının kutbu olur, hem de zevken ve irfânen Şems-i Tebrîzî derecesinde bulunmayabilir. Hacc-ı vedâ esnâsında:

Yâni: «Bugün sizin dîninizi ikmâl etdim, hiç bir eksiğini bırakmadım.» (Sûre-i Mâide: 3) âyeti nâzil olunca, ashâb-ı kiram sevinmiş ve gülmüşdü. Yalnız Sıddîk-i Ekber (Radıyallâhü anh), dînin kemâle gelmiş, ikmâl muhtaç bir ciheti kalmamış olduğunun bildirildiğini işitince, Hazret-i Peygamberin irtihâline îmâ edildiğini anlamış ve kemâl-i teessürle ağlamışdı.

Hazret-i Ebubekir de, sâir sahâbe-i kiram da Hz. Peygamberle sohbet etmek şerefine nail olmuşlardı. Fakat ondaki feyz-i Nebvî, diğerlerinde görünmemiş, onun gösterdiği anlayış isâbetini öbürleri gösterememişti.

Demek ki velîlik bir, fakat velîlerin zevki ve derecesi farklı; Çünkü Allah, tecellisini tekrar etmez.

31

«Cümle, mâşûkdan (sevilen) ibâretidir, âşık perdedir. Diri olan ancak mâşûk (sevilen) dur, âşık ölüdür.»

Tecrübe ile anlayanlar vardır ki insan, bir güzeli severse ve sevgisi, aşk derecesine varırsa, âlemin her zerresi ona sevgilisini hatırlatır. Gün-düzlerin nûranîliğinden onun parlak yüzünü, gecelerin zulmânî renginden onun siyah saçlarını hatırlar. Rüzgârın hafif hafif esmesinden onun te-neffüsünü, şimşek ziyâsının ufuklar üstünde görünmesinden onun tebesümünün parıltısını müşâhade eder de:

*Kâkülünden şeb, cebîninden seherler mevc-hîz,
Zulmet ü envâr olur senden hüveydâ reng rengi!..*

der. Hülâsa: nazarında kâinat, ondan ibâret görünür; hattâ kendini bile ma'şûku olarak tehayyül eder.

*Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep,
Canım dediğim, ten dediğim sensin hep...*

beytini söyler. Fuzûlî'nin Mecnûn lisânından Leylâ'ya hitâbı gibi: (Gel sen sen isen, neyim men-i zar?) diye sorar. Deriden, etden, kemikden müteşekkil fânî bir varlığa karşı olan muhabbetin insanı bu dereceye getirdiğini düşünmeli de, o vücûdun ve bütün mevcûdâtın Hâlıkı bulunan Ma'şûk-u Eceli ü Alâya olan aşkın, âşıkı ne hâle getireceğini kıyâs etmelidir.

İşte o ilâhî aşk, âşıkın nazarında bütün mükevvenâtı hiç gösterdiği gibi, Ma'şûk-u Hakîkî'nin (hep) ve (cümle) olduğunu, kendisinin de arada bir perde bulunduğunu gösterir.

(Hümâm-ı Tebrîzî)'nin: «Benimle sevgilim arasında Hümâm, perde olmaktadır. Artık o perdeyi bertaraf etmenin sırası gelmiştir.» meâlindeki beyti, bu gerçeği ifâde eder.

İşte o (benlik) perdesi kaldırılırsa, ma'şûkun (cümle) ve (zinde); âşıkın da (berde) ve (mürde) olduğu anlaşılır.

32

« Âşıkda, aşkın elemlerine sabr ü tehammül bulunmayacak olursa, o -bîçâre- kanatsız kuş gibi kalır. Vay onun hâline!.. »

Aşkın kudret-i îcâzı: (Şâd bâş ey aşk-ı hoş sevdây-ı mâ) beytinde söylenilmiş; Eflâtûn'un felsefe ile, Calinus'un tabâbetle yapamayacağı rûhanî ve cismânî tedâviyi aşkın yaptığı beyân edilmişti.

Evet, aşk, sâlik için icâzkâr bir kuvvettir. Zühde, tarîk-i ilâhînin seyyâresi demek câizse, aşka da fezây-ı tekarrübün tayyâresi denilebilir. Fakat tayyâreye bineceklerin cesûr ve mütehammil olması îcâb ettiği gibi, aşk kanadıyla yükselmek isteyenler için de cesâret, metânet, sabr ve tehammül lâzımdır. O lüzûma ehemmiyet verilmez, hayâta bağlılık düşüncesi bertaraf edilmezse, matlûb olan yükselme husûle gelmez. Çünkü tayyâreye benzettiğimiz aşk, o tehammülsüz kimse için, kanatları yolunmuş kuş gibi olur, uçamaz. Onun sâhibi ve bineği de saksağan kargası gibi, ileri-geri sıçramaktan başka bir şey yapamaz. Fuzûlî ne güzel söyler:

*Âşk resmin, âşık öğrenmek gerek pervâneden,
Kim yanar gördükde şem'in âteş-i sûzânına!.*

*Cânını Canâne vermektir kemâl-i âşıkın,
Vermeyen can, îtirâf etmek gerek noksânına!.*

33

«Yârimin nûru etrâfımda bulunmazsa ben nasıl önümü, ardımı idrâk edebilirim. Yâhud Yârimin nûru ilk ve sonla mukayyed (bağlı,sınırlı) olmayınca, ben nasıl başlangıç ve son ile kayıdlanabilirim.»

İki türlü tercüme edilen bu beyit, iki nevî suâlin cevâbidir.

Evvelâ: aşkın kanada teşbîhine mukâbil, akıl da ayak mevki'inde kalır. Aşka tâbî olamayan, akıl ile hareket edemez mi? suâline cevâben deniliyor ki: Evet. Akıl, ayak gibidir. Fakat o ayakla adımı atabilmek için, insanın basacağı yeri görmesi lâzımdır. O görüş ise ancak yârimin bir nûru olan aşk ile kaabildir. Aşk nûru ile nurlanmayınca ben, nasıl önümü, ardımı görür ve adımımı atabilirim?

Kezâ: yâ Mevlânâ; derin bahislere girişmeyeceğini evvelce söylediğin halde, şimdi bahsi derinlere götürüyorsun, ihtârına cevap veriliyor:

Gerçi birkaç beyit evvelce söylenilmişti. Fakat yârimin ilk ve son kayıtlardan münezzeh olan nûru, beni tenvîr ediyor ve endîşeyle, bağlılıktan vâreste kılıyor.

34

«Aşk, bu sözün meydana çıkmasını istiyor. Ayna, koğucu olmaz da ne olabilir?»

Demek isteniliyor ki: mâ'sûkun cilvesi ve aşkın esrârî gönül aynasına aksedib duruyor. Cilâlı bir ayna, sathına akseden sûreti göstermez olur mu? Benim de kalb aynamda beliren sırlar ihtiyârım elimde olmaksızın lisânımdan dökülüyor.

35

«Senin rûhun aynası niçin o aksi (yansımayı) haber vermiyor biliyor musun? Sathı (bir şeyin dış yüzeyi, üstü) pastan hâlî değil de onun için.»

Bu beytde aynanın pasından bahsedilmesi, eski aynaların camdan değil, mâdenî levhalardan yapıldığı içindir. Mâdenî levhaların rutûbet vesâireden paslandığı, böyle olunca da sathına akseden şeyleri göstermediği gibi, gönül aynası da nefis pasiyle cilâsını kaybederse, feyz-i ilâhîye ma'kes olmak nîmetinden mahrûm kalır. Binâenaleyh, ilk önce gönül aynasındaki pası temizlemek ve cilâlamak lâzımdır.

Müncelî âyîne-î dilde nukûş-i kâinât,

İş o mir'ât-ı musaffâya cilâ vermektedir!..

«Her şeyin bir cilâsı vardır. Kalblerin cilâsı da zikrullahdır.» Hadîs-i Şerîfi mucebince, o pasın giderilmesi, ancak Allâhı zikretmek ve yâd eylemekle olur.

Dil hânesi pür nûr olur, Envâr-ı zikrullâh ile!..

Nefsin bulanıklığı gitmez; kalb aynasının pası açılmazsa rûh da Allâh'ın tecel-lîsine mazhar olamaz. Nefsin tafsiyesi ve kalbin cilâlanması ne ile olabileceğini bildirmek ve dolayısıyla bir çok hisse öğretmek için Hazret-i Mevlânâ bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki:

Devam Edecek...

*İçi boş, benzi sararmış, ona aşktır mâye
Derd-i hicran ile inler eder ah Leylâye
Arzeder hıçkırarak aşkını hep Mevlâye
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Bu cihanın ötesinden geliyor nağmeleri
Kanatır sîneyi, kalbi; deler elbet ciğeri
Erişir mi buna kudret, buna insan hüneri?
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Bu ne aşkın, bu ne derdin, bu ne mestin sesidir?
Bu ne tizin, bu ne evcin, bu ne pestin sesidir?
Bu ezelden geliyor, Bezm-i Elestin sesidir
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye.*

*Arşa çıktıkça bu ses, sanki felekler tutuşur
Melekûtun tabakatında melekler tutuşur
Yayılır nefhası âfâka yürekler tutuşur
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Alalı sırrı ezelden tutuşur, bağı yonar
Ayrılıklarda yananlar acaba neyle kanar?
“Erinî” derken o cânâna, hep eczası kanar
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Bu kesik nevha nedir, ah meâlin mi senin?
Nefesin mi, ya sesin mi, ya cemalin mi senin?
İnleten nâyî; fîrâkın mı, visalin mi senin?
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Onu almaz ne semalar, ne bu dünya, ne o nûr
Neyin esrarına sinmiş, bu ne hikmet? Konuşur
Yine hicran ile inler, bu ne mâtem, bu ne sûr?
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Alevin göz yaşıdır bu, susuyor şimdi sesi
Ağlıyor aşk ile âlem, budur aşkın hevesi
Sanırım can veriyor ney, sönüyor son nefesi
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Sönüyor, takati bitmiş, dayanılmaz bu deme
“Lenterânî” ile mecruh, ve doymaz eleme
Her ne söyler o haktır, onu artık dileme
Bak neler söyletıyor Hazret-i Mevlânâye?*

*Yaman Dede
Mehmed Abdülkâdir Keçeoğlu 1887-1962*

*Abdülbâki
Baykara Efendi*

Abdûlbâki Efendi'nin Mevlevîlik yanında Hamzavîliğin son temsilcilerinden Seyyid Abdülkadir Belhi'nin oğlu Seyyid Ahmed Muhtar'a da intisabının olduğu Abdûlbâki Gölpınarlı tarafından nakledilmektedir. Hamzavîlerle ilişki, Osman Selahaddin Dede ve Mehmed Celaledin Efendi döneminde de söz konusudur.

» Ahmet Cahit Haksever

Şubat ayında anacağımız değerli isim, Yenikapı Mevlevihanesi postnişini Abdûlbâki Efendi'dir. Kökeni itibarıyla Timur'dan kaçıp Kütahya'ya yerleşen Pir Baba Sultan-ı Horasanî'nin soyundan gelen Ebubekir Dede ailesine mensup olup Abdûlbâki Efendi, 15 Ramazan 1300/ 20 Temmuz 1883'd e doğmuştur.

Abdûlbâki Dede'nin doğup yetiştiği Yenikapı Mevlevihanesi, Galata Mevlevihanesi'nden sonra kurulan İstanbul'daki ikinci Mevlevihane olup (Recep 1006/ Şubat 1598) zamanla tarikatın İstanbul'daki en büyük merkezi haline gelmiştir. Tasavvuf kültür ve düşüncesi yanında, dönemin siyasi gelişmeleri açısından da ayrı bir öneme sahip olan dergâhın XIX. asrın sonlarındaki müdavimleri arasında, tanzimatın iki büyük sadrazamı Keçecizade Fuad Paşa ile Âli Paşa yanında Kamil Paşa, eski şeyhülislamı Saadeddin ve Refik Efendiler, Şeyhülislam Sâhib Molla, Midhat Paşa gibi isimler sayılabilir. Ayrıca XIX. asırda II. Mahmut, Abdülmecid, Abdülaziz, II. Abdülhamid ve Mehmet Reşad da Mevlevîhanenin ziyaretçileri arasında olup Sultan Reşad, Abdûlbâki Baykara'nın Dedesi Osman Selahaddin Dede'ye müntesiptir. 1285/1868'de kurulan Meclis-i Meşayih'in ilk başkanı olan Osman Selahaddin Dede, bu görevini 1297/1880'e kadar sürdürmüş, onun siyasilerle kurduğu yakın ilişki, mevlevihaneyi II. Abdülhamid döneminde özgürlük fikirlerinin tartışılabilirdiği başlıca merkezlerden biri haline getirmiştir. Abdûlbâki Baykara'nın babası Mehmed Celâleddin Efendi, 1277/1861'den itibaren babası Osman Selahaddin Efendi'ye vekâlet etmiş, Osman Selahaddin Dede'nin 18 Cemaziyelahir 1304 / 14 Mart 1887'de vefatından sonra da postnişin olmuştur. Mehmet Celaledin Efendi'nin Mevlevilik yanında Şazeliyye, Çeştiyye ve Kadiriye tarikatlarından da icazeti vardır. 16 sene vekâleten 21 sene de asaleten postnişinlik yapan Mehmet Celaledin Dede 30 Rebaiülahir 1326 / 18 Mayıs 1908'de vefat etmiş, dergâhta babasının yanına defnedilmiştir.

Cenazenin yıkanması esnasında hazır bulunanlar arasında Bahâriye Dergâhı şeyhi ve Celaledin Efendi'nin eniştesi Hüseyin Fahreddin Dede ile Veled Çelebi de bulunmuş, müritleri arasında yer alan Ahmed Remzi Dede, Tahirü'l-Mevlevî gibi dönemin önemli isimleri tarafından birçok tarih düşürülmüştür.

Mevlevîhane, Osman Selahaddin Dede gibi Celaledin Efendi'nin meşihati döneminde de sürekli kontrol altında tutulmuştur. Celaledin Dede'nin, pederinin vefatı dolayısıyla düzenleyeceği mevlid kandilinde bile alınan sıkı tedbirler, Abdûlbaki Efendi'nin düğününde birçok hafiyenin bulunması söz konusu kontrolün boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

Celaledin Dede'nin 1301/1884–1303/1886 yılları arasında Meclis-i Meşayih nazırlığı yapması, şeyh çocuklarının eğitilmesinin amaçlandığı Medresetü'l-Meşayih'in kurulması fikrini ortaya atması ve yetiştirdiği şahsiyetler, onun teşkilatçı ve aktif karakterinin tezahürü olsa gerektir. Döneminin ulema ve sufilerinin takdirini kazanan Celaledin Efendi, tarikat usul ve adabını muhafazadaki gayreti dolayısıyla Mehmet Ziya'nın; “Dervişliği laubalilik, tarikat usul ve adabını kalenderlikten ibaret sayan derviş taslakları” olarak nitelendirdiği kesim tarafından tarikatı Halidiliğe benzetmekle suçlanmıştır. Kaynaklarda bilhassa sohbetlerinin tesirine değinilmekte, dini konularda, edebiyatta, özellikle tasavvuf ile musikideki ihtisasına vurgu yapılmaktadır. Yetiştirdiği talebeler arasında Rauf Yekta, Subhi Ezgi, A. Avni Konuk, H. Saadettin Arel, Tahirü'l-Mevlevî, Ahmet Remzi Akyürek gibi isimler bulunmaktadır.

Celaledin Dede dönemindeki en üzücü hadiselerden birisi 14 Kasım 1906'da dergâhın geçirdiği yangın olup, Mevlevilik ve tarihi bakımından önemli ve tek nüsha eserlerin de yer aldığı dergâh kütüphanesi tamamen yanmıştır.

Abdûlbâki Dede, orduya moral için teşkil olunan Mücahidin-i Mevleviyye Alayı'na binbaşı rütbesiyle katılmıştır.

Yetiştirilmesi

Abdûlbâki Efendi'nin ilk hocası dört yaşında kendisinden ders gördüğü dedesi Osman Selahaddin Efendi'dir. Mevlevihane civarındaki Kur'an kursunda altı yaşına kadar Kur'an-ı Kerim ve tecvid okumuş, sonrasında Daru't-tahsil isimli özel bir okula devam etmiş, 1314/1896'da Davudpaşa Rüştiyesi'ni bitirmiştir. Rüştiye'den sonra babasından Mesnevi, Demircili Ahmed Fuad Efendi'den sarf, nahiv ve mantık; Beyazıt Kütüphanesi'nde hafız-ı kütüb İsmail Efendi'den meânî, kelâm, akâid ve şifâ-i şerif; İsmail Efendi'den Buhari-i Şerif, Selanikli Mehmed Esad Dede Efendi (öl. 1319/1901)'den Zevrâ risalesi, Sütölçe Sa'dî Dergâhı şeyhi ve Meclis-i Meşâyih reisi Hasiîzade Mehmed Elif Efendi'den Mesnevî ve tasavvuf okuyarak 1906'da Mesnevî'den icazet almıştır. Bunun yanında haftalık olarak yapılan Mevlevî âyinleri, Mevlevihaneyi ziyarete gelen dönemin önde gelen ilmiye, devlet erkânı, edip ve şairlerinin kendisinde önemli bir müktesebat oluşturduğu muhakkaktır.

Abdûlbâki Efendi'nin Mevlevîlik yanında Hamzaviliğin son temsilcilerinden Seyyid Abdülkadir Belhî'nin oğlu Seyyid Ahmed Muhtar'a (öl. 1933) da intisabının olduğu hattâ bunun kendi delâletiyle gerçekleştiği Abdûlbâki Gölpinarlı tarafından nakledilmektedir. Hamzavîlerle ilişki, Osman Selahaddin Dede ve Mehmed Celaleddin Efendi döneminde de söz konusudur.

Yenikapı Mevlevîhanesi'ne Postnişin oluşu

Abdûlbâki Dede'nin Yenikapı Mevlevîhanesi'ndeki postnişinliği 1320/1903'e kadar uzanır. 1877'den itibaren rahatsızlığı artmaya başlayan Celaleddin Dede akciğer ve gırtlak ve rahatsızlığı sebebiyle âyinleri icra edemeyecek konuma gelmiş, babası tarafından Konya'ya yapılan müracaat üzerine Abdülvahid Çelebi'den destar giyerek Mevlevihane'de 1903'den itibaren vekaleten İsm-i Celâl ve mukabeleye başlamıştır.

Celaleddin Dede'nin Rebiulahir 1326/ Mayıs 1908'de vefatı sonrası, Osmanlı Arşivleri'ndeki 15 Cemaziyelevvel 1326/15 Haziran 1908 tarihli: "Dergah-ı Mevlana Postnişini Abdülhalim'in münhal olan Yenikapı Mevlevihanesi Meşihatlığı'na tayin edilmesi için izin verilmesi" şeklindeki müracaatta göre Abdulhalim Çelebi, bu göreve talip olmuş, ancak bu talebin kabul görmemesi ve II. Meşrutiyetin ilanıyla Abdûlbaki Baykara, "pederinin vefatından yetmiş iki gün sonra, Temmuzun yirmi dördüncü pazartesi günü" postnişin olmuştur. Meşihatname Yenikapı Mevlevihanesi'nin semahanesinde geniş bir davetli grubunun huzurunda Bahariye Mevlevihanesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede tarafından okunmuş, Abdûlbâki Efendi'nin hocası ve Meclis-i Meşâyih Reisi Elif Efendi tarafından edilen dua ve fatihadan sonra Mübarek Bâd gülbankı eski usûl üzere yapılmıştır. Ahmet Remzi Dede'nin, şeyhinin vefatına ve Abdûlbâki Dede'nin postnişin oluşuna dair düşürdüğü tarih şöyledir:

*Semiy-i mefhari sâdât ibn-i Şeyh Selâhaddin
Nümâyân idi zâtında Cenâb-ı Pîr'in ahlâkı
Yenikapı'da feth-i bâb-ı irşâd eyledi haylî
Olup dil-teşnegân-ı feyze âb-ı aşkdan sâkî
İdince tekve-i dârü's-selâm-ı vuslata rihlet
Fîrâkı eşk-bâr-ı mâtem etdi cümle uşşâkı
Fakat necl-i necîbi Hazret-i Bâkî Efendi'de
Bulurlar ba'd-ez-în talib olanlar feyz-i Hallâk'ı
Şu bir mısra'da Remzî münderic geldi iki târîh
Celâleddin Muhammed gitdi ammâ sırrıdır Bâkî*
1326

Abdülbâki Efendi, postnişinliğe tayininden sonra 1327/1909 Meclis-i Meşayih azalığına seçilmiş bu görevi 1336/1917'de azledilinceye kadar dokuz yıl sürmüştür.

1906'daki yangında harap duruma gelen Mevlevihanenin yeniden inşası, şehzadeliği sırasında Selahaddin Dede'ye intisap eden Sultan Reşad'ın tahta çıkmasıyla gerçekleşmiştir. 1328/1910'da mimar Kemaleddin Bey'in başkanlığındaki heyet, inşaata başlamış ve yaklaşık bir yıl sonraki, açılış törenine Sultan V. Mehmet Reşad da katılmıştır.

Savaş Yılları ve Gönüllü Mevlevî Alayı

Yenikapı Mevlevîhanesi, Mevlevîliğin İstanbul'daki en önemli kurumlarından biri olması yanında savaş yıllarında da ihtiyaca binaen Balkan ve Çanakkale savaşlarında hastane olarak kullanılmıştır. Abdülbâki Dede, I. Dünya Savaşı'nın başladığı

dönemlerde uzun süreli bir savaştan yeni çıkmış olması hasebiyle halkın içinde bulunduğu konumu Sultan Reşad'a iletmiş ve yeni bir savaşa girilmemesi hususunda telkinde bulunmuştur. Ancak padişah, ona: "Oğlum, bu harbin iki neticesi vardır. Galibiyet ve mağlubiyet... Eğer galip gelirse bizim menfaatimizdir, milletin menfaatine mani olmak ise hıyanettir. Mağlup da olabiliriz. Fakat bu deliler (yani İttihatçılar) bir defa karar vermişler ve girmişler. Mani olmanın imkânı yok. Önlerine geçerek mani olmaya çalışsam beni mahvederler. Bu ise büsbütün delilik olur" şeklinde karşılık vermiştir.

Abdülbâki Dede, orduya moral için teşkil olunan Mücahidin-i Mevleviyye Alayı'na binbaşı rütbesiyle katılmıştır. İstanbul'da yapılan merasimde Veled Çelebi'ye vekâlet ederek Mevlevî gülbangı okumuş ve alay sancağını Veled Çelebi'ye teslim etmek üzere Konya'ya doğru yola çıkmıştır. Başlarında sikkeleri ve dervişane kıyafetleriyle Konya'dan Ankara'ya gelen alay, hükümet meydanında bir merasim yapmış, sonrasında Şam'a hareket etmiştir.

Tahir Olgun, Saadettin Nüzhet Ergun'a gönderdiği mektubunda Bâkî Dede'nin askerlik dönemiyle ilgili şu ifadeleri yer almaktadır: "Baki Efendi Mevlevî alayına binbaşı tayin edilmişti. Bir gün askeri kıyafetiyle kendisini gördüm. Başında destarlı sikke, arkasında derviş hırkasının kolsuzu denilebilecek bir pelerin, bacaklarında diz kapaklarını epeyce geçmiş çizmeler vardı. Sağ elinde bir kamçı bulunuyor, sol eliyle kayışı hamâyil olarak asılmış, eski redif yüzbaşılarının taktıkları gibi tahta kınlı bir kılıcı tutuyordu."

Abdülbâki Dede, alayla birlikte Şam'a gitmiş, hastalığı sebebiyle bir süre sonra geri dönmek zorunda kalmıştır. Abdülbâki Dede'ye çalışma ve gayretleri sebebiyle Harbiye Nezareti tarafından padişah adına takdir belgesi verilmiştir.

Daha ziyade manzum tarzda yazan Abdülbâki Dede'nin tahmis, taştir, murabbâ, muhammes, müseddes, muaşşer, müstezâd, kıt'a, nazm ve rubaileri yanında Farsça na'tları, rubaileri ve yüze yakın gazeli mevcuttur.

Tekkelerin Kapatılması

Postnişinliği 1925 yılına kadar süren Abdülbâki Dede, tekkelerin kapatılması sonrası diğer Mevlevi tekkelerde olduğu gibi burada da kayd-ı hayat şartıyla postnişinin ikametine izin verilmiştir. Ancak, vakıf gelirleri kesilen Abdülbâki Dede geçim sıkıntısı çekmiştir. Farklı yerlerde çalışan Bâki Dede, bir süre Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu üyeliğinde bulunmuş, İstanbul Türk Ocağı Müdürlüğü, Halk Fırkası'nda memurluk, Fuad Köprülü'nün delaletiyle Edebiyat Fakültesi Farsça hocalığı gibi görevlerde bulunmuştur. Darülfünun'un üniversite olmasından bir yıl sonra görevine son verilen Bâki Dede farklı kurumlara müracaatta bulunmuş olup son görev yeri Bakırköy Ermeni Lisesi Edebiyat öğretmenliğidir.

Tekkelerin kapanmasıyla birçok şeyh gibi toplum nezdindeki konumunu kaybedip maddi zorluklarla karşılaşan Abdülbâki Dede'nin, söz konusu değişimi anlattığı "Oldum" redifli bir şiiri vardır. Ahmet Remzi Dede Abdülbâki Dede'nin vefatına düşürdüğü tarihte, onun yaşadığı fakr u zarurete dikkat çeker mahiyette:

*Hâtıra gelmezdi böyle nâz-perver şeyh-i pâk
İhtiyac-âlûde olsun hasbünallahu's-Samed*
ifadelerine yer vermektedir.

Tekkelerin kapatılmasıyla semahanesi ve türbesi mühürlenmiş mevlavianenin Şeyh dairesi, Cumhuriyet döneminde uzun süre öğrenci yurdu olarak kullanılmıştır.

9 Eylül 1961'de hünkâr mahfilinin altında çıkan bir yangın sonucu semahane, şerbethane ve türbesi tamamıyla yanmıştır. Günümüzde Zeytinburnu ilçesi Merkez Efendi Mahallesi'nde bulunan Mevlavianenin yeniden inşa edilmesi için alınan karar, bugüne kadar uygulanamamıştır.

Vefatı

Bakırköy Ermeni Lisesi'nde iki ay kadar görev yapan Abdülbâki Baykara 24 zilka'de 1353/28 Şubat 1355'de elli iki yaşında vefat etmiştir. Perşembe günü vefat eden Baykara'nın cenazesi ertesi gün tekkesine götürülmüş, cumartesi günü Merkez Efendi Camii'nde öğleyi müteakip kılınan cenaze namazı sonrası Mevlavianenin bitişindeki Hamuşân Mezarlığı'nda, Mevlavianenin ilk postnişini Kemal Ahmed Dede (öl. 1009/1601)'nin yanına defnedilmiştir. Defnin ardından gazellerine nazire de yazmış olan yakın dostu Ahmet Remzi Dede, Mevlvî Gülbangi okumuş ve

*Ced-be-ced şeyh-i celîl-i tekye-i bâb-ı cedîd
Râz-dân-ı "bişnev ez ney çün hikâyet mî-koned"*

diye başlayan beş beyitlik bir tarih düşürmüştür. Mazioğlu'nun hazırladığı divanda yer almayan bir diğer tarih ise

*Celâleddin Efendi-zâde şeyh-i şâb iken el-hak
Verirdi neş'e eş'ârı Neşâtî'ye Mezâkî'ye*
mısralarıyla başlamaktadır. Dede'nin erken denebilecek

yaşta vefatında, çileli bir yaşam sürmesinin de etkisi olsa gerektir.

Kişiliği

Yenikapı Mevlevihanesi'nin dînî hükümlerine bağlılıktaki hassasiyeti dolayısıyla Halidilikle vasıflandırıldığı bir ortamda yetişmiş olması hasebiyle Abdülbâki Dede'nin de aynı hassasiyeti hayatında tatbik ettiği söylenebilir. Aşağıdaki rubaisi de her halde bunun bir tezahürüdür.

*Allah'a şükür ki müslümanım ben
Bir dîni bütün, sahib-i irfanım ben
Kur'an'a muhalif sözü almak gûşa
Ser-tâ-be-kadem bende-i Kur'an'ım ben*

Abdülbâki Baykara'nın yakın dostu Gölpınarlı, onun vefatı üzerine kaleme aldığı yazısında nazik, hoş sohbet ve nüktedan yönüne vurgu yapması yanında bir çocuk safiyetine de sahip olduğunu belirtir. Edebî yönünü tahlil etmek için büyük bir kitap yazmak gerektiğini belirten Gölpınarlı, onun için; "Bâkî, en büyük şair değilse bile en büyük şairlerdendir" ifadesine yer verirken, Mehmed Ziya da yaratılıştan gelen bu kabiliyetine dikkat çekmektedir. Kaleme aldığı manzum eserlerde klasik edebiyatın ağırlığı hissedilen Abdülbâki Dede, Erdoğan'ın ifadesiyle "klasik şiir içinde açılmış yenilik ve yerlilik yolunda ilerlemeye çalışmıştır".

Ahmet Remzi Dede, Abdülbâki Efendi'nin vefatı üzerine düşürdüğü tarihte geçen:

Şair-i mutlak edîb-i nüktedân Bâkî Dede

Yüz çevirdi nâgehân dâr-ı fenâdan tâ ebed

ifadeleri de onun edebî ve nüktedan yönüne vurgu yapmaktadır.

Yine Remzi Dede'nin, gazellerine de nazirelerde bulunduğu kişiler arasında, yakın arkadaşı Bâkî Efendi de vardır. Remzi Dede'nin,

Tâhir ü Bâkî'ye pey-revliktedir Remzî bekâ

Vakt olur derler cihânda nükte-gûhlar var idi

mısralarıyla biten manzumesi Tahirü'l-Mevlevî ve

Abdülbaki Dede ile olan yakın ilişkisine işaret etmektedir.

Abdülbâki Baykara, Yenikapı Mevlevihanesi'nde Ali Nutkî Dede'den itibaren tutulmaya başlayıp bir gelenek halinde sonraki postnişinler tarafından da tarih düşülen ikinci Defter-i Dervişân'a kendi döneminin dergâh ve Mevlevilik çerçevesindeki önemli olaylarını kaydetmiştir. Tuhfetu's-sâimîn, Târîh-i Beyhâkî Tercümesi gibi mensur eserleri de bulunan Dede'nin makaleleri Mahfel ve Darülfünun İlahiyat Fakültesi dergilerinde yayımlanmıştır.

Daha ziyade manzum tarzda yazan Abdülbâki Dede'nin tahmis, taştir, murabbâ, muhammes, müseddes, muaşşer, müstezâd, kıt'a, nazm ve rubaileri yanında Farsça na'atları, rubaileri ve yüze yakın gazeli olup, klasik edebiyat alanında varlık göstermiştir. Ebced hesabı ile manzum tarih düşürmede önde gelen isimlerdendir. Ebussuudzâde Mehmed Suud Yavî (öl. 1948), Abdülbâki Baykara'nın bu şiirlerini toplamış, Enfâs-ı Bâkî adıyla Millet Kütüphanesi'ne hediye etmiştir.

Musîkî yönü de olan Abdülbâki Dede'nin, babası Celaledin Dede gibi bazı manzumeleri bestelenmiştir.

Mesnevî'den Hikayeler

Haddi Aşmak

Bir gün adamın biri Mûsa peygambere geldi:
—Ya Mûsa, ne olur duâ et de ben hayvanların dilinden anlayayım ve bundan kendime hisseler çıkararak daha iyi bir insan olayım, dedi. Hz. Mûsa:
—Yürü, işine git, kaldıramayacağın yükün altına girme, bu hâlin senin için daha hayırlıdır” dedi.
Adam dinlemedi, ısrar etti:
—Ya Mûsa, ne olur hiç değilse kapımda yatan köpeklerle horozun dilini anlayayım” dedi.

Adamın ısrarı karşısında Mûsa (as) her ne kadar bundan vazgeçmesi için uğraştıysa da, adam ısrar etti. Bunun üzerine Hz. Mûsa bu konuda onun için duâda bulundu. Adam sevinerek evine döndü. Ertesi sabah hizmetçisi evin avlusunda sofrayı kurarken bir parça ekmek fırlayıp düştü. Horoz koşarak bunu kaptı. Köpek onun davranışına kızdı:

—Be horoz, bu yaptığın doğru mu? Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da. Mısır da yiyebilirsin, başka küçük taneleri de. Bense bu kapıda ekmekten başka bir şey yeme imkânına sâhip değilim, neden benim rızkımı kapıyorsun? dedi.

Horoz cevap verdi:

—Haklısın fakat hiç tasalanma, yarın bizim ev sahibinin eşeği ölecek, sen de böylece karnını iyice doyurursun, dedi.

Bunu duyan adam, hemen eşeği pazara götürerek sattı. Ertesi sabah da bakalım köpeklerle horoz ne konuşacaklar diye onları izlemeye başladı.

Köpek horoza sitem ediyordu:

—Yahu horoz kardeş, hani eşek ölecekti, biz de karnımızı doyuracaktık, ne oldu? diyordu.

Horoz: “Eşek ölmesine öldü, lâkin başka yerde; çünkü sahibimiz onu sattı. Fakat sen hiç merak etme, yarın at ölecek, o zaman daha büyük ziyafete konacaksın” dedi.

Bunu duyan adam ahıra koştu, atı aldığı gibi

pazara götürüp sattı. Sevinerek evine döndü: “Bu hayvanların dilini öğrenmek çok iyi oldu, böylece zarardan kurtuldum” diye düşünüyordu.

Ertesi sabah, acaba bugün ne konuşacaklar diye köpeklerle horozun yanına yaklaştı. Köpek yine horoza kızıyordu:

—Yahu horoz, bu sefer de dediğin çıkmadı, yoksa sen de mi yalana başladın?” dedi.

Horoz: “Hayır, ben yalan söylemedim, at ölecekti lâkin sahibimiz onu da sattı. Fakat merak etme, yarın onun çok değerli hizmetçisi ölecek, o zaman onun hayrına yemekler, helvalar verilecek, hepimiz doyacağız” dedi.

Bunu duyan adam hiç vakit kaybetmeden hizmetçisini götürüp sattı. .

Adam, “Bu horozla köpeğin dilini öğrenmem iyi oldu. Böylece pek çok zarardan kurtuldum” diye düşünerek sevindi ve ertesi gün yine köpeklerle horozun konuşmalarına kulak verdi. Köpek bu defa çok kızgındı:

—Yalancı horoz! diyordu, hani hizmetçi ölecek bu sayede karnımız doyacaktı, günlerdir beni yalanlarıyla avutup duruyorsun, bu sana yakışır mı?”Horoz:

—Ben yalancı değilim ve yalan söylemem. . Köle gerçekten öldü, lâkin burada değil, başka yerde. Çünkü sahibimiz onu sattı. Fakat hiç iyi etmedi. Çünkü bu sefer sıra kendine geldi. Zira ilkin kazâ-belâ eşeğe gelecek, böylece sahibimiz kurtulmuş olacaktı. Eşeği satınca, onun yerine ata geldi; atı da satınca köleye geldi. Köleyi de sattığından belâ ona gelecek. Sıra kendisinde, yarın sahibimiz ölecek, o sayede hepimiz doyacağız” dedi.

Bunu duyan adam ah vah etti, başını yerlere vurdu, ama iş işten geçmişti. (Mesnevî, III, beyit: 3266 vd.)

Açıklama

Haddi Aşmanın Zararı (Hayvanların dilinden anlamalı mı?)

» Prof. Dr. Mehmet Demirci

İnsanoğlu merak ve tecessüs sâhibidir. Bilmediğini öğrenmek ve daha çok şey bilmek ister. Bu isteğini yeni buluşlar ve keşifler için yönlendirdiği takdirde, şahsı için ve toplum için faydalı sonuçlar elde eder.

Biz geleceğimizi ve kaderimizi önceden bilemeyiz. Bu konudaki merak da bir dereceye kadar normal karşılanabilir. Ama bunun için şartların zorlanması doğru değildir. Hele hikâyemizde olduğu gibi, yakın gelecekte olacak şeyleri sıra dışı yollardan öğrenip, bu bilgiyi tamâmen şahsî çıkarları için, üstelik başkalarının zararına olacak şekilde kullanmak tamâmen ahlâk dışı bir tavidir.

Gayba îman, geleceğimizi bilmemek çok defa daha verimli ve gayretli olmamızı sağlar. İnanan, doğruyu ve güzeli bilen insan, bütün çabasını bu yönde, doğru ve güzel istikametinde kullanmakla yükümlüdür. Sonuçta elde edilecek şey, kendisine olmasa bile mutlaka birilerine faydalı olacaktır.

Hız. Mevlâna hikâye arasında şöyle der:

"Malını kaçırdı ama iyi bil ki kendi kanına girdi"

"Bir ziyâna uğramak, bir çok ziyanları def edecekti. Cismimiz, malımız canlarımıza fedâdır; canımıza gelecek belâ, cismimize, malımıza gelir."

Bu anlayışın etkisiyle olmalı ki; evlerde tabak, bardak gibi şeyler kırılınca: "Kırıldıysa da zararı yok, gelecek kazâyı def eder." derler. Onun için insan bir musîbete uğrayınca, bağırıp çağırma yerine, onun belki de daha büyük bir felâketin önleyicisi olduğunu düşünerek tesellî bulmalıdır. "Cana geleceğine mala gelsin" diye üzüntüsünü azaltmalıdır.

Mesnevî'de şöyle devam edilir."Gazaba

uğradın mı pâdişahlara malını verir, başını kurtarırsın. Bunu bildiğin halde, kazâyı düşünce nasıl olur da Allah'tan malını kaçırmaya çalışırsın?" (Beyit: 3341-42)

Mesnevî şârihleri, bu noktada sadaka vermenin de bir tür başını kurtarmaya yarayacağı üzerinde dururlar. Bu konudaki âyet ve hadislere dikkat çekicidir:

"Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz adet tane bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir." (Bakara, 2/261)

Şöyle güzel inanışlarımız vardır: "Sadaka, belâyı def eder ve ömrü uzatır. Sadaka kötü ölümü önler. Sadaka Allah'ın gazabını teskin eder."

"Sadaka" kavramı bir anlam kaymasına uğramıştır. Sadaka, vereni yüceltip alanı aşağılatan bir görünüm taşımamalıdır. Aksine, sağ elin verdiği sol el bilmeyecek tarzda olmalıdır.

Tarihimizdeki "sadaka taşları" tam da bu anlayışa uygun örneklerdir. Eski İstanbul'da yardımların en göze batmayan "sadaka taşları" kullanarak yapıldı. Bu taşlar bir buçuk-iki metre yüksekliğinde mermerden olurdu. Üst kısımlarının ortasına çanağa benzer bir oyuk açılır, sadaka verenler parayı buraya bırakırlardı. İhtiyacı olmasına rağmen dilenmekten çekinenler akşam saatlerinde taşın yanına para almaya gelir ama bırakılan meblâğın tamamını değil, ihtiyaçları olduğu kadarını alırlardı. Bu hâliyle sadaka ve her türlü yardımlaşma, toplum dayanışması ve sağlamlığının sigortalarından biridir.

Mevlevîlikte Sanat Musavvir

» Maarif Erdem

'O Allah ki seni yarattı, seni düzgün yapılı kılıp ölçülü bir biçim verdi. Seni dilediği her hangi bir şekilde parçalardan oluşturdu.' (İnfitâr Suresi 7 ve 8. ayetler)

Geçen sayımızda sanatın Mevlevîlikte yorumlanmasına ve ne türden bir vasıta olduğuna kendi penceremizden şöyle bir bakıvermiştik. Bu ayda yazımızın devamı niteliğinde bir araştırmayla Allah (c.c.) Hazretleri'nin Ulu İsimlerin'den olan Musavvir esmasına şöyle bir bakmaya gayret edeceğiz.

هُوَ اللَّهُ الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْفَضُّوْرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

'O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şânını yüceltmektedirler. O, gâlib olan, her şeyi hikmeti uyarınca yapandır.' (Haşr Suresi 24. ayet)

Ayetten de anlaşıldığı üzere 'Musavvir' isminin Türkçe anlamı, şekil verendir. Tasvir eden, her şeye şekil ve suret veren Allah (c.c.) yarattığı her surete bir de can vermiştir. Eskiler 'Allah (c.c.) Hazretleri cansız

‘Burada gizli birisi var. Kendini yalnız sanma, onun kulağı pek hassastır. Her şeyi çok iyi işitir. Sakın kötü söz söyleme.’

—Hazreti Mevlânâ

yaratmaz, her yarattığında bir can vardır biz anlamayız.'derler. Bizim algımızı aşsa da yaratılan her şeye verilen lütfedilen bu canlılık günümüzün teknolojisinde daha da net görülmektedir. Metabolizmalar, tek hücreliler ve daha neler neler. Bu lütuftan, ihsandan hisselerini alarak karşımıza dikilivermişlerdir. (Burada bir şeyi hatırlatmak isterim Mevlevilikte eşya ile görüşme böylesi bir canlılığın selamlaşması olarak da algılanmalıdır. Vücudumuzdaki eşyalık özelliği ile eşyadaki vücutluk özelliğinin görüşmesinin zahiri bir ifadesidir.)

Yaratılan her nesnenin mutlak müessiri Allah'dır (c.c.). Ulu bir ruhaniyete sahip olan her nesne aslında müessirinin yaratma kudretinin birer numunesidir.

Allah'ın(c.c.) Zatı Şerifleri kavranamaz olduğundan mıdır bilinmez, O'nun eserlerinde hakikati (gerçeği) arayanlar gerçek sanatkar sayılırlar. Nasıl ki bir sanatçı bir yapıtında kendisini seyretmekten veya dinlemekten zevk alıyorsa, hakikati arayan Şeydalar da Allah'ın(c.c.) eserlerini tefekkürle sükun bulurlar. Bu sükunet sözün bitip seyrin başladığı bir hal olduğunda, 'Huzurda' olmanın tadıyla kendilerinden geçerler. Sanat eserini inceleyen bir yorumcudan ziyade o eserde kendisini kaybeden bir izleyici kıvamındadırlar.

Hazreti Mevlana şu beyti ile huzuru nasıl da güzel anlatmış.

'Burada gizli birisi var. Kendini yalnız sanma, onun kulağı pek hassastır. Her şeyi çok iyi işitir. Sakın kötü söz söyleme.'

(Divan-ı Kebir, 1. cilt.188 numaralı şiir) (Gölpınarlı Mesnevi dipnot)

Huzurda olduğunu bilerek yaşayan kişi o kudretin ağırlığı karşısında zaten çok konuşamaz. Seyreder ve dinler. Gönlünde peyda olan bir feyzin keyfiyeti ile kendinden geçer. Ancak sanatkardan ve sanattan bihaber olanlar bu tadı bilemezler.

'Sema her andıkça gönül deryasında dalgalar şahtlanır. Her gönül samai seyretmeye layık değildir. Gönüller denizine eren mutlulardır ki badeden coşar ve semain hakkını verirler.' (Divan-ı Kebir'den seçmeler,61 numaralı beyt)(Yakup Şafak)

Bu hal Hazreti Musavvir'in gönül ehli olanlara bir ihsanı ve kendi esrarlı güzelliğini sezmek için bir vasıttır. Şimdi kendi kendimize sorarsak Allah neden böyle bir yol terci eder diye. Haddimizi aşmayalım ve Ahkamullah deyip dinlemeye gayret edelim!

Mesnevî'de ve Divanı Kebirde Mevlana Hz. birçok coşkun beyitlerinde sanatın nasıl bir hal alarak insanı benliğinden sıyırdığını anlatmıştır. Herkesin aynı keyfi alamayacağını farklı bakış açılarına göre bunun sezileceğini de belirtmektedir. Güzel bakan güzeli görür, güzel işiten güzeli duyar misali.

Hatta musikinin mahiyeti tartışılırken o:

Hikmet sahibi kişiler,"Biz" derler hoş a giden bu musiki nağmelerini gökyüzü ve gökyüzünde bulunan yıldızların hareketinden aldık.

Halkın tamburla çaldığı, ağzıyla söylediği sesler, gökyüzünün dönüşünden çıkan seslerdir."

Müminler derler ki "cennetin ruhani tesiri ile bütün çirkin sesler güzelleşir..." (Mesnevi,4. Cilt 733-735.beyt)

diyerek bakış açısının ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. O halde sanatı icra eden kadar sanatı izleyeninde sanatla haşır neşir olması lüzumludur. Huzurda olduğunun idraki ile yaşamak, gerçek sanat sahibinin eserlerinde onun izlerini aramak ve Allah (c.c.) ile bir irtibat halinde bulunmak Mevlevi sanatında olduğu kadar günlük yaşamda da son derece önemlidir.

İnsan içgüdüsel olarak bu tasvirin bir takipçisi ve doğuştan hayranıdır. Zaman içerisinde dünyevi bir takım dürtüler bu hali sırlamaya gayret etse de kendiliğinden o güzelin esiri olur. Sanatkar bununla yetinemez. O da içgüdüsel olarak bu eşsiz sanatı taklit etme çabasına girer. Kimsenin keyif almadığı sesleri alır besteler yapar ve insanları duygudan duyguya atar. Resim, heykel, hat ve benzeri sanatla meşgul olan sanatçıların gayesi; herkesin baktığında göremediği ayrıntıları ve güzellikleri, kendi bakışıyla ve sezişiyle paylaşmaktır.

Neticede bir sanatkar ne yaparsa yapsın Hazreti Musavvir taklitten öteye geçemez. Ancak bu taklitte kendi görgüsünü artırır. Bu da kul ile Allah arasında bir alış verişe sebep olur. Bu alışveriş insanın köşelerinin yumuşaması, naifleşmesi ve eşyaya bakışında ki olgunlaşmadır.

Bu sayımızda da kendi penceremizden bir nebze sanat ve Mevlevilikteki tecellilerini yorumlamaya çalıştık. Bizim çabamız düşünme ve araştırmaya sevk etmekten başka bir gaye taşımamaktadır. Umut ederiz ki maksadımıza hep birlikte ulaşırız.

Kütahya Mevlevîhanesi

Kütahya Börekçiler Mahallesi'nde, Dönenler Meydanı'nın güneybatısında, Ulu Cami'nin doğusunda bulunan Mevlevihane, Konya ve Afyonkarahisar Mevlevihanelerinden sonra Mevlevi kültüründe üçüncü önemli merkezdir. Mevlevihane'nin ilk Postnişini Celaleddin Ergun Çelebi'den ötürü Erguniye Dergâhı, Ergun Çelebi Zaviyesi veya Zaviye-i Erguniye isimleri ile de tanınmaktadır.

Mevlevihane'nin ilk yapısı Emir İmadüddin Hezar Dinari tarafından 1237-1243 yıllarında yaptırılan Hezar Dinari Mescidi'dir. Celaleddin Ergun Çelebi'nin sonra da diğer postnişinlerin buraya gömülmesinden sonra mescit Ergun Çelebi Türbesi'ne dönüşmüş, kuzeyine de Mevlevihane'nin semahanesi eklenmiştir. Mevlevihane'nin ilk postnişini olan Celaleddin Ergun Çelebi'den sonra yerine oğlu Burhaneddin İlyas Çelebi, ardından amcazadesi Zeynüddin Çelebi post makamına oturmuştur. Timur'un Kütahya'yı işgal etmesi ve II.Yakub Çelebi'nin ölümünden sonra Kütahya Osmanlıların yönetimine girmiştir. Bu nedenle de Kütahya Mevlevihanesi 1543 yılına kadar işlevini sürdürememiştir. Bu tarihte Kütahyalı İbrahim ve Mehmet dedeler Mevlevihane'yi yeniden faaliyete geçirmiştir.

Mevlevihane'nin ilk yapısı ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Mevlevihane 1812 yılında yeniden yapılcasına onarılmış, 1814 yılında yanına harem ve selamlık daireleri eklenmiştir. Mevlevihane 1838-1839 yılında ise yeniden yapılmıştır. Sultan Abdülmecit döneminde 1841-1842 yılında bir kez daha onarılan Mevlevihane'nin postnişini Hacı Abdullah Efendi de 1848'de buradaki çeşmeleri onarmıştır. Sultan II.Abdülhamid'in isteği ile Mevlevihane 1887-1889 yıllarında yeni bir onarım geçirmiştir. Zamanla bu yapılar da harap olmuş, semahane

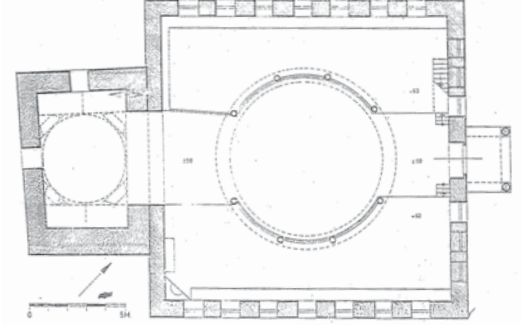
Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1964 ve 1972 yıllarında onarılmış, yapılan ilavelerle Dönenler Camisi ismi altında ibadete açılmıştır.

Başbakanlık arşivindeki 1838 tarihli krokilere göre Mevlevihane'nin kuzey yönünde giriş kapısı, güneyinde de eski giriş kapısı bulunuyordu. Büyük olasılıkla güneydeki kapının hareme ait olduğu sanılmaktadır. Mevlevihane, iki katlı kare planlıdır. Semahane 14.70x14.60 m. ölçüsünde olup, üzeri on sekiz sütunun taşıdığı bağdadi bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının yan ve ön cephelerinde iki sıra halinde dikdörtgen pencereler bulunuyordu. Semahanenin ortasında iki kat yüksekliğindeki yuvarlak sema meydanı bulunmaktadır.

Semahanenin mescidi kare planlı, iki katlı üç taraftan iki sıralı pencerelerle aydınlatılmıştır. Cephenin ortasındaki semahaneye giriş kapısı üzerinde iki çini levha bulunmaktadır. Bunlardan alttaki büyük çinide kobalt renkli zemine beyaz talik yazı ile "Ya Hazreti Ergun" hattat Halil Mahir tarafından yazılmıştır. Büyük olasılıkla bu çini Mevlevihane'nin 1887-1889 onarımında buraya konulmuştur. Alttaki küçük çinide lacivert üzerine mavi ve kiremit renkli talik yazı ile "Ya Hazreti Mevlana" yazılmıştır.

Semahanenin iki yan cephesinde altlı üstlü on dört dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Arka cepheden köşedeki merdivenlerle de ikinci kattaki kadınlar mahfiline çıkılmaktadır.

Mevlevihane'nin türbesi semahaneden daha eski bir tarihe ait olup, Beylikler ve belki de Selçuklular dönemine kadar inmektedir. Semahane-mescidin güney batısına bitişik olan türbe, 7.40x4.50 m. ölçüsünde dikdörtgen planlıdır. Üzeri de

tromplu bir kubbe ile örtülmüştür. Türbe 5 m. genişliğinde sivri bir kemerle semahaneye bağlanmıştır. Burası batı ve güney duvarındaki iki pencere ile aydınlatılmıştır. Türbe içerisinde dergâhın ilk postnişini Celaledin Ergun Çelebi ile oğlu Burhaneddin İlyas, Zeynüddin Çelebi, Sâkıp Mustafa Dede, Kâmile Hatun, Hâce Fatma Hatun, Havva Hatun, Şeyh Mehmet Muhlis Çelebi, Ali Şakir Çelebi ve İsmail Hakkı Çelebi burada gömülüdür.

Reisül Küttab Galib Efendi 1814'te Mevlevihane'nin bitişiğindeki evini haremlik olarak Mevlevihane'ye bağışlamıştır. Bu bölüme eski tekke kapısının sağındaki mezarlığın (Hamuşan) yanındaki harem kapısından girilen geniş bahçenin güneydoğusundadır. Yan yana iki mekândan meydana gelmiştir. Mevlevihane'nin 1838-1839 yılında yapılan yenilenmesi sırasında bu iki mekân yıkılmış ve yerine iki katlı büyük harem-selamlık ile, kuzeyine de matbah-ı şerif ve derviş hücreleri yapılmıştır. Buradaki harem-selamlık bölümü L şeklinde olup, üst kata hamuşana bitişik kapıdan girilmektedir.

Bu gün Dönenler Camii adıyla anılan Semahane bölümü 1959 yılında vakıflar tarafından onararak ibadete açılmıştır Mevlevihane Asitane olarak bilinirdi.

Hezar Dinari Mescidi çekirdek baz alınarak etrafına semahane, dede hücreleri, meşruta ve kütüphane bina edilmiştir. Semahane, sonradan mescit olarak da kullanılmaya başlanınca Hezar Dinari Mescidi türbe haline getirilmiştir Türbe de Mevlana Celaledin-i Rumi'nin torunu Ergun Çelebi ve yakınlarının sandukaları bulunmaktadır. Kütahya, Konya ve Afyon'dan sonra mevlevilik tarikatının üçüncü büyük merkezi olarak bilinir. Mevlana'nın torunu

Ergun Çelebi' den başka oğlu Sultan Veled' de Kütahya'yı şerefliendiren ve Kütahya'yı gerçekten seven beğenen meşhurlar arasındadır. Sultan Veled Kütahya için:

*"Kütahya'da bir ay kalana ne mutlu,
İki ay kalacak olursanız, daha fazla müstefid ve münfeyiz olursunuz.*

Kütahya kusursuz bir güzeldir.

Böyle kusursuz güzele zeval olur mu?

*Ya Rab, bu memlekete kaza-bela verme,
Cennet Kütahya'nın ya altındadır ya üstünde,
Feda olsun Lahor, Keşmir, Tebriz Kütahya' ya."*

demiştir. Bu sözleri Mehmed Dumlu Hoca, Feridun Nafiz Uzluk beyden,nakletmiştir. Bu gazel "Divan-ı Sultan Veled" de mevcut olup yayınlanmıştır. Semahanenin kütüphanesi sonradan Vahit Paşa Kütüphanesine devredilmiştir

İçeride türbeye açılan kemerin sağında "Adli" mahlası ile sultan II.Mahmud' un tuğrası ve iki tane kitabe vardır. Birinci 1812, ikincisi 1841' deki onarımlara ait kitabelerdir. Son onarım tarihi 1959' dur. Dede hücreleri olan kısım bu gün Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından fakirlere yemek dağıtımda aşevi olara kullanılmaktadır. Kütahya mevlevihanesi, Konya ve Afyon' dan sonra erken dönem mevlevihaneleri içinde ve mevlevi dergahlarından 76 zaviye ve 14 asitaneden birisi olarak bilinirdi.

Zamanla harap duruma gelen harem-selamlık 1970'li yıllarda yıktırılmış ve yeri park haline getirilmiştir. Semahane ile birlikte Sultan II.Abdülhamid döneminde yeniden yapılan matba-ı şerif ve derviş hücreleri zamanla harap olmuş, 1964 yılında onarılmış ve bazı değişikliklerle Kızılay Aşevi haline dönüştürülmüştür.

Ney

» Timuçin Çevikoğlu

Ney, Klâsik Müziğimizin tek nefesli sazı ve Tasavvuf Müziğimizin baş sazıdır. Bu sazın en eski adı olan nâ veya nay, Sümerceden Farsçaya geçen bir sözcük olup, kâmiş, kargı anlamına gelir. Arap toplumunda üflemeli çalgıların hemen tümü için kullanılan, nefes borusu veya ses organı anlamındaki mizmâr sözcüğü, bazen ney için de kullanılmıştır. Türkçede ise hemen her zaman bu saza ney denmiştir. Ney, çeşitli Avrupa ülkelerinde ise benzer adlarla (örneğin Romanyada naiu adıyla) anılmıştır. Farsça, çalan, icrâ eden anlamına gelen -zeden sözcük eki ile takılanarak oluşturulan neyzeden, zamanla bozularak, ney icrâcısı anlamında günümüzde de kullanılan neyzene dönüşmüştür. Arapça kurallarına göre oluşturulan nâyî sözcüğü de neyzen yerine kullanılmıştır.

Sümer toplumunda MÖ 5000 yıllarından itibaren kullanıldığı sanılan bu saza ait elimizdeki en eski bulgu, MÖ 2800-3000 yıllarından kalan, bugün Amerikada Phledelphia Üniversitesi Müzesi'nde sergilenen neydir. Neyin o dönemlerde de dinsel törenlerde kullanıldığı sanılmaktadır. Assomption rahiplerinden Thibaut'un "esrârengiz, cezbedici, tatlı ve âhenkli bir ses" diye tanımladığı ve şu şekilde şiirleştirdiği ney sadâsı, her dönemde insanları derinden etkilemiş ve özellikle dinsel duyguları çağrıştırmıştır: "Kamışların üzerinden geçerken, kuşları uyandırmaya korkan tatlı bir meltemin kanat çırpınışları..."

Sadâsından gelen bu özellik, neyi ilişkide bulunduğu her

toplumda önemli hâle getirmiştir. Türklerin İslâmiyeti kabûl ile birlikte kullanmaya başladıkları ney, bu yüzyılda yaşamış büyük mutasavvıf ve velî Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin etkisiyle XIII. yüzyıldan itibaren tasavvufun da sembolü hâline gelmiştir.

XV. yüzyılda yaşamış bir gezgin olan Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın seyahatnâmesinde kendilerine mahsus bir nota yazısı geliştirip kullandıklarını da bildiğimiz Hitay Türkleri'nin hâkanlık sarayından naklettikleri oldukça ilginçtir: "Sadinfu şehrindeki hâkanlık sarayının önünde üçyüzbin kadar kadın ve erkek toplanmıştı. İki bin kadar sâzende sazlarını aynı sese düzenleyip (akord edip), hep bir ağızdan hâkana duâ ettiler. Köslerin iki yanlarında kemençe, ney, mûsikâr ve diğer sazlarla hânendeler oturmuşlardı. Neyzenlerin bazıları neyi bilindiği üzere çalıp, bazıları ortasındaki deliklerden üflüyorlardı."

Bu anlatılanlardan mûsikîde çok ileri gittikleri bilinen Hitay Türkleri'nin neyi, Orta Asya'da eskiden beri kullandıkları ve hatta onu tıpkı bir yan flüt gibi de üfledikleri anlaşılmaktadır.

Tarihte Nây-ı Türkî, Hoş Nây (veya Koş Ney), Kurre Nây gibi adlarla anılan bugün yapısını ve özelliklerini tam olarak bilemediğimiz ney adından türemiş pek çok saz bulunmaktadır. Ancak birer meydan sazı olarak kullanılan bu sazların bugünkü ney formundan çok farklı olduğunu sanıyoruz.

Hız. Mevlânâ'nın düşüncesinde ney, "insan-ı kâmil"ın sembolüdür ve aşk derdini anlatmadadır. Benzi sararmış, içi boşalmış, bağı dağlanarak delikler açılmış, ancak Yüce Yaratıcı'nın üflediği nefesle hayat bulan, geldiği yere özlem duyan ve insanlığa sırlar fısıldayan bir dosttur. Bu yüzden Mevlevîlerce kutsal sayılarak "nây-ı şerîf" diye anılmıştır.

Türklerin İslâmlaşma süreci X. yüzyılda başlamıştır. İslâmiyet ile birlikte, toplumda var olan mistik düşünce ve anlayış İslâmî bir kimliğe bürünerek, Türk tasavvuf anlayışının temellerini oluşturmuştur. Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu anlayışın Türk toplum hayatına yerleşmesini sağlamışlardır.

Türklerin İslâmiyetten önceki dinleri olan Şamanizm, Animizm ve Totemizmde de mûsikînin çok önemli rolü vardır. Bu dinlerin tümünde törenler müzik eşliğinde yapılmıştır. Örneğin çoğunlukla hâkim olan Şamanizmde kam, baksı veya şaman denilen din adamları dînî mesajlarını mûsikî yardımıyla iletmışlerdir.

Türklerin dînî hayatlarında, özellikle tekke hayatında, âyin ve diğer dînî törenlerde (cem, zikir, deverân vs.) mûsikînin rolü büyükse de birçok tarîkatin törenlerinde telli çalgıların yer almasına izin verilmemiştir. Ancak törenlerinde saz kullanan hemen bütün tarîkatlerde ney, bendir ile birlikte baş saz olarak yer almıştır. Bilhassa Mevlevîlikte neyin önemi çok büyüktür. Hız. Mevlânâ'nın Mesnevî'si şu dizelerle başlar:

"Bişnev ez ney çün hikâyet mî küned
Ez cüdâyîhâ şikâyet mî küned
Gez neyistân tâ merâ bübrîde end
Ez nefîrem merd ü zen nâlîde end
Sîne hâhem şerha şerha ez fırâk
Tâ begûyem şerh-i derd-i iştîyâk "

"Dinle neyden, zirâ o bir şeyler anlatmada
Ayrıklıklardan şikâyet etmededir.
Ney der ki: Beni kamışlıktan kopardıklarından beri,
İniltim kadın - erkek herkesi ağılattı.
Ayrılık bağırmı delik deşik eylesin,
Tâ ki aşk derdini anlatabileyim."

Hız. Mevlânâ'ya göre mûsikî Allah'ın lisânıdır. Yüce Yaratıcı Bezm-i Elest'te ruhlara mûsikî ile seslenmiştir. Bu sebepten

hangi ırktan, hangi renkten, hangi milletten, hangi dilden veya hangi dinden olurlarsa olsunlar, tüm insanlar mûsikî ile aynı duyguları paylaşabilirler. Hiçbir sanat insan rûhuna mûsikî kadar doğrudan doğruya ve içinden kavrayacak şekilde nüfûz edemez. Mûsikî, son derece değerli bir mânevî temizlenme, ferahlama ve yücelme vâsıtasıdır. Rûhu kir ve paslardan temizlediği gibi, ona batmış olan dikenleri de ayıklayarak tedâvi eder. Mûsikî ile temizlenmeyen rûh yükselemez, aksine yerdeki bayağı ihtiraslara bulaşarak kirlenir ve körelir. Gerçek mûsikî insana hayvânî hisleri hatırlatmak şöyle dursun, ona "sonsuz varlık"ı hissettirir, sezdirir. Bu sezgiyle onu O'na yaklaştırır ve nihâyet ulaştırır. Bunda en etkili ses ise ney sadâsıdır.

Hız. Mevlânâ'nın düşüncesinde ney, "insan-ı kâmil" in (yani bir takım aşamalardan geçerek olgunlaşmış insanın) sembolüdür ve aşk derdini anlatmadadır. Benzi sararmış, içi boşalmış, bağı dağlanarak delikler açılmış, ancak, Yüce Yaratıcı' nın üflediği nefesle hayat bulan, tıpkı insan gibi geldiği yere özlem duyan ve delik deşik olmuş sînesinden çıkan feryâd ve iniltileri ile insanlığa sırlar fısıldayan bir dosttur. Bu sebeple ney, Mevlevîlerce kutsal sayılarak "nây-ı şerîf" diye anılmıştır.

"Ney hadîs-i râh-ı pür hûn mîküned
Kıssahâ-yı ışk-ı Mecnûn mîküned"

"Ney, kanla dolu bir yoldan bahsetmede,
Mecnûn' un aşkıdan hikâyeler anlatmadadır"

"Âteş-i ıskest ke'ender ney fütâd
Cûşîş-i ıskest ke'ender mey fütâd"

"Aşk âteşi ki neyin içine düşmüştür,
Aşk coşkunluğu ki meyin içine düşmüştür."

"Hem çü ney zehrî vü tiryâkî ki dîd
Hem çü ney demsâz ü müştâkî ki dîd"

"Ney gibi hem zehir, hem panzehir,
Ney gibi hem hemdem, hem müştâkî kim gördü?"

- 8- Mansur
- 9- Mansur-Şah Mâbeyni
- 10- Şâh
- 11- Dâvud
- 12- Dâvud-Bolâhenk Mâbeyni

Zaman içinde Kutbü'n-nâyî Hamza Dede'den başlayarak, Kutbü'n-nâyî Osman Dede, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Said Dede, Neyzen Yusuf Paşa, Dede Sâlih Efendi, Azîz Dede, Neyzen Tevfik, Neyzen Emin Dede, Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Fahreddin Dede, İhsan Azîz Bey, Halil Dikmen, Halil Can, Süleyman Erguner (dede), Hayri Tümer, Gavsî Baykara, Ulvi Erguner, Burhanettin Ökte, Aka Gündüz Kutbay, Ahmet Polatöz, Fuat Türkelman, Doğan Ergin, Selâmi Bertuğ ve ebedî âleme göçen diğer neyzenlerimiz bu sazı ihyâ etmiş, ney sadâsı ile gönüllere nur saçmışlardır.

Başta Kutbü'n-nâyî Niyâzî Sayın olmak üzere bugün yaşayan neyzenlerimiz de yüksek medeniyetimizin bu seçkin geleneğini yaşatarak, geleceğe taşımaktadırlar.

Kaynaklar :

- Akinci, Laika Karabey, Garplı Gözüyle Türk Musikisi, İstanbul 1963.
Çelebioğlu, Amil, Mesnevi-i Şerif Manzum Nahif Tercümesi, İstanbul 1967.
Çevikoğlu, Timuçin, Türk Mûsikîsi Sazları Ney, www.turkmusikisi.com, Konya 1997.
Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Musikisi Antolojisi, İstanbul 1942.
Erguner, Süleyman, Ney-Metod, İstanbul 1986.
Öztuna, Yılmaz, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, Ankara 1990.
Polatöz, Ahmet, Sazlarımız Ney adlı makalesinden Adana 1985.
Rauf Yekta Bey, Türk Musikisi, İstanbul 1986.
Tura, Yalçın, Türk Musikisinin Mes'eleleri, İstanbul 1988.
Yöndemli, Fuat, Mevlevilikte Sema Eğitimi, Ankara 1997.
Yücel, Mehmet, Ney, www.neyzen.com, İzmir 1998.

Ney, sarı renkli, sert ve sık lifli kamıştan yapılır. Sıcak iklim bölgelerinde ve taban suyu yüksek, sulak yerde yetişen bu kamışın birbirinden az ya da çok farklı cinsleri bulunur. En çok tercih edilen Nil, Âsi ve Ceyhan nehirlerinin kıyılarında yetişen kamışlardır.

Neylerin üst ve alt ucuna çatlamayı önlemek için çeşitli metâllerden yapılmış, kamışa sıkıca giren ve adına paravâne denilen birer bilezik takılır. Neylerin boğum çizgilerine çatlamalara karşı dayanıklılığını arttırmak ve süslemek amacıyla gümüş veya başka madenlerden teller sarılabilmektedir.

Neylerin üst ucuna (üflenene yerine) sesin daha net çıkması ve dudakların yarananmaması için başpâre denilen bir parça takılır. Başpâre genellikle manda boynuzundan yapılmakla beraber, fildişinden, abanoz veya şimşir gibi sert ağaçlardan yahut benzer malzemelerden yapılabilir.

Geleneksel Sistemimizin her bir âhenk düzeni için îmâl edilmiş neyler o âhengi adıyla anılır:

- 1- Bolâhenk
- 2- Bolâhenk-Sipürde Mâbeyni
- 3- Sipürde
- 4- Sipürde-Yıldız Mâbeyni (Müstahsen)
- 5- Yıldız
- 6- Kız
- 7- Kız-Mansur Mâbeyni

**Ey Hakkın âşığı gel olma sen hercai
Kalma surette talep kıl güher manâyı
Bab-ı teslimde bulunan lâ deme bil illayı
Ger ayânen göreyim dersin eğer Mevlâyı**

**Mahv edüp varını gel dinle kudüm ve nâyı
Dest-i ihlas ile dut damen-i Mevlâna yi**

**Cehd edüp meclis-i irfâne gir ol hâki kadem
Etme evkatı heba sen seni bil ol âdem
Sensin ol deraha nemâye-ideryay-ı hikem
Olayım derse eğer sırrı Ali'ye mahrem**

**Mahv edüp varını gel dinle kudüm ve nâyı
Dest-i ihlas ile dut damen-i Mevlâna yi**

**Hidmet-i hazret-imuallâya olanlar mazhar
Hırka pûş oldu bilir sikkeyi serefser
Çile-i aşkı çekip arif olup açtı basar
Ey olan teşne leb cam-u vasil-ı dilber**

**Mahv edüp varını gel dinle kudüm ve nâyı
Dest-i ihlas ile dut damen-i Mevlâna yi**

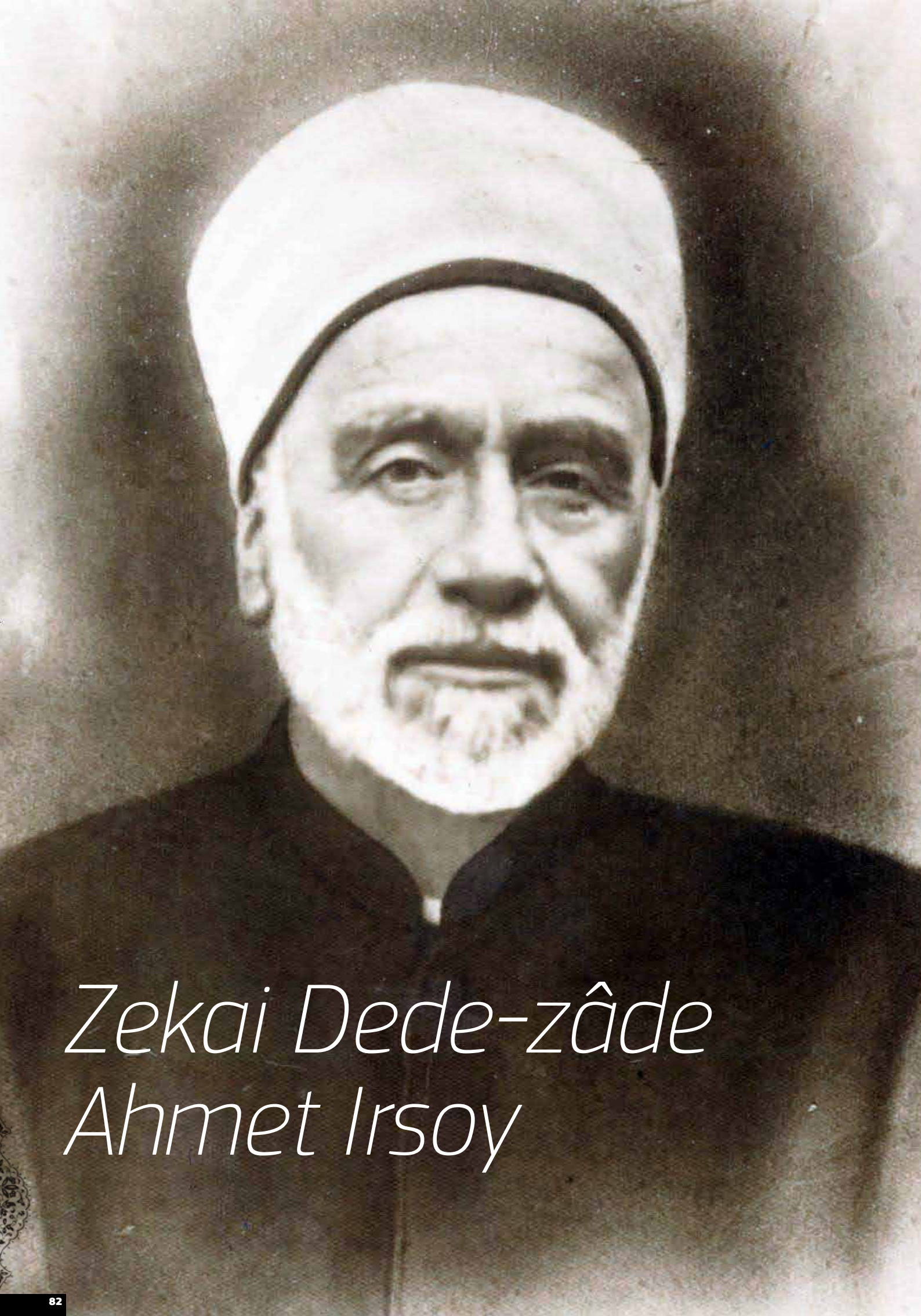
**Kıl semâ' aşkile sermest olub mahv-ü vücüd
Bilesin tâ ki nedir bank-i rubab u ney u ûd
Hep eder aşkı lebigâm u zeban zikr-i vedûd
Ger sana vuslat-ı Mevlâ ise ey dil maksud**

**Mahv edüp varını gel dinle kudüm ve nâyı
Dest-i ihlas ile dut damen-i Mevlâna yi**

**Hami yâ dergeh-i hünkârı idüp câv-ı penah
Sürme et çeşme-i dile hâk-i (der)inden her gâh
Kesme ümidini kim kân-i keremdir ol şâh
Lutf -eder menzil-i maksuda erersin billâh**

**Mahv edüp varını gel dinle kudüm ve nâyı
Dest-i ihlas ile dut damen-i Mevlâna yi**

Gaffar Baba

*Zekai Dede-zâde
Ahmet Irsoy*

Klasik Türk mûsikîsinin en büyük mûsikîşinas ve en üstat bestekarlarından Hafız Mehmed Zekâî Dede ile eşi Fatma Hanım'ın iki evladından ikincisi olan Ahmed Efendi, 1869 yılında İstanbul'da Eyüp'de Cedîd Ali Paşa mahallesinde doğmuştur, (ilk evlat 1866 yılında doğmuş ve 37 yaşında iken 1903 yılında ölmüş olan Ayşe Sıdika Hanım'dır.) Asıl adı Ahmed/ mahlası İlhamî'dir. Eyüp'de La'lîzâde Abdülkadir Efendi iptidaî mektebim (ilk okul) bitirdi. Aynı zamanda babasından hıfza çalışarak (Hafız) oldu. Bu sırada 12 yaşlarında idi. Daha sonraları Kumbârâne baş imamı Reisü'l-Kurra Süleyman Efendi'den Kur'an'ın kıraat ilmi olan Seb'a-Aşere-Takrîb'den icazet almıştır, îcazeti aldığı zaman 17 yaşında olduğuna göre hocasına uzun zaman devam ettiği ortaya çıkar. Babasından Sülûs ve Nesih yazı şekillerim de öğrenmiş olan Ahmed Efendi, bir süre askerî rûşdiyeye de devam etmiş, sonra bu öğrenimim yarım bırakmıştır. 1892 yıllarında Eyüp ders-i âmlarından (evvelce talebeye, medreseliye, herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse, cami hocası) Hoca Raik Efendi den İslam dininin ilimlerin ve bu arada da Arab dilini en iyi şekilde öğrenerek icazet almıştır.

Birçok okullarda mûsikî öğretmenliği yapmış olan Hafız Ahmed Efendi, Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzâde Seyfeddin Efendi'nin imamlığını yapar, ramazanda Şehzâdenin malikanesinde teravih namazı kıldırırdı. Sultan Vahideddin'in de baş mevlidhanı idi. Alh hafıza icazet vermiştir. Bunlardan Eyüp Camii baş imamı Hafız Ahmed 1978 yılında iken halen hayatta bulunuyordu. 25 Temmuz 1941'de Reisü'l-Kurra olan Zekâîzâde Ahmed Efendi, ölümüne kadar bu unvanın sahibi olmuştur.

Naciye hanımla evli idi. Bu evlilikten ikisi kız, biri erkek üç evlatları olmuştur. tik evlat küçük yaşlarında iken ölmüştür, ikinci evlat Fatma Misbah Hanım' dır. Erkek evlat ise, Abdülhalim Irsay'dur. Hafız Ahmed Efendi, doğduğu mahallede, Cedîd Ali Paşa mahallesinde, mescidin yanındaki evde otururdu. Son derece zarif, haysiyetli, halis bir İstanbul beyefendisiydi. Ömrünün sonlarında kalbinden rahatsızdı. 13 Ağustos 1943 tarihinde Allah'ına kavuşmuş ve 14 Ağustos 1943'de Eyüp camiinde namazı kılınan cenazesi Eyüp-Gümüşsuyu'nda Kaşgarî tekkesi yakınında bulunan babasının mezarı yanına gömülmüştür. Ce- nazesi kalkacağı gün Belediye konservatuarında prova olması

sebebiyle hocaya son görevlerim yapmak üzere sadece iki kişi, Sadi Işlay ve Artaki Candan, cenazeye katılmışlardır. Mûsikîmizde önce babasının adı söylenerek Zekâîzâde Hafız Ahmed Efendi, diye anılan bu kudretli ve büyük mûsikîşinas daha küçük yaşlarında iken sesi gayet güzel ve fevkalade kabiliyetli olduğundan babası Zekâî Dede'den dinî ve din dışı klasik mûsikîmizin eserlerini meşketmeye başladı. Daha sonra Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den de ney meşketmiş ve Farsça dersleri almıştır. 24.11.1897 tarihinde babasının ölümü üzerine Bahariye Mevlevîhânesi kudümzenbaşılığı makamına getirildi. Aynı tarihte Darüşşafaka okulunda babasının yerine mûsikî öğretmenliği görevini üstlendi. Hafız Ahmed Efendi, kendisinden meşketmeye gelen neyzen Emin Efendi'den Hamparsum notasını öğrenmiş, bununla yetinmeyerek babasının öğrencisi ve kendisinin yakın arkadaşı olan Rauf Yekta Bey'den de batı notasını öğrenmiştir.

1914 yılında, İstanbul şehremanetine bağlı olan Darü'l-Bedayî mûsikî kısmına muallim-i evvel (baş muallim) olmuş, iki yıl sonra Darü'l-Bedayî'nin mûsikî bölümü kaldırılmış ve 1916'da Darü'l-Elhan kurularak buranın baş öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Bu kuruluş da, pek çok eserin orijinalitesi bozulmadan yaşatılmasına Ahmed Efendi'nin üstün gayretleri sebep olmuştur. Babasının Hammamîzâde İsmail Dede Efendi ve Dellâlîzâde İsmail Efendi'den kendi eserlerim ve diğer birçok klasik eseri bizzat meşketmiş olması ve Hafız Ahmed Efendi'nin de bu eserleri hiçbir değişikliğe uğramadan babasından geçmiş olması sebebiyle eserler orijinal niteliklerim kaybetmemiştir. Dede, Dellâlîzâde ve Zekâî Dede ile kendisinden sonra gelen jenerasyon arasında bu yönden çok önemli bir bağ olmuş ve hatta birçok eserin günümüze kadar bozulmadan gelmesini sağlamıştır. Darü'l-Elhan'dan bir süre sonra istifa eden Ahmed Efendi'nin istifasının ilginç bir hikayesi vardır: Darü'l-Elhan'da Yegah faslı geçilir ve Dellâlîzâde'nin: "Gönül ki aşk ile pür-sinede hazîne bulur" güfteli Zencir usulündeki bestesi meşkedilirken (Aşk ile) kelimelerinin melodi ile ifadesindeki (Fa) notası için reis Ziya Paşa (Eviç perdesidir), Hafız Ahmed Efendi ise (Acem perdecidir) diye ısrar etmişler; ancak Ziya Paşa'mn (Eviç perdesidir) diye direktmesi üzerine hoca, reise karşı gelmeyip 10 altın olan maaşını terk ederek istifa etmiştir. Kendisine soranlara istifa sebebinin şöyle açıklamıştır:

Zekai Dedezade Ahmet Efendi olarak bilinen Ahmet Irsoy, Hattat S. Hikmeti'nin torunu ve bestekâr Zekâî Dede Efendi'nin oğludur. Eyüpsultan'da Piyer Loti yolu üzerinde , babasının mezarı yanında medfundurlar. İlgi ve bakıma muhtaç durumda olan her iki mezardan, Zekâî Dede Efendi'nin kabir taşlarında şu ifade yer almaktadır:

"Bahâriye Mevlevîhânesi kudümzenbaşısı, mahzen-i esrâr-ı mûsikî, üstâd-ı şehir Hâfız Mehmed Zekâî el Mevlevî Dede Efendi'nin rûhu için.."

"Bu eseri pederim, Dellâlzâde İsmail Efendi'den meşketmiştir. Ben de pederimden meşkettim. Peder merhum, besteyi meşkederken (Aman Hafız dikkat et! Vehleten Eviç gibi geliyorsa da Acem perdesidir) diye ikazda bulunmuştu. Ben bu perdeyi eviç okursam Dellâlzâde ile Zekâî Dene'n in ruhlan muazzeb olur."

Bu olay Hafız Ahmed Efendi'nin mûsikîdeki titizliğine, şahsiyetine ve haysiyetine düşkünlüğüne en güzel delildir. Bir süre sonra Ziya Paşa reislikten ayrılınca hoca yeniden görevine dönmüştür. Darü'l-Elhan'ın İstanbul Belediye Konservatuari'na dönüşmesiyle (Konservatuar Eski Eserleri Derleme Heyeti Üyesi) olarak görev almış ve bu görevi de 1 Mart 1937 tarihinde konservatuarın Türk mûsikîsi kısmının kapatılmasına kadar devam etmiştir. Konservatuardaki çalışma arkadaşları: Rauf Yekta Bey, Ali Rifat Çağatay, Ali Rifat Bey ölünce yerine Dr. Suphi Ezgi, Rauf Bey ölünce de yerine Mesut Cemil Bey olmuştur. Bugün klasik eserler konusunda başvuracağımız en önemli kaynaklardan biri olan ve önceleri Darü'l-Elhan Külliyyatı diye yayınlanmaya başlayan, daha sonraları ise Konservatuar Klasikleri adı ile yayınlanmasına devam edilen 180 parça klasik mûsikî eserini Hafız Ahmed Efendi okumuş/ Rauf Yekta Bey ise notalarını yazmıştır. Aynı kuruluşun yayınladığı ilahîler - Bektaşî Nefesleri - Mevlevî Ayinleri (41 adet) - Zekâî Dede Külliyyatı (bu eser de üç cilttir) - başta Hafız Ahmed Efendi olmak üzere yukarıda isimlerim saydığımız değerli mûsikîşinaslarımızın eserleridir.

Resmî görevleri dışında özel dersler de vermiştir. Sadrazam Said Halim Paşa'nın yalısına haftada iki gün giderek paşanın müezzini Hafız Kamil'e meşketmiştir. Ayrıca yetiştirdiği öğrencileri arasında: Tanburî Hafız Kemal Batanay, Dr. Osman şevki Uludağ, Dr. Rasim Ferid Bey, Tanburî Dürrü Turan, Mehmed Münir Kökten (ablası Ayşe Sıdika hanımın oğludur), Münir Nureddin Selçuk, Sadeddin Heper, seçkin olanlardır.

Kaynak : Aksüt, Sadun. Türk Musikisinin 100 Bestekârı, İstanbul, 1993

MÜSTEAR MAKAMINDA İLÂHÎ

Zekâîzade Ahmet Efendinin

(♩=96) Ge ç di m he ve sa ti

N:220

DÜYEK

dün ye vi de n ze vk a

di m u mu ri u h' re vi de n

Ya ra b be ni bi r ne fe s a yı r ma

fe s a yı r ma Kur r a

nü ha di sü ma s ne vi de n

Müstear Makamında İlâhî

Geçtim hevesâti dünyevîden
Zevk aldım ümûri uhrevîden
Ya Rab beni bir nefes ayırma
Kur'anü Hadisü Mesneviden

Hamden lillâh ki feyizyabım
Sinemdeki razı manevîden
Dür etme (Veled) kulunu ilâhî
Sadatı kiramı Mevlevîden

Mevlevî Mektupları - II

8 Mart 1957 Tarihli Mektup

» Ali Işık

a:

Bismihî
Esselamü Aleyküm

İstanbul-Galata
8/ Mart / 1957

Merhaba Ya Sultan;

Bütün ihvana ve fakire feyz ihsan eyleyen kıymetli mektubunun tesekküründen acizim. Huzur-ı şahane-i Cenab-ı Hüdevendigâr'dan şeref-mevrut olan yazın, bugüne kadar elden ele dolastı. Herkes nasip aldı. Allah senden razı olsun.

2/ Mart / 957 Cumartesi günü Ekrem Beyefendi'nin saadethanelerinde iken ve nese-i ruhaninin tam kıvamında iken gelen telgraf, hepimizi müstağrak-ı sürür eyledi ve derhâl "

mısırayla ibtidar eden Suzinak Ayın-ı Şerifinin kıraatine başlandı. O anda bütün gönüller, Huzur'a merbut olarak tarife sığmayan bir hâletle neşeye devam olundu. Bu hâl saat 16'dan nısfülleylin bir buçuğuna kadar devam etmiş. Bizler denizaşırı semtte oturduğumuzdan bilmecebur yatsıdan sonra istemeye istemeye saat dokuzda ayrıldık; fakat ayağı karada olanlar arz ettiğim saate kadar füyuzat-ı Cenab-ı Mevlâna'dan müstefit olmuşlar. Buna vesile olan sizlere cümleten sükran ve dualar edildi. Elhamdülillah şümme elhamdülillah Şeb-i Arus vesilesiyle asman-ı Mesnevi'nin hava-yı ruhanisini istismama mazhar olduğumuz tarihte, kütüphane binasında icra edilen ayın-ı şerifte hazır bulunan Fransız cemaatine mensup delikanlı ile Kavkanas hâlen buradalar. Paris Konservatuvarı hesabına, kendi arşivleri için yeniden bir ayın-i behin-i Mevlevî'yi şeride tespit etmek istiyorlarmış. Bu maksatla Galata-Kulekapısı Dergâh-ı şerifinde icra edilecek mukabele-i şerif için hükümetten müsaade istihsal eylemişler hâlen harap olan Galata Dergâh-ı şerifinin bu vesile ile bir nebze dahi olsa tamirine bugünlerde başlanacak imiş. Mukabele-i şerif için ramazan arifesine müsadif olan 31/ Mart/ Pazar gününü söylüyorlar. Bakalım nasıl olacak. Bilmem ki o günlerde burada bulunmak sizler için kabil olabilecek mi?

* Türkçesi: "Ya saki, kurtuluşumuz için şarap (getir)..."

يٰنِه بَرَأَيْتُ ۱۶ تَصَادُفٌ اِيْمِه مَبَارَكٌ بِرَأَتْ قَضِيْلٌ شَرِيْفٌ ۱۰ اِسْتَنْبُولُ وَقَعْدٌ مَدِيْنِي
 طَرَفٌ مَدِيْنِه بُولُ بَرْمُولُ شَرِيْفٌ تَرَاثِي تَقَرُّ اَحْمَدُ ۱۰ اَلْمَجَانِيْه جَامِعٌ شَرِيْفٌ ۱۰ اِهْرَ اِيْمِه
 بِو جَمِيْعٌ دِه رَادِيُوْلُو دَاسْطِيْمِه نَشْرَ اِيْمِه جَلَه ۱۰ يٰنِه بَرَأَيْتُ نِيْمِي جِيَارَسِيْ كُوْنُ
 اَزْمِيْر دِه تَرَكْ اَمْرِيْقَا دِيْمِي طَرَفٌ مَدِيْنِه بِرْمُولُ يُونِي تَرِيْبٌ اِيْمِه ۱۰ جَنَابٌ يَدُ اَمْنَدِيْزُ هَقْنَدِه
 قُوْنْدَانِي دِيْمِي دِيْمِي ۱۰ اِيْمِه سُلْطَانِي بَرَأِي اِيْمِه ۱۰ جِيَارَسِيْ اِيْمِه جَلَه اَوْلَا مَعْنُو مَادَانِ
 يُونِي ۱۰
 قَرَابَه اِيْمِه تَرَاثِي بَانْعِي دَاسْطِيْمِه (۵۰) لِيْرَا كُوْنْدِه دِيْمِي ۱۰ فَاثِي كَلْمَا اِيْمِه بِيْلِيْزِيْ
 تَقْدِيْمٌ اِيْمِه ۱۰ اَوَّلِيْ زِيَارَتِيْمِدِه بِرْمُولُ يُونِي اَوَّلُ شَرِيْفٌ اَلْمَدِيْنِي تَقْدِيْرٌ دِه فَعْدِيْزُ
 اَكْبَرِيْ نِيَارُ اِيْمِه ۱۰ اِنْشَآلَهِ بِرْمُولُ اَوْلُو ۱۰
 اَللّٰهُ تَعَالٰى اِيْمِه بِرَادِه دِه مَكْتُوبٌ يَارُ اِيْمِه ۱۰ مَحْمُوْدٌ دِه مَانْعِيْزُ دِه يَارُ اِيْمِه ۱۰ كُوْنُ هَرَسِيْ
 يُونُ مَانْعِيْزُ اَسْطِيْمِه ۱۰ فَاثِي طَرِيْقِيْ هَقْنَدِه تَقْصِيْلَاتٌ فَاثِيْه وَجِيْه ۱۰ اَوَّلُ دِه اَلْمَدِيْنِه
 يَارُ اِيْمِه ۱۰ اَسْطِيْمِه ۱۰ كُوْنُ اِيْمِه ۱۰
 مَحْمُوْدٌ دِه اَمْنَدِيْزُ مَالِيْزُ مَالِيْرِيْه يُونُ ۱۰ دَعَا اِيْمِه نِيَارُ اِيْمِه ۱۰ رُوْمَانِيْزُ مَالِيْزُ
 تَقْدِيْمٌ اِيْمِه مَالِيْرِيْه اِيْمِه اَسْطِيْمِه ۱۰ اَسْطِيْمِه ۱۰
 كُوْنُ مَحْمُوْدٌ دِه شَرِيْفٌ بِرْمُولُ اِيْمِه ۱۰ تَقْدِيْمٌ اِيْمِه ۱۰
 بِرْمُولُ دِه عَقِيْرَه دِه دَعَا اِيْمِه ۱۰ اَدَامُ اَوَّلُ اِيْمِه ۱۰ اَسْطِيْمِه ۱۰ اَسْطِيْمِه ۱۰
 اِيْمِه سُلْطَانِي ۱۰ هَبِيْ يَارُ اَللّٰهُ اَسْطِيْمِه ۱۰ سَابِيْه يُونُ دِه اَمْنَدِيْزُ دَامُ اَوْلَامُ جَانِيْ
 الْفَقِيْرُ
 اَلْمَدِيْنِه

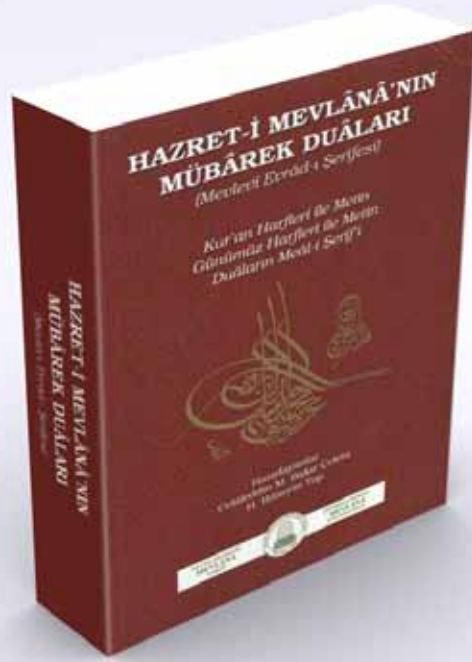
b:

Yine bu ayın 16'sına tesadüf eden mübarek Berat Kandil-i şerifinde İstanbul Vakıflar
 Müdürlüğü tarafından büyük bir mevlüd-i şerif kıraati takarrur etmiştir. Süleymaniye
 Camii-i şerifinde icra edilecek Bu cemiyet de radyolar vasıtasıyla nesredilecek. Yine bu
 ayın yirminci Çarşamba günü İzmir'de Türk-Amerikan Demeği tarafından bir toplantı
 tertip edilmiş ve Cenab-ı Pir Efendi'miz hakkında konferans verilecekmiş. İşte sultanım
 bu ay içinde cereyan edecek olan manevi hadisat bunlar.

Kurban için Ziraat Bankası vasıtasıyla (50) lira gönderdim kâfi gelmez ise bildir yine
 takdim ederim. Evvelki ziyaretlerimde bir adet yazma evrad-ı şerif ele geçtiği takdirde
 fakiri haberdar etmenizi niyaz eylemistim. İnşaallah bir zuhurat olur. Allah nasip
 ederse biradere de mektup yazacağım. Mehmet Önder canımıza da yazacağım. Gönül
 hırsızı bizim Marangoz İsmail, 2 Mart toplantısı hakkında tafsilat-ı kâfiye vermiştir.
 Onun da ellerinden, yanaklarından öperim. Raşit'imın de gözlerinden öperim.
 Mehmet Dede Efendi'mizin hak-i pa-yi âlîlerine yüz sürer dualarını niyaz eylerim.
 Romatizmaları nasıl. Takdim ettiğim ilaçlar bitti ise irade buyursunlar tekrar
 göndereyim.

Gel hazretim seninle de şöyle bir kucaklaşalım, öpüşelim. Huzur-ı Cenab-ı Pir'de bütün
 ümmet-i Muhammed'le birlikte bu abd-i hakire de dua buyurmanı, adam olmağlığım
 için niyazlarının ibzalına rica ile hatm-i kelim eylerim sultanım. Hep beraber Allah'a
 emanet ve saye-i Pir'de sıhhat ve afiyette olalım canım.

el-Fakir
 İmza
 (Halil Can)

Mevlevî Evrâd-ı Şerîfî

Bir Mevlevî Tekke'sinde doğmuş, 67 seneyi aşan ömrü boyunca Hz. Mevlânâ potasında kaynamış ama hâlâ pişmemiş, ham kalmış, Allah'a (c.c.) ve O'nun Rasûlü'ne âşık bir kulum. Kendisini Dini Mübiyn-i İslâm'a, Hz. Mevlânâ'ya ve O'nun yoluna adanmış bir kul olarak kat'iyetle ifâde edebilirim ki Allah'ı (c.c.) O'nun Rasûlü'nü ve Kitabını tanımayan, kesinlikle Hz. Mevlânâ'yı tanıyamaz. Çünkü Hz. Mevlânâ'nın sözleri Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiridir; Peygamberimizin ehâdîs-i şerîfesidir. Hepsî de insanların birbirini sevmesini, birlik, beraberlik, sulh ve selâmet içerisinde yaşamalarını emir ve tavsiye etmektedir.

Hz. Mevlânâ'nın yolu Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve Kur'ân-ı Kerîm'in yoludur. Cenâb-ı Mevlânâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'den naklettiği bir âyet-i Kerime'de şöyle buyrulur:

"Bismillâhırrahmânırrahıym; Kul hâzihi sebiyliyy ed'û ilallâhi âlâ basıyratin ene ve mennittebeanıy ve subhânallâhi ve mâ ene minelmüşrikiyn."

Onlara de ki: İşte benim yolum budur, ben basiret üzere Allah'a da'vet ediyorum, bana tâbî' olanlar da basiret ile da'vet ederler. Allah her şeyden tamamiyle münezzehtir, ben şerik koşanlardan değilim. (Süre-i YÛSUF 12 / âyet; 108)

Hz. Mevlânâ, Kur'ân-ı Kerîm'den aldığı bu neş'eyle devam ediyor; Divân'ı Kebîr 'den :

"Başımı koyduğum her yerde, altı yönde ve ötesinde ibâdet edilen O'dur.

Bağ, bahçe, gül, bülbül, semâ, sevgili hep birer bahanedir, Maksûd olan hep O'dur. "

"Can tende var oldukça, kulum Kur'ân'a.

Yol toprağıym, Peygamber-i Zîşân'a.

Hakkımda bunun zıddına söz etse bin,

Vay bu söze, vay böyle diyen insâna...

Hz. Mevlânâ, inanmış, inancını yaşamış Hakk'da fânî

olmuş bir büyük velîdir. O'nun her hâli dua ve niyaz hâlidir. Hz. Mevlânâ'yı sevenler, O'nun yolunda ve neş'esinde olanlar da O'nun mübarek dualarını asırlardır okuyagelmışler ve dillerine vird edinmişlerdir.

Hz. Mevlânâ'nın mübarek dualarına **Mevlevî Evrâd-ı Şerîfesi** denilmektedir.

Aslı, Kur'ân-ı Kerim harfleri ile yazılan ve Arapça olan bu duaların, Kuran harfleri, günümüz harfleri ve tercümesi ile birlikte bir kitap hâline getirilmesi en büyük gayem ve dileğim idi.

En mükemmelinin yapılması hususundaki titizliğim bu kitabın basılmasını bugüne kadar geciktirdi.

Birgün, bir eserini okurken Hz.Mevlânâ'nın: "Hafız olan Canlı Kur'ân'dır." ifadesi ile karşılaştım.

Bunu ma'nevî bir işaret kabul ederek kitabın hazırlanmasını Hz.Mevlânâ bendelerinden olan Hacı Hafız Hüseyin Top'tan rica ettim. O' da dikkat ve itinâ ile bu eseri gönlümce hazırladı ve bu kitap istediğim tarzda meydana gelmiş oldu.

Kendisine ve bu eserin meydana gelmesinde emeği geçen herkese teşekkür eder, inananlara faydalı ve hayırlı olmasını Cenâb-ı Hakk'dan niyaz ederim.

Allah'ın rızasına, Rasûlü'nün Şefaatine, Hz. Mevlânâ'nın yüce himmetlerine iltica ederim.

Allah Teâlâ dua hakkında şöyle buyurur: "Üd'uuniy estecib leküm." "Bana dua edin, kabul edeyim. " (Mü'min Sûresi 40 / âyet 60)

—Kitabın Önsözünden

Not. Bu eser Çelebi Ailesi'nin isteği ile gerçekleşmiş olup, Mevlevî âdâb ve erkânının başlangıcını teşkil etmektedir. Hz. Mevlânâ'nın 21'nci kuşaktan torunu Celâleddin M. Bakır Çelebi

Temin: Uluslararası Mevlânâ Vakfı

1 Şubat 1849 (8 Rebiü'l-evvel 1265) Yenikapı Mevlâhânesi'nde asâleten Şeyhlik yapan Mehmed Celâleddin Dede Yenikapı Mevlâhânesi'nde cihan'a teşrif etmişlerdir.

3 Şubat 1945 (19 Safer 1364) Galata Mevlâhânesi son neyzenbaşı Hacı Emin Dede (Yazıcı) Hakk'a yürümüştür. Eyüpsultan'da ağabeyinin yanına defnedilmiştir.

4 Şubat 1320 Sultan Veled Hazretlerinin oğlu ve halîfesi Emir Celâleddin Feridun Ârif Çelebi Hakk'a yürümüştür. Kabirleri Mevlâna Türbesindedir.

7 Şubat 1598 1597 yılında Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından yaptırılmaya başlanmış olan Yenikapı Mevlâhânesi dergâhın aşçıbaşılığında (aşçı Dedeliğinde) bulunmuş Seyid Ahmed Dede'nin Mesnevî okumasıyla açılışı yapılmıştır.

7 Şubat 1746 (15 Muharrem 1159) Mesnevîhân Neccâr-zâde Mustafa Rıza b. İbrahim Hakk'a yürümüştür. Beşiktaş'taki tekkesinin haziresine defnedilmiştir. Kabri, bugün Sinan Paşa Camii'nin hemen yanında türbe şeklinde muhafaza edilmektedir.

7 Şubat 1342 Ulu Ârif Çelebi oğlu, Mevlâna Hazretlerinin 5. Halîfesi Hüsâmeddin Vâcid Çelebi Hakk'a yürümüştür. Kabirleri Mevlâna Türbesindedir.

Şubat 1819 (Cemâziye'l-evvel 1235) Osman Salâhaddîn Dede İstanbul'da Yenikapı Mevlâhânesine yakın baba evinde cihana teşrif etmişlerdir.

12 Şubat 1887 Yenikapı Mevlâhânesi Şeyhlerinden Abdülbâkî Nasır Dede'nin oğlu Şeyh Osman Salâhaddîn Dede Hakk'a yürümüştür. Mevlâhâne'nin yakınına defnedilmiştir.

20 Şubat 1938 Üdî bestekâr, yazar Cinuçen Tanrıkorur veladet.

22 Şubat 1873 Pakistan millî şairi Muhammed İkbal, Pencas eyaletinin Siyalkut şehrinde bu cihan'a teşrif ettiler.

24 Şubat 1231 (18 Rebûlâhîr 628) Sultânul-Ulemâ Bahâeddin Veled Hazretleri Hakk'a yürümüştür. Kabirleri Mevlâna Türbesindedir. (Bazı kaynaklar'da Bahâeddin Veled Hazretlerinin irtihalleri Ocak olarak gösterilmekte, Prof. B. Fûrûzanfer'in 'Mevlâna Celâleddin' adlı eserlerinde ise 18 Rebi II. 628-/ 24 Şubat'a tekabül ettiği belirtilmektedir.)

24 Şubat 1821 (20 Cemâziye'l-evvel 1236) Yenikapı Mevlâhânesi Şeyhlerinden Abdülbâkî Nâsır Dede Hakk'a yürümüştür. Yenikapı Mevlâhânesi Hamuşânında Şeyh Ali Nutkî Dede'nin yanında medfundur.

26 Şubat 1915 Sultan V. Mehmed Reşad, I. Dünya Savaşı sırasında Mevlevîlerden oluşan bir alay teşkil etmeyi arzulamıştır. Bunun sonucunda, Veled Çelebi'nin kumandasında bir Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı vücuda getirilmiştir. Bu alay İstanbul'dan trenle Afyon üzerinden Konya'ya 8 Şubat 1915 gecesinde gelmiş, 26 Şubat Cuma gününe kadar hazırlıklar tamamlanmış ve diğer Mevlâhânelerin şeyhleri ve maiyetlerindeki dervişlerde alay'a katılmışlardır. Halep yolu ile Şam'a ulaşan alay, Cemal Paşa komutasındaki Dördüncü Ordu emrinde üç sene Şam'da kalmıştır.

28 Şubat 1935 (24 Zilkade 1353) Abdülbâkî Baykara Efendi Hakk'a yürümüştür. Yenikapı Mevlâhâne'sinin bitişiğindeki Hamuşânda, Mevlâhâne'nin ilk postnişini Kemal Ahmed Dede'nin yanına defnedilmiştir.

28 Şubat 1859 (25 Receb 1275) Mehmed Said Hemdem Çelebi Hakk'a yürümüştür. Kabirleri Mevlâna Türbesindedir.

23 Ocak 2010 Şefik Can Dede anıldı Sertarik, Mesnevihan Şefik Can vefatının beşinci yılında Üçler Mezarlığı'ndaki kabri başında dualarla anıldı.

Şefik Can'ın dostları ve sevenlerinin toplandığı kabri başında Kur'ân-ı Kerim'den ayetler okundu, dualar edildi ve ruhuna fatihalar gönderildi.

22 Ocak 2010 Uluslararası Mevlana Vakfı'ndan Mevlevî Bestekârlar Konseri Uluslararası Mevlâna Vakfı Türk Müziği Topluluğu, 22 Ocak'ta, CRR'de verdikleri konserde, Türk müziğine adını altın harflerle yazdıran Mevlevî bestekârların eserlerinden oluşan bir repertuarla İstanbullularla buluştu. İki bölüm halinde icra edilen konser seçkin bir topluluk tarafından ilgi ile izlendi.

29 Ocak 2010 "2009 Yılı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü" Neyzen Niyazi Sayın ve Tanburi Necdet Yaşar'a verildi 2009 yılı Kültür ve Sanat büyük ödülü Cemal Reşit

Rey konser salonunda düzenlenen törenle sahiplerini buldu. Türk müzik dalında verilen ödülün sahipleri Neyzen Niyazi Sayın ve Tanburi Necdet Yaşar oldu. Tayip Erdoğan, "Hayatını musikiye vakfetmiş, tanbur ve neyi deyim yerindeyse aşk ile dile getirmiş böyle iki üstada sahip olmanın ülke ve millet olarak haklı gururu içindeyiz" dedi. Musikimizi taçlandırdılar. Musikimizi dünya genelinde en iyi şekilde tanıttılar. Aslı

değerlerimizi zenginliğimizi geleceğe taşımak için büyük gayret sarf ettiler. Ortaya koyduğunuz eserler milletimiz tarafından daima hayırla yâd edilecek, hatırlanacaktır.

Erdoğan, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Bizim medeniyetimiz sevgi medeniyetidir. İşte buradan geliyor. Bizim medeniyetimizin temelinde her şeyden önce aşk vardır, aşk olduğu için meşk vardır. Özellikler buradan geliyor. Çok geniş bir coğrafyayı köprülerle kervansaraylarla imaretlerle camilerle süsleyen bu medeniyet aynı şekilde bu coğrafyanın gök kubbesini de eşsiz sedalarla benzersiz beste ve güftelerle süslemiştir. Yüzyıllar boyunca ayakta kalacak depreme, kara, fırtınaya, azgın sulara dayanacak mimari eserler yapmakla yetinmemişler, yüzyıllar boyunca bu kubbede baki kalacak eserleri de bize miras bırakmışlar. Yani, sultan-üş şuara (şairlerin sultanı) Baki diyor ya; 'Avazi bu aleme Davud gibi sal/ Baki kalan şu kubbede hoş bir sada imiş'. Mesele bu. Onun için zenginiz, onun için güçlüyüz. İşte bu hoş sadaya sahip çıkmak, o mirasa sahip çıkmak ve gelecek nesillere bunu taşımak gerekir. Bizim asli vazifemiz arasında bunlar yer alıyor." Törenin sonunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "2009 yılı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"nü Neyzen Niyazi Sayın ve Tanburi Necdet Yaşar'a takdim etti.

Tanburî Necdet Yaşar, "Bir atasözü vardır; İnsan ektiğini biçer diye. Bizde ektiğimizi biçiyoruz. Uyulması gereken disipline uyduğumuz için genç kuşakların da gönlünde yer edinmiş durumdayız" dedi.

Niyazi Sayın ise "Biz kendi kasamızı açmaya çalışır da bu vatana faydalı olursak o zaman neyin sadası tambur'un sadası göklere çıkar. Biz elimizden gelen zahiriliği yapmış bulunduk. İnşallah duanız berekatıyla bu semalara yükselir." diye konuştu.

Mevlevîlikle İlgili Sorular

Mevlevî Sema'nın kökeni nedir ve ilk kez ne zaman uygulanmıştır?

İlk semâin Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v) huzurunda olduğuna dâir bazı bilgilere rastlıyoruz. Allah'ın en sevdiği huylardan biri sadâkattir. Ashâb-ı Kirâm'ın hemen hepsi büyük ahlâk sâhibi idiler. Ancak, Sıddık-ı Ekber'deki sadâkat güçlüdür. Hepsî hayâ sahibi idiler, ancak Osman Zinnûrey'in hayâsı başka. Hepsî ilim sahibi idiler ancak Ali el-Murtazâ'nın ilmî başka. Hepsî âdildiler ama Ömerü'l Farûk'un adli başka. İşte bunun gibi Hz. Ebû Bekir'in de cömertliği başka idi.

Bir gazâ hazırlığı sırasında Efendimiz (s.a.v) münâdî çıkarttı. "Filânca iş için hazırlık yapılacak, maddî imkânı olanlar versinler." Toplandı bağışlar. Fakat bir iki gün Hz. Ebû Bekir ortada görünmedi. Yok meydanda. O sırada Cebrâil (as) Huzûr-i Peygamberî'ye geldi, insan sûretinde göründü Efendimiz'e. Belinden aşağıya bir yarım peştemal örtmüştü. Belinin aşağısında, sağ tarafında da hurma dalı vardı. Efendimiz, Hz. Cebrâil'e "Kardeşim!" diye hitâb ederlerdi. Hz. Cebrâil de O'na "Yâ Resûlallah!" diye hitâb ederlerdi.

"Kardeşim, bu ne hâl, şimdiye kadar ben seni hiç bu kıyâfette görmemiştim." Cebrâ (as) cevap arz etti Efendimiz'e: "Allah Teâlâ Hazretleri semâda emretti, bütün melekler bu kıyâfete

büründüler. Yarısı peştemal yarısı hurma dalı."

"Peki sen sebebini biliyor musun kardeşim?" diye sordu Efendimiz (s.a.v). "Biliyorum." Dedi Cebrâil (as) "Allah bana ayân etti."

"Siz ya Resûllah, dün bir yardım toplamıştınız. Ebû Bekir arkadaşınız o kadar çok verdi ki, üstüne örtecek ancak bir peştemal ve kenarında da o örtüyü tamamlayacak bir hurma dalı kaldı. Allah (c.c) Ebû Bekir kulunun hâinden öyle memnun oldu ki, meleklerle böyle giyinmelerini emretti."

Efendimiz (s.a.v) "Ebû Bekir'i çağırın!" buyurdu. Hz. Ebû Bekir dâvete biraz geç icâbet etti. Ama tabii emr-i peygamberî olunca geldi Huzûr-i Peygamberî'ye. Cebrâil (as) aynı kıyâfette bir daha geldi ve "Allah (c.c) buyurdu ki: 'Ebû Bekir kuluma benden selâm götür. Ben ondan râzıyım. O benden râzı mı?' diye soruyor." dedi ve Efendimiz bu hâli Hz. Ebû Bekir'e anlatınca, Hz. Ebû Bekir yerinden kalktı, ellerini havaya açtı "Ene râzî, ene râzî..." (Râzıyım ben, râzıyım ben) diye dönmeye başladı. İşte ilk sema budur. Hz. Mevlâna, Hz. Ebû Bekir sülâlesindendir. Belh'li Hüseyin Hatîbîoğlu sülâlesinin evveli Cenâb-ı Ebû Bekir'dir.

Kaynak: Ömer Tuğrul İnançer Sohbetler sahife 147-148

736. Vuslat Yılı

Fotograflar: Osman Öze

lönümü Hatırası

l, Bilge Beştan Bahçıvan

